

naše planine

1-2
1979

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

YU ISSN 0027-819X

Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

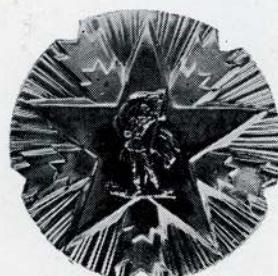
Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja preplata 150 dinara (za inozemstvo 15 USA dolara). Cijena pojedinačnog dvobroja 30 dinara (za inozemstvo 3 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poleđini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Preplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

**Godište 71 (31) Siječanj—Veljača 1979. Broj 1—2
Volumen 71 (31) Januar—Februar 1979. No 1—2**

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

SADBŽAII

Planinarski savez Hrvatske u 1978. godini	3
Slobodan Žalica: U hercegovačkim planinama	7
Ivo Puharić: Biokovskim stazama	11
Vili Ferlin: Tragovima radoći	14
Branko Škrobonja: Pelister — kako na njega i s njega	17
Sakib Kliko: Čusine i okolica	20
Uzeir Beširović: Kožnjarska Bistrica	23
Uzeir Beširović: Mali Edo obišao 13 transverzala	24
Prof. Milan Sunko: Planinarska transverzala »Dalmacija«	25
Dr Ivo Veronek: Plitvice	27
Dr Kuno Vidrić: Transverzale i njihova uloga u planinarstvu	28
Ranka Novosel: Samoborski »Mladi planinari«	29
Tatjana Figač: Triglavске magle	30
Stanislav Gilić: O ljestvici ocjene teškoća penjačkih uspona	31
Jubileji	33
In memoriam	37
Pisma uredništvu	38
Speleologija	39
Prvenstveni usponi	41
Alpinizam	41
Ing. Mladen Garašić: Spit — novi klin za stijenu	42
Publicistika	44
Vijesti	45

**Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zviježdom**

SIJKA NA NASLOVNOJ STRANICI

Haidova hiža u Gorskom kotaru

Foto: Boris Lepan

naše planine

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I
PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

GODIŠTE LXXI (XXXI)

OD 1898. »HRVATSKI PLANINAR«, OD 1949. »NAŠE PLANINE«

UREDNIK

Dr ŽELJKO POLJAK

ZAGREB 1979

Planinarski savez Hrvatske u 1978. godini

Društva. U 1978. g. bilo je u PSH uključeno 88 planinarskih društava. Osnovana su i 3 nova društva: »Korčula«, »Obruć« u Rijeci i »Ina-inženjer« u Zagrebu, a obnovljeno je društvo »Strmac« u Novoj Gradiški. U toku su pripreme za osnivanje još nekih novih društava. Članske markice za 1978. g. nisu podigla društva: »Vršak« Brod Moravce, »Trakoščan« Lepoglava, »Zavižan« Senj, »NIK« Zagreb, »Rajinac« Krasno i »Badanj« Medak.

Članstvo. Prema evidenciji članskih markica koje su društva podigla u 1978. g. broj članova iznosi 27.230 od čega 15.171 odraslih, 6632 omladinca i 5427 podmladka. U 1977. registriran je 26.701 član, pa povećanje u 1978. iznosi 529 članova.

Gradski, općinski, međuopćinski odbori i savezi. U okviru PSH djeluje ih 5 i to: Planinarski savez Zagreba, Općinski planinarski savez Rijeka, Planinarski odbor Dalmacije, Planinarski odbor Slavonije i Međudruštveni savjet zagorskih planinarskih društava.

Konferencija PSH. U toku godine održana je jedna sjednica konferencije, a na dnevnom redu bili su: izvještaji o radu Izvršnog odbora i komisija PSH za 1977. g., financijski izvještaj PSH za 1977., usvajanje pravilnika komisije za alpinizam i speleologiju, kategorizacija i standardi za planinarske transverzale, organizacijska pitanja i drugo. Donesen je niz zaključaka i preporuka za daljnji rad Izvršnog odbora i komisija PSH.

Izvršni odbor održao je 11 sjednica na kojima je razmatrana tekuća problematika, finansijska i gospodarska problematika, rad i problematika komisija PSH, organiziranje akcija, suradnja s PSJ, medurepublička suradnja, međunarodna suradnja, dodjela priznanja i drugo.

Osim na sjednicama članovi Izvršnog odbora te članovi Nadzornog odbora, aktivno su djelovali u radu komisija PSH, u organizaciji pojedinih akcija, u organima PSJ, sudjelovali su na skupštinskim sastancima, proslavama i sjednicama društava i odbora, zastupali PSH u srodnim organizacijama itd.

Nastavljena je suradnja s republičkim i pokrajinskim planinarskim savezima, a posebno sa planinarskim savezima Slovenije i BiH. S predstavnicima PZS održani su sastanci na Platku i Dobrči, a s BiH jedan u Hrvatskom zagorju.

Članovi I. O. i članovi planinarskih društava u velikom broju sudjelovali su u akcijama PZS povodom proslave 200. obljetnice prvog uspona na Triglav. Tako su predstavnici PSH sudjelovali na svečanoj akademiji

u Ljubljani i centralnoj proslavi i otkrivanju spomenika na Bohinju, a u zajednici s Planinarskim savezom Zagreba organiziran je uspon planinara SRH na Triglav. U ovoj akciji 170 naših planinara uspelo se na sam vrh Triglava što je najbrojnija skupina planinara iz SRH koja se uspela na taj vrh.

Za slet planinara Jugoslavije na Prokletijama obavljena je propaganda za što masovnije sudjelovanje, a tom prilikom predstavnici PSH sudjelovali su i na tematskoj konferenciji PSJ koja je održana u okviru Sleta.

Posebnu je pažnju Izvršni odbor posvetio finansijskoj problematiki tj. osiguranju redovnih i namjenskih sredstava i njihovom racionalnom trošenju. Zahvaljujući dobro i na vrijeme pripremljenim programima, dobivena su mnogo veća sredstva za redovan rad, za održavanje domova s kojima upravlja PSH, za nabavku opreme i druge namjene. Pozitivne godišnje bilanse rezultat su racionalnog trošenja sredstava.

Povodom 30. obljetnice osnutka PSH održana je svečana sjednica 19. lipnja kojoj su osim članova I. O. i N. O. prisustvovali i inicijatori osnutka i članovi prvih organa PSH te predstavnici društava osnovanih u 1948. g. Osnivačima i članovima prvih organa PSH te društvima osnovanim u 1948. g. vrucene su spomenice.

Na temelju zaključaka Konferencije PSH, da se redovna skupština PSH održi početkom 1979. Izvršni odbor započeo je s pripremama materijala za skupštinski izvještaj.

Gospodarska komisija i ove godine nastavila je uspješan rad na održavanju i uređenju planinarskih objekata pod upravom PSH. Rad bi bio još uspješniji da neki objekti nisu locirani daleko od komunikacija, što otežava i poskupljuje radove. Od RSIZ-a za fizičku kulturu dobivena su namjenska sredstva u iznosu od 310.000 dinara.

Na domu Zavižan sanirana je cisterna, koju je početkom godine razbio grom, postavljen je hvatač magle radi osiguranja veće količine vode, oličena je blagovaonica i kuhinja, dopremljena je autocisternama voda, za što je uz redovne troškove održavanja (ogrijev, benzin za agregat, pranje posteljine i dr.) utrošeno 143.182 dinara. Od OZ-a dobivena je odšteta za cisternu od 18.200 dinara.

U Rossijevom skloništu izmijenjen je do-trajali pod i popravljen strop.

Za sklonište na Baškim Oštarijama produžen je ugovor o najmu za daljih 10 godina, bez naknade, ali uz uvjet da se kuća održava. Tokom ljeta kuća je uređena, postavljen je limeni krov, obnovljena fasada, postavljeni

novi prozori i ulazna vrata te škarpa na sjevernoj strani. Nabavljen je i postavljeno deset drvenih kreveta i jogi-madraca. Uz dobrovoljan rad članova Komisije i vlasnika, utrošeno je 76.459,70 dinara.

Za dom Štirovac angažiran je novi domar koji je cijelo ljeto boravio u domu na opće zadovoljstvo posjetilaca. Izvršeni su manji radovi na održavanju za što je, uz plaću domara, utrošeno 36.670 dinara.

Nakon smrti domara na Risnjaku dom je predan na upravljanje PD »Petehovac« iz Delnice. Tom prilikom utvrđena je potreba najhitnijih radova na održavanju, s tim da ih financira PSH. U zajednici s općinom Delnice i drugim društveno-političkim faktorima dogovorit će se definitivno saniranje doma. Za plaću domara (do smrti) i nabavku materijala za uređenje, utrošeno je 626.205 dinara.

Kao pomoć za gradnju doma pod Okićem odobreno je PD »Maks Plotnikov« 43.335 dinara za nabavku namještaja u blagovaonici. PD »Visočica« iz Gospića odobren je iznos od 50.000 dinara za uređenje doma na Visočici uz uvjet da dom bude preko ljetne sezone stalno otvoren. Odobreni iznos nije još isplaćen, jer postavljeni uvjet još nije ispunjen.

Tokom godine rješavano je pitanje planinarskog doma »Miroslav Hirc« u Jablancu, koji zahtijeva veće adaptacije. PD »Japetić«, koje s njim upravlja, nije ih u mogućnosti financirati, pa je putem »Vjesti« dom ponuđen na upravu nekom drugom društvu. Nažalost, zbog nedostatka finansijskih sredstava pitanje adaptacije i upravljanje domom još nije riješeno. Sa Šumarijom u Jablancu uspostavljeni su kontakti radi rješavanja pitanja skloništa na Alanu.

Propaganda i izdavačka djelatnost. Časopis »Naše planine« izlazi redovno u tiraži od 2400 primjeraka, koja se nažalost ne povećava već nekoliko godina. Ponovo je zakazala propaganda u većini društava unatoč zaključcima redovne skupštine PSH. Ostala problematika je već standardna, pa je ne treba posebno spominjati. Zbog poskupljenja tiskarskih troškova povećana je cijena pretplate za 1979. g. na 150 dinara.

Potrebno je spomenuti i neke jubileje vezane uz časopis i to 30. obljetnicu izlaženja, 10. obljetnicu suradnje na izdavanju sa PS BiH i 20. obljetnicu dra Željka Poljaka kao urednika.

Pripremljen je program daljnog izdavanja vodiča i stručne literature. Kao prvo planirano je izdavanje planinarsko-alpinističke monografije »Klek« autora dra Borislava Alerja, te planinarsko - turističkog vodiča »Gorski kotar« autora dra Željka Poljaka. Razmatrana je mogućnost ponovnog izdavanja knjige »Planine Hrvatske«.

»Vijesti« PSH redovno izlaze svaki mjesec u tiraži od 170 primjeraka i šalju se svim

društvima, članovima Konferencije i Nadzornog odbora PSH i republičkim planinarskim savezima. Unatoč apelima, malo broj društava upoznaje svoje članove sa sadržajem »Vijesti«.

Nakon smrti dra Ive Lipovšćaka, planinarsku rubriku u »Vjesniku« preuzeo je tajnik PSH, a vode se i razgovori o izlaženju novih rubrika u nekim listovima.

Knjižnica PSH redovno radi i popunjava se knjigama planinarskog sadržaja domaćih i stranih izdavača. U ovoj godini u tu je svrhu utrošeno 15.000 dinara. Ponovo treba naglasiti mali interes članova za korištenje knjižnice.

Izvršeno je izdavanje značaka iz serije »Velebit«, a izdano je i 3000 emajliranih značaka PSH.

Komisija za dodjelu priznanja primila je od planinarskih društava 22 pismena prijedloga za dodjelu 202 znaka priznanja PSH za svoje članove.

Izvršni odbor PSH na prijedlog Komisije riješio je 192 prijedloga, a 10 prijedloga je odbijeno zbog nedostatnog obrazloženja, zatim zbog premalog staža i učestalog predlaganja. Podijeljene su 3 plakete PSH (2 plakete društvima povodom obljetnica i 1 plaketa posmrtno), zatim 36 zlatnih značaka PSH, 47 srebrnih znakova PSH te 24 brončana znaka PSH. Podijeljena su 2 priznanja u obliku diploma za dvije privredne organizacije koje su pripomogle podizanju planinarskog doma, i dvije knjige »Hrvatsko planinarstvo« s posvetom zaslужnim planinarama. Planinarskom savezu Jugoslavije upućeno je 18 prijedloga za zlatni i 10 prijedloga za srebrni znak PSJ. Neki od tih prijedloga još su na rješavanju u Beogradu.

Najčešći problemi komisije jesu: nedovoljno obrazloženi prijedlozi za dodjelu priznanja i prekratak rok. Društva najčešće uoči održavanja svojih godišnjih skupština forisiraju da se prijedlozi riješe u kraјkom roku, što tehnički nije moguće uz najbolju volju. Svi prijedlozi se najprije provjere u pogledu eventualno ranije primljenog priznanja, uvedu se u popis, a moraju proći i sjednicu Izvršnog odbora PSH. Često se, naime, događa da društva nemaju sredenu evidenciju o primljenim priznanjima za svoje članstvo ili je ta evidencija nedostatna. Također se pogrešno tretira društvena aktivnost pojedinog člana na polju planinarske djelatnosti. Važno je naglasiti sudjelovanje u radu društva kao odbornika, predavača, vode na izletima i pohodima, sudjelovanje u radu sekcija i komisija društva, sudjelovanje u izgradnji planinarskih objekata, a ne kako se obično nabraja, koje vrhove i transverzale je član osvojio (to nije društveni rad).

Komisija za zaštitu prirode. U toku godine obavljeni su redoviti poslovi u vezi sa zaštitom prirode — suradnja s pojedinim planinarskim društvima, kontakti s Komisijom

za zaštitu prirode PSJ te stručnim službama za zaštitu prirode u Republici kao i s Republičkim savjetom za zaštitu prirode. Razmjenjena su iskustva o zaštiti prirode s PZS, s PD »Ljubljana-Matica« te s predstavnicima PS BiH.

Također su obideni pojedini planinarski sektori u Republici te dane određene sugestije društвima u vezi sa zaštitom flore.

Održana su predavanja o zaštiti gorske prirode u pojedinim planinarskim društвима, planinarskim školama, narodnim sveučiliштимa i za pripadnike JNA.

Izvršeni su opširni radovi na pripremi sastanka Komisije za zaštitu prirode UIAA koja je održana od 20—22. svibnja u Zagrebu (PSH) a kojoj su prisustvovali predstavnici šest evropskih zemalja. Na sastanku su razmijenjene informacije o radu na zaštiti prirode u pojedinim zemljama, te su pripremljene smjernice koje će biti podnesene na usvajanje Generalnoj skupštini UIAA. U toku zasjedanja razgledan je Nacionalni park Plitvička jezera i Medvednica kojom prilikom su sudionici sastanka upoznati sa značajem ovih predjela. Također je održano predavanje, uz projekciju dijapositiva, o nacionalnim parkovima Jugoslavije.

Komisija je ažurno rješavala pojedine slučajeve kršenja zaštite prirode, a na intervenciju pojedinih planinarskih društвava. U tom smislu odmah su obavještavani nadležni stručni organi koji su po potrebi djelovali.

Predstavnik Komisije je vrlo aktivno sudjelovao u radu Republičkog savjeta za zaštitu prirode Hrvatske i posebno Zavoda za zaštitu prirode SRH te su razmjenjivana mišljenja i prijedlozi u vezi s proglašenjem pojedinih planinarskih predjela za zaštićena područja, npr. Medvednice, Biokova, Plitvičkih jezera itd. Tako je Komisija krajem godine predložila nadležnim republičkim organima za zaštitu prirode da se dio masiva Velike kapele (Bijele i Samarske stijene, Vel. Javornica) proglaši rezervatom, pa je vjerojatno da će, na prijedlog planinarske organizacije, i ovaj sektor biti uskoro zaštićen.

Komisija za markacije i transverzale vodi brigu o republičkoj transverzali »Po planinama SR Hrvatske« i o »Velebitskom planinarskom putu«. Na trasi »VPP« na nekim dionicama popravljena je markacija te su izmijenjeni žigovi i upisne knjige. Povremeno nestaju neki kontrolni žigovi, što se nastoji u što kraćem vremenu popuniti. Iduće godine navršava se 10. obljetnica od otvorenja, pa će se morati obnoviti cijela trasa. Do danas je ukupno izdano 2805 dnevnika »Po planinama SR Hrvatske« (u 1978: 403) i dodijeljeno 186 značaka (u 1978: 39) te dnevnika VPP 2637 (u 1978: 320) i dodijeljeno 664 značaka (u 1978: 86). Planinarima iz naše republike dodijeljeno je 29 značaka Jugoslavenske planinarske transverzale. Komisija je pripremila, a Konferencija PSH usvojila

prijedlog kategorizacije i standarda planinarskih transverzala.

Komisija za alpinizam je održala dva sastanka, kojima su prisustvovali predstavnici svih alpinističkih odsjeka u SRH, i 10 redovnih sastanaka Komisije. Na sastancima su dogovorene zajedničke akcije, organiziranje alpinističkih logora te problematika vezana za alpinizam u Hrvatskoj. Organizirane su slijedeće republičke akcije:

- ljetni alpinistički logor na Čvrsnici od 14—24 srpnja s 28 sudionika iz 4 odsjeka (ispunjeno ukupno 35 čovjek-smjera);
- alpinistički logor u Chamonixu od 27. VII—6. VIII sa 37 sudionika iz 5 alpinističkih odsjeka (ispunjeno preko 100 čovjek-smjerova i uspona na vrhove);
- na susretu alpinista u ČSSR od 13—18. svibnja sudjelovala su dva predstavnika;
- na Susretu predstavnika balkanskih zemalja u Rumunjskoj od 24. VIII—2. IX sudjelovala su 2 predstavnika-alpinista;
- na međunarodnom natjecanju u penjanju na Krimu sudjelovao je predstavnik Komisije za alpinizam PSH ing. Miroslav Pleško kao vođa ekipa PSJ;
- na seminaru za alpinističke instruktore, koji je organizirala PZS u Kamniškoj Bistrici od 11—12. studenoga sudjelovalo je 7 alpinista iz 4 alpinistička odsjeka;
- organizirani su ispitni za naslov »alpinista«.

Komisija je aktivno surađivala s KKA PSJ i KA PZS.

Komisija za vodiče koordinira rad četiri stanice vodiča (Zagreb, Rijeka, Zadar, Split) u koje su uključena 54 vodiča i 35 pripravnika. Osnova rada vodiča je u matičnim planinarskim društвima, a u okviru Komisije održane su slijedeće akcije:

- skijaški tečaj na Voglu od 11 — 19. ožujka s 50 sudionika;
- V. zbor vodiča i pripravnika PSH na Mosoru s 45 sudionika;
- posjet Švicarskim Alpama od 21 — 30. srpnja s 29 sudionika.

Tom prilikom izvršeni su usponi na Jungfrau, 4158 m, 12 sudionika, i Mönch, 4099 m, 11 sudionika;

— u okviru organizacije uspona planinara SRH na Triglav, vodiči su aktivno sudjelovali u organiziranju i vodstvu.

Komisija je uputila dva vodiča na tečaj za učitelje skijanja kako bi osigurala vlastiti stručni kadar, a za potrebe tečajeva nabavljenja je i prenosna žičara. Pripremljene su i nove legitimacije za vodiče i pripravnike, a pripremljen je i materijal za uvođenje još jedne kategorije i to »vodič društvenih izleta«.

Komisija za GSS koordinira rad 9 stanica GSS s ukupno 191 aktivnim članom. U toku

godine osnovana je Stanica GSS u Varaždinu s jednim spasavaocem i 6 pripravnika.

Uspješnim polaganjem ispita 8 članova je steklo naziv »Gorski spasavalac«. Prema nepotpunim podacima GSS je intervenirala u 36 nesreće od kojih su dvije bile smrtnе.

Organiziran je zimski tečaj na Platku, ali je zbog nedostatka snijega otkazan za proljeće 1979. g. Za Stanicu GSS u Tršću organiziran je seminar na kojem su sudjelovala dva instruktora. Osim redovnih sastanaka održan je sastanak pročelnika svih stanica, predsjednik Komisije sudjelovao je u radu KK GSS PSJ, a tri predstavnika sudjelovala su na seminaru za instruktore. Pripremljene su i dane na diskusiju izmjene i dopune pravilnika GSS PSH.

Komisija za speleologiju organizirala je odnosno sudjelovala u slijedećim akcijama:

— plenum planinara speleologa PSH 28. siječnja u društvenom domu PSH, organizator KS PSH, 49 sudionika;

— zborovanje slovenskih jamara od 16. do 18. lipnja u Idriji; KS PSH su zastupala 5 predstavnika (iz PD »Željezničar«, »Velebit«, »Sutjeska«); prikazali su film o školovanju speleoloških kadrova u Hrvatskoj i sudjelovali u radu sekcije za speleološku opremu i tehniku istraživanja;

— sastanak KKS PSJ od 24 — 25. lipnja u Resavskoj pećini u Srbiji; iz Hrvatske su sastanku prisustvovala dva predstavnika;

— II međunarodni sastanak speleologa istočnih zemalja u Čehoslovačkoj, u Moravskom Krasu, od 21 — 30. srpnja; KS PSH je zastupalo 7 sudionika (iz PDS »Velebit« i »Željezničar«); uz razmjenu iskustava u opremi i tehnicu istraživanja posjećeno je desetak interesantnih speleoloških objekata;

— Savezno savjetovanje o izradi nacrta speleoloških objekata u speleološkom domu na Sebešiću kod Travniča u SR BiH od 10. do 12. studenog; organizator savjetovanja bila je KS PS BiH, a stručno vodstvo je provela KS PSH; KS PSH je poslala 7 sudionika (iz PD »Željezničar«, »Velebit« i »Sutjeska«) koji su dali 6 referata;

— novi pravilnik KS PSH usvojen je na Konferenciji PSH održanoj u domu na Platku 15. travnja; pravilnik je umnožen i dostavljen svim SO-ima na korištenje;

— novi osobni speleološki karton štampan je u 1000 primjeraka i dostavljen SO-ima na korištenje;

— novi zapisnik speleoloških istraživanja tiskan je u 5000 primjeraka, a distribucija SO-ima još je u toku;

— planinarski speleološki rječnik autora Hrvoja Malinara izdan je u šapirografskoj tehničici, a distribucija SO-ima je u toku;

— ispit za dobivanje planinarskog naziva »Speleolog« održan je u planinarskom domu

na Vodicama u Žumberku; prijavljeno je bilo 7 kandidata, ali su ispitu pristupila samo dva, od kojih je ispit položio jedan;

— proglašenje speleoloških instruktora izvršeno je na sastanku Komisije u skladu s novim pravilnikom; za speleološke instruktoare su proglašeni: Slavko Smolec, Vlado Božić, Juraj Posarić, Branko Jalžić i Vlado Lindić, svi iz SO PD »Željezničar« Zagreb;

— financijsku pomoć je KS PSH u 1978. g. dodijelila Zagrebačkoj speleološkoj školi (organizator PDS »Velebit«) u iznosu od 3.000 dinara i časopisu »Speleolog« koji izdaje SO PD »Željezničar«;

— tokom godine osnovani su novi SO u PD »Sutjeska« i PD »Svilaja« Sinj, a prestao je s radom SO PK »Split«.

Komisija za orijentaciju koordinirala je održavanje orijentacijskih natjecanja u SRH te redovno pripremala kalendar održavanja. Organizirala je Orientacijsko natjecanje PSH na Platku dva puta (prvo je poništeno iz tehničkih razloga). Tri prvoplascirane ekipe, PD »Zagreb matica«, PD »Ravna gora« i PD »Sljeme«, zastupale su PSH na Saveznom orijentacijskom natjecanju na Malom Jastrepalu u SR Srbiji. Postignuti plasman bio je skroman: 6, 12. i 16. mjesto. Orientacijsko natjecanje »Trofej Tuhobić« bilo je jedino i omladinsko prvenstvo PSH. Za pobjednike pripremljene su posebne plakete. Komisija je organizirala četvrti sastanak društava zainteresiranih za pojedinačna orijentacijska natjecanja (SRH, SR Srbija i AP Vojvodina). Predsjednik Komisije sudjelovao je u radu KK za orijentaciju PSJ, a dva sudionika upućena su na seminar za trasere koji je organizirala Koordinacijska komisija.

Komisija za omladinu organizirala je u suradnji s PD »Vihor« i PD »Sutjeska« tradicionalni planinarsko-skijaški pohod »Tragom 26 smrznutih partizana«. Na pohodu je sudjelovalo 200 sudionika. Organiziran je odlazak 15 planinara omladinaca iz SRH na pohod »Tragom bitke za ranjenike« Gornji Vakuf — Jablanica i odlazak 30 planinara pionira na Smotru planinarskog podmlatka Jugoslavije na Šar-planini.

Komisija za međunarodne veze direktno ili preko Komisija PSH održavala je međunarodne kontakte. Predstavnici PSH sudjelovali su na proslavi austrijskog društva »Prijatelj prirode«, na susretu predstavnika balkanskih zemalja te na već spomenutim alpinističkim skupovima. Predsjednik Komisije u ime PSJ sudjelovao je na zasedanju Generalne skupštine međunarodnog planinarskog saveza (UIAA) i sjednicama njegovog Izvršnog komiteta.

Komisija za povijest planinarstva nastavila je s radom na prikupljanju dokumentacije za planinarski muzej.

U hercegovačkim planinama

SLOBODAN ŽALICA

SARAJEVO

Zima je u Hercegovini drugačija. Ako se nama Prenja i Čvrsnice, blag i opojan miris kadulje podsjeća na neki drugi osjećaj i na blagost nekog drugog neba. Polja kadulje! U sunčano februarsko jutro, kada snijeg bliješti na visovima hercegovačkih planina, njihov miris se preljeva s prozračnim zrakom i stapa s mirisom borovine i kamena krečnjaka na smeđoj zemlji. Sve tada podsjeća na jesen koja je u sjevernijim krajevima — i gore više, u planini — odavno zamijenjena zimom, a ovdje vlada kao nesvrnuta kraljica života, da bi ipak brzo ustupila mjesto princu proljeća i samom žarkom krajlu ljeta.

Hercegovačke vode zimi su tihe i jasne, kao i nebo koje blista nad njima. Mirno teku rječice ka svom uvorištu zelenoj Neretvi, donoseći joj dah dubokih dolina usjećenih u litice Visočice, Prenja ili Čabulje. Bijeli oblutak okupan pjenušavom vodom boje bisera i smargada, prosut po dnu šumeće Doljanke, pun je tajanstva Čvrsnice, koja se uspravila nad rječicom. A ova odnosi svijetu dah tajanstvenih planinskih dolina Dive Grabovice, Radave, Drijenča, njihovih stijena obrasilih munikama i bolan krik divojarca kojim upozorava stado na prisutnost neprijatelja, čovjeka-lovca. Gore više, stješnjeno Čvrsnicom i Oklanicom, selo je Doljani, donedavno zamrlo u životu prohujalih vremena, s niskim kućama pravljennima po turskim zamislima, i s pričom o seljaku Jozi Klepici. On bijaše vodič brojnim planinarima i alpinistima po Čvrsnici, živa legenda planine, poklonik njene visine i ljetote, osnivač jedinog seoskog planinarskog društva u Bosni i Hercegovini, seljak koji je u mnogo čemu prednjačio po naprednim shvaćanjima. Spominju ga i kao čovjeku koji je u te krajeve prvi donio skije, jedino pouzdano sredstvo za kretanje zimi po planini zavijanoj snijegom.

Zima na Čvrsnici je i blagi Mediteran i oštRNA visokih Alpa. To januarsko jutro bilo je puno magle i mraka dok smo koračali kamenitim putem kroz selo Divu Grabovici. Polegle kućice, osušena vinova loza i gola stabla voćnjaka — turoban pejzaž oko nas. Ispod nas bjelasa se suho korito Dive Grabovice. Čuje se samo zvezket kamenja što se valja pri našem hodu. Ovo su časovi pred svitanje, kad mrak najviše steže usnulu prirodu i guši je ledenim dahom. A onda, zaslutismo visoko gore neko svjetlo. ili je to bila samo varka umornog tijela zgrbljenog pod težinom naprtnjače, koje je željelo svjetla i topline u ovaj sumorni pejzaž

pun grabovog crnog granja i sivog kamenja. I tada, jedan zrak još nejakog Sunca pada na vlažnu zemlju. Plavetnilo neba zatitra i magla poče da lagano hlapi. Nestajala je a mi smo zastali pred prizorom koji se ocrtao visоко gore: blještava bjelina snijega izranjala je iz izmaglice koja se sada motala svuda unaokolo čineći oštar kontrast tamnozelenim šumama i crvenožutim stijenama.

Podne nas je zateklo na Žlijebu, kružnjoj zaravni opkoljenoj šumom i gigantskim stijenama. Sa čuvika, među munikama plosnatih krošnji, pogled je bojažljivo pretraživao bijelo korito Suhe Rijeke, lutao po točilima, stješnjenim goleim liticama, i zauštavljao se na tisućumetarskom stijenju Velikog kuka. Da, i tamo su ljudi bili, alpinisti. Provukli su svoje puteve, nedostupne ljudima obična koraka, sami i neprimjećeni, boreći se s hladnoćom, vrelinom sunca, i — sa strahom u njima samima.

Slijedeći dan smo proveli u planinarskoj kući na Vilincu. Jak južni vjetar nagovještavao je skoru promjenu vremena. I zaista, ujutro je sve bilo obavijeno vlažnom maglom, koju je južnjak raznosio po grebenima. Slijedeći svoje jučerašnje tragove skija uspjeli smo se dokopati Strmenice i sliči ispod granice magle. Vrtoglavu vožnju na skijama po mjestimično zaleđenom snijegu i bri spust do puteljka kojim smo sišli na Tise.

* * *

Tmurni, posljednji dani zime koji još vladaju u Bosni, prelaskom preko Ivan-sedla bivaju obojeni slapovima blage sunčane svjetlosti, bojama bijelog i ružičastog behara i zelenim dahom ledene Neretve. Opet smo zakoračili u Hercegovinu. Namjeravali smo i sada u njene planine, tamo gdje se ta zemlja tek pokazuje.

Jablanica, malo mjesto, stisnuta je s jedne strane urvinama čvrsničke Plase, a s druge strane masivima Prenja — Cetinom i Izgorjelom Grudom. Neki je zovu hercegovački Chamonix. Samo što ovdje nema ljudskog mrvanjaka privučenog okolnim brdima; u ovim planinama još caruje svečana tišina, još je mnogih mjesta bez tragova ljudi, njihovih limenih konzervi i plastičnih vrećica.

Put na Plasu vodi iz Jablanice kroz selo Jelačićće makadamskom cestom, a onda počinje strm uspon serpentinama, vješto provedenom stazom kroz gustiš graba, lijeske i bukovine. Sto se više penjemo, vegetacija se mijenja. Gustiš zamijeni šuma pravih,

visokih, svijetlih bukvi, a ove pak jele, omorike i, gore više, borovi, munike i polegla klekovina. Snježna granica bila je visoko, ali počinjala je naglo. Nadosmo se odjednom u sasma drugom svijetu. Ovdje je još carevala zima. Po snijegu tragovi divljači: zec, srna... odgonetamo, a ono su... medvjedi! Pred sam mrok stigosmo do katuća, gazeći sve dublji snijeg. Kolibe su sada napuštene, ali će ljetos opet dobiti stanare — stočare iz doline.

Prostranstva u noći su veća. Unaokolo se plavičastim, metalnim sjajem prelijevaju grebeni brda pod mjesecovom svjetlošću. Treperava vatra iskri na ognjištu kolibe. Sjene igraju po kamenim zidovima i slamnatom krovu. U nas kao da se uselio neki osjećaj spokojstva. Trenuci života, što ih osjećamo ovđe i sada, postaju kao tok mirne, moćne rijeke, neprekinuti tok vibracija energije univerzuma. Naše biće ne može je propustiti i osjetiti tamo u dolini, zagubeno gadostima što ih jedni drugima činimo.

Do podneva smo, uspinjući se grebenima i gazići mjestimično vrlo dubok snijeg preko Oštirovače i Trinjače, došli u blizinu Hajdučkih vrata. Veliko okno, izdubljeno radom vjetra u stjeni, dobilo je ime po odmetniku Mijatu Tomiću, koji je u ovim krajevima hajdukovaо protiv Turaka. Uz njegovo ime spominje se i pećina Kuvija, podno Hranisave na Bjelašnici.

Jak južnjak koji je stalno duvao, donio je vremenski preobrat. Naglo nas je obmatala magla i sjaj Sunca izgubio se u kovitlacima pramenova magle što je kujala iz doline. Nakon dva sata tapkanja kroz maglu, postalo nam je jasno da smo zatulali. Iskustvo nam je govorilo da se pripremimo za noć i pronademo sklonište, jer se počelo smrkavati. Ali kako i gdje, kada je svuda unaokolo neprovidan, bijelomlijecan plaš? Vidljivost se smanjila na svega desetak metara. U jednoj udolini, zaklonjenoj od vjetra, napravili smo snježni iglu i sigurno proveli tu noć.

Počelo je da sviće. Zavladao je dan. Promolivši glavu kroz ulaz našeg bivaka, ostao sam nijem pred prizorom: prvi zraci izlazećeg sunca obasjali su bijelo prostranstvo oko nas. Barijera stijena Pesti-brda počela se zlatno bojiti. Te stijene bile su nam siguran orijentir prema kući na Vilincu. Boja neba na horizontu prelazila je od svijetloplave prema narančastoj, zatim je bljesak sunca zaparao istočnim krajem nebeskog svoda i nagovijestio svoju vladavinu. Blještavilo se prosulo po zamrznutom snijegu, po kojem smo hodali kao po betonu. Tisuće snježnih dragulja zatitralo je unaokolo. Priroda je bila tiha, baš kao i naše duše, bez daška vjetra, samo prepunena omamljujućem sjaju sunca. Ovakvi snježni dani puni sunčanog sjaja dugi se pamte. Vjerojatno inspiriran jednim ovakvim danom, Arnold Lun je zapisao stih: »Ne molim te, o duše visina, za dugi životni put. Ne molim te za

mirne, sretne dane. Samo molim za beskrajne snježne padine«. Zar nije sve tu rečeno? Sve čežnje ljudskog bića spojene su... U sjaju sunca i u bjelini snijega duša se upije da progleda i sazna vječnost, prisutnu baš tu, ovdje i sada, u ovoj prolaznoj, naizgled mrtvoj materiji.

* * *

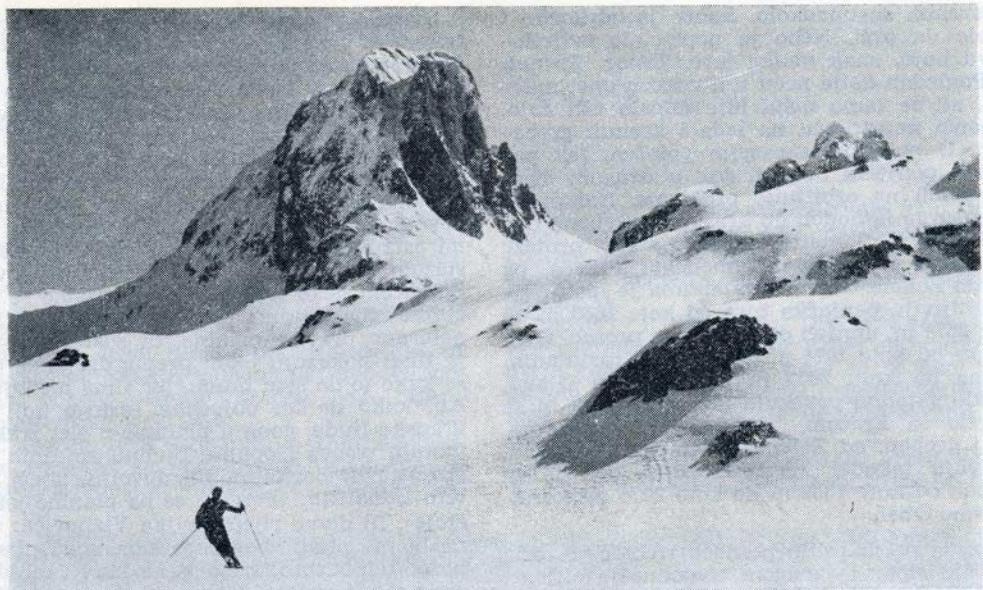
Žarko ljetno zavuklo se u puste ulice Sarajeva. Kako je sada gore? — pitao sam se i u mislima prelazio visovima Prenja, silazio u doline stiješnjene oštrim grebenima i osjećao oštinu ranog jutra na zaostalim snježnicima u mrzlim sjenama sjevernih stijena. Kako je lijepo napisao Drago Šefer, veteran bosansko-hercegovačkog alpinizma, prvi alpinist u BiH, još 1936. godine u časopisu »Snaga«, opisujući svoj prvenstveni uspon na Lupoglavljinu (2102 m) kroz okno: »Ljeto je u početku, a nad hercegovačkim planinama nebo vedro i plavo. Odlučih da opet provedem nekoliko ugodnih dana u vrludanju po vrhovima i zaostalim snježnicima planine Prenj. Nikada ne mogu da se otrgnem želji, koja me svaki put ponovo obuzima, da krenem još jednom na tu planinu, da je još jednom vidim i saberem pogledima njene osobine i prizore, jer me snaga prirode na njoj sve više zanosi.«

Mjesec august bio je na izmaku, a vlak koji me vozio prema Konjicu pun razdražanih turista koji su u šarenim majicama hrlili na more. A ja sam žudio za samotnim visovima i mirom koji sam naslućivao da je negdje gore u šumama i stijenama Prebjelj. Voz se spuštao u serpentinama vješto provedenom prugom prema Konjicu. Jutarnja izmaglica titrala je oko grebena Konjičke Bjelašnice i Borašnice i sve je obećavalo još jedan vruć, ljetni dan.

Put je vodio kroz Boračku dragu, gledčersku dolinu, kojom su nekada ledenjac silazili od Sivadija, da bi danas od njih ostalo samo Boračko jezero, jedno od gorskih očiju Hercegovine. Žagor kupača i brušjanje automobila naglo se izgubiše kada sam utečen u guste, polumračne šume Drage. Nakon više od dva sata hodanja izbih na rub visoravni Crnog polja u podnožju stjenovite barijere Sivadija, što iz Vlasnog dola podsjećaju na dolomitske Tre Cime.

Sunce je upalilo sivi krečnjak. Okolo krš i stijene, ponegdje osamljeni bor, a moj posled je uprt u usku stazicu. S jednom sam mišlju, da se dokopam rjetke šume na drugom kraju polja i tamo nađem hladovinu. Dolje, u dnu polja, pastirski su stanovi. Ne čuje se uobičajeno dovikivanje čobanica, zvezket zvona ovna predvodnika i lajanje ovčarskih pasa. Sve je zamrlio pod ovom nesnosnom jarom što prikiva čovjeka za zemlju.

Kasno je poslijepodne. Planina poče da oživljava. Začu se cvrkut ptice i s nekog uzvišenja oglasi se njištanjem krdo konja. Cijelo ljetno slobodno lutaju planinom, a desi se da neke vlasnici iz podprenjskih selja ne nađu u jesen. Slijedećeg proljeća, ka-

Otiš u Prenju sa sjeverne strane

Foto: M. Gafić (mart 1977)

da snjegovi počnu kopniti, putnik-namjernik može naići na bijele isprane kosture...

Sjedoh u Vlasnom dolu na jedno uzvišenje, neodlučan kuda da krenem. U kuću na Jezercu nije mi se išlo, zaželio sam se slobodnog lutanja planinom i zvjezdanih noći u nekoj stijeni. Sunce je klonulo ka zapadu. Jugozapadno, golemo 700-metarsko područje Osobca, žarilo se u poplavi tonova narančaste i svijetlocrvene boje s plavičastim prelijevima. Odlučio sam se. Popeh se na greben obrastao borovima, koji dijeli Vlasni do i Velike Bare, i odatle dobih vidik na barijeru Vjetrenih brda, rijetko posjećen dio Prenja. Vrlo strmim travnatim padinama spustih se u Bare i požurih da nađem prikladno mjesto gdje ću provesti noć. Sva je dolina puna izvora, kako joj i ime kaže, ali to su često vrlo slabašni izdanci vode, ponegdje tek kapavice, ili izbijaju u uskim procjepima stijena. Iskustvo me tome već poučilo, pa sam ponio tanko gumeno crijevo i uspio izvući dovoljno vode iz jednog procijepa. Tama je polako obavijala planinu. Na jednom ravnijem travnatom mjestu odlučih se za bivak. Na planinskom kuhalu napravih nešto za jelo i sjedoh na plosnatim kamen umotan u topli veston. Tišina prvog mraka naruši zveket zvona konjskog krdla. Obradovah se društvo. Preko neba kao da je prosut pregršt sjajnih, trepetavih dijamantata. Mjesec se još skrivao negdje iza Sivadija. U toploj vreći za spavanje uskoro utoruh u san.

Probudila me hladnoća ranog jutra. Stijena iznad mene žarila se obasjana žarko narančastom bojom prve jutarnje svjetlosti. Preselelih se gore više, na dohvati Sunca. Tamne sje-

ne još su carevale u udolinama i osojnim mjestima. Rosa je počela da hlapi pod toplinom vladara neba. Smjer uspona odredih iz podnožja stijene i počeh se penjati kosim policama obraslima klekovicom i one me izvedoše na sedlašće ispred drugog vrha u grebenu. Vidik puče na sve strane. Lijevo se izgubi u vrtoglavim strminama prema Poljicama, desno izroniše prenski gorostasi — vrhovi Otiša i Zelene Glave (2123 m). Piramida Lupoglava oštro se ocrtavala na jugozapadnom horizontu. Nijem pred prizorom, osjećajući i strahopoštovanje, i veselje, i tihu strepnju, skinut naprtnjaču i penjačko uže i sjedoh na jedan kamen.

Na susjednom vrhu uhvatih krajčicom oka neku sjenu, i kad bolje osmotrih... Jedna dívokovo stajala je na samom vrhu. Njena tamna silueta, s četiri noge skupljene zajedno, jasno se ocrtavala na modrom nebu. Onda se pokrenu i skačući sa stijene na stijenu poče da se spušta prema sedlu ispod mene. Polako pripremih fotoaparat da je ne uplašim nekim naglim pokretom i načinu nekoliko snimaka. Očekivao sam da će svaki čas zastati i brzo se izgubiti u stijenama, znajući do koje se blizine smije približiti čovjeku i svjesna svoje brzine. Ali, sada poče da se polako penje prema meni. Zadržavajući dah, prateći je kroz vizir fotoaparata, čekao sam da se sasvim približi. I kada dođe na svega desetak metara od mene, zastade i pogleda me, nezainteresirano za to čudno stvorenje, koje vjerovatno nije ranije u svom kratkom životu divlje koze niti vidjela. Okrenu glavu i lagano koračajući izgubi se među stijenama. U posljednjem času, povrativši se od iznenadenja, uspjeh da prisnem okidač.

Osvrnuh se unaokolo. Sunce je odskočilo i počelo da prži. Nebo je poprimalo svijetloplavu boju, znak velike jare. Tišina. Prenuh se. Pogledah dolje neću li divokozu opet ugledati, ali se tamo ništa nije micalo niti čulo. Nabacih naprtnjaču na leđa i krenuh grebenom. U početku je sasvim položen, tek pogedje penjački detalji, dok u drugom dijelu nađoh na ozbiljnije probleme. Nakon tri sata penjanja dодoh do kraja tog grebena dugackog dva kilometra, što se u stvari proteže čak tamo od vrhova Kamenca i Plavca, pa sve do Zelene Glave. Alpinistima je ipak najzanimljivija penjačka tura od kote 1888 m do kote 2074 m, upravo put koji sam prošao. Greben se od kote 2074 m nastavlja u rastrzanim bilima na kote 2055 m i na Zelenu Glavu, odakle skladno povezuje niz vrhova da bi se završio sa Eračem (2021 m) i Lupoglavorom. Ovaj greben, od Zelene Glave do Lupoglavora, nazivaju također Vjetrena brda, dok je za greben od kote 1888 m do kote 2074 m poznato i ime Otiši.

Prema opisu prvih penjača trebalo je sada sici niz sipar i jarugom u podnožje stijene. Dolje nađoh klin zabijen u stijenu koji je nekom poslužio za spust po užetu. Niz velike snježnike i preko ljutog kamenjara, spotičući se o oštvo stijenje, sidoh u dno usijane kotline pod najvišim vrhom Prenja. Korak po korak uspinjem se, pognute glave, želeteći samo da se dokopam grebena i da sjurim niz drugu stranu do Jezerca, do izvora koji s temperaturom od 5–6° usred ljeta, nudi zaista osvježenje. Tamo se nalazi i istoimena planinarska kuća. Sagradili su je još prije rata vrijedni članovi naprednog radničkog planinarskog društva »Prijatelj prirode«; kasnije je izgorjela pa obnavljana. U njoj su mnogi alpinisti i planinari našli sigurno sklonište u Prenju zavijanom olujom. Kuća pamti mnogo toga, nađe, želje, intimne ispovijesti alpinista koji su bili i koji su sada najčešći njeni gosti. Povremeno zastajujem. Košulja, koju potpuno natopljenu znojem prebacujem preko pregrijanog kamena, za nepunu minutu je suha! Pakleno je vruće. Niz snježnike se cijedi žučka-sta voda. Kakav kontrast! Odozgo bije topota, odozdo mrzla hladnoća snijega.

U dubokoj hladovini kuće na Jezercu začas zaboravih na sve tegobe. Dan se bližio kraju. Sa čuvika Kopilica, Motike i iz Vlasnog dola začuh povike čobanica i zveket zvona. Ovce i goveda vraćaju se s dnevne ispaše. Začas okolo katuna oživje. Plavičast suton počeo se spuštati na planinu. Eleganti vrh Zubac, taj prenjski Matterhorn (on tako izgleda samo s ove strane, od Jezerca) parao je nježno plavo nebo. Negdje visoko gore, vrtoglavu, gubio se sjeverozapadni brid Osobca. Prelazim pogledom poznate stijene, ozivljavajući u sjećanju časove uspona po njihovim zabitim kutovima. Kad se nebo osu zvijezdama, podoh na počinak. Ovdje se treba pokoravati velikom ritmu prirode — noć je za san, dan za budnu aktivnost.

Svanuo je novi dan. Opet je izmaglica titrala oko vrhova, omotavala grebene i hlapila na suncu koje je raslo na nebnu. Danas se vraćam u dolinu. Ispod Taraša uspeh se do raskršća za Otiš i Tisovicu. Ispod mene razvukla se dolina Tisovice, glacijalnog porijekla, očigledan primjer kako je tu nekad bilo dok su ovi krajevi bili pod ledom. Ime je dobila po tisovini, rijetkom crnogoričnom, plemenitom drvetu, isto kao i Tise na Čvrsnici. Iza leđa mi ostadoše Otiš i Zelena Glava, i zaputih se stazom označenom crvenobijelim krugovima. Susrećem neke seljake. Pozdravljamo se i zastajujemo pitajući jedni druge: kuda? To je nepisano pravilo planine, ta susretljivost što je ljudi pokazuju jedni prema drugima. Čude se kako to da sam lutam, jer »ima medvjeda«. Ali, kako da im objasnim razloge koji nas, gradске ljude, gone u planine, u čist zrak samotnih visova i opojnu bjelinu snježnih prostranstava? Zar bi im bile dovoljne riječi WALTERA Bonattija: »Penjem se na planine jer postoje«, ili divne riječi Veljka Vlahovića: »Kada bi me pitali zbog čega sam volio planinu, našao bih bezbroj razloga. Možda... možda... zbog njene čistote. Planina je beskraino čista. Za njenom čistotom ne treba tragati. Čist je izvor. Čisto jezero. Čist planinski snijeg... Čak je čist i truli panji. Čisti su lješevi drveća koje truli i raspada se. I čovjekova smrt u planini mnogo je čistija od smrti ljudi u ravnici...« (V. Vlahović, »Planina«). Ne, znam da to ovi priprosti ljudi, u stalnoj borbi da iz posne zemlje i od stada ovaca iskamče nešto za goli opstanak, ne bi razumjeli. Ali, osjećam da me prihvataju, jer sam tu na njihovoj zemlji, približio sam im se, a vrlo dobro znam cijeniti moj put, jer su i oni sinovi planine. Najstarija čobanica — ponegdje je zovu planika — ostaje u kolibi spremajući sir, kajmak ili vareniku, a mladi su s ovcama i govedima. Danas je nedjelja, pa su ovdje iznimno i muškarci. Izašli su da posjete svoje.

Stadoh na raskršću, neodlučan kuda da krenem. Desni put vodi preko Konjičke Bjelavnice, Rapti i Ljubine u Konjic, a lijevi niz Bukov Laz u Idbar i do Celebića. Odlučih se za lijevi. Nakon više od dva sata silaženja serpentinama kroz gusto bukovu šumu dođoh do prvih seoskih kuća u dolini Idbra. Pored rjeđice kupači, seljančići, pozorno me gledaju kako grabim kamenitom stazom s gojzericama na nogama i velikom naprtnjačom na leđima. Moram žuriti da stignem na lokalni vlak za Konjic. Prođoh branu, koja je bila izgrađena radi akumulacije, i onda ugledah cestu i kolone automobila što hrle k moru. Sve se stopi u nestvarnu sliku buke vozila, strahovite vrućine, titrave površine vode Jablaničkog jezera i sjaja sunca na bjeličastu nebu. Gore, izbočio se Prenj, kao golema tvrdjava, odbojan naizgled, namrgodena lica zbog uljeza i onih koji nisu dorasli njegovim strminama i vrhovima. Ali ja sam znao da su onaj neiskazani mir, harmonija i ljepota ostali gore, čekajući tako opet nekoga tko će snažno i divlje osjetiti zov planine. Duha, kojeg smo i sami dio.

Biokovskim stazama

IVO PUHARIĆ
MAKARSKA

»Iako mi je Biokovo u mladosti zadalo mnogo muke, truda i straha, uvič mu se vraćam da me smiri, razvedri; nekako ne mogu bez njega« — tako o našem Biokovu govorи Tomislav Bašković, simpatičan 56-godišnjak iz Velikog Brda, zaselak Žlib (Baškovići).

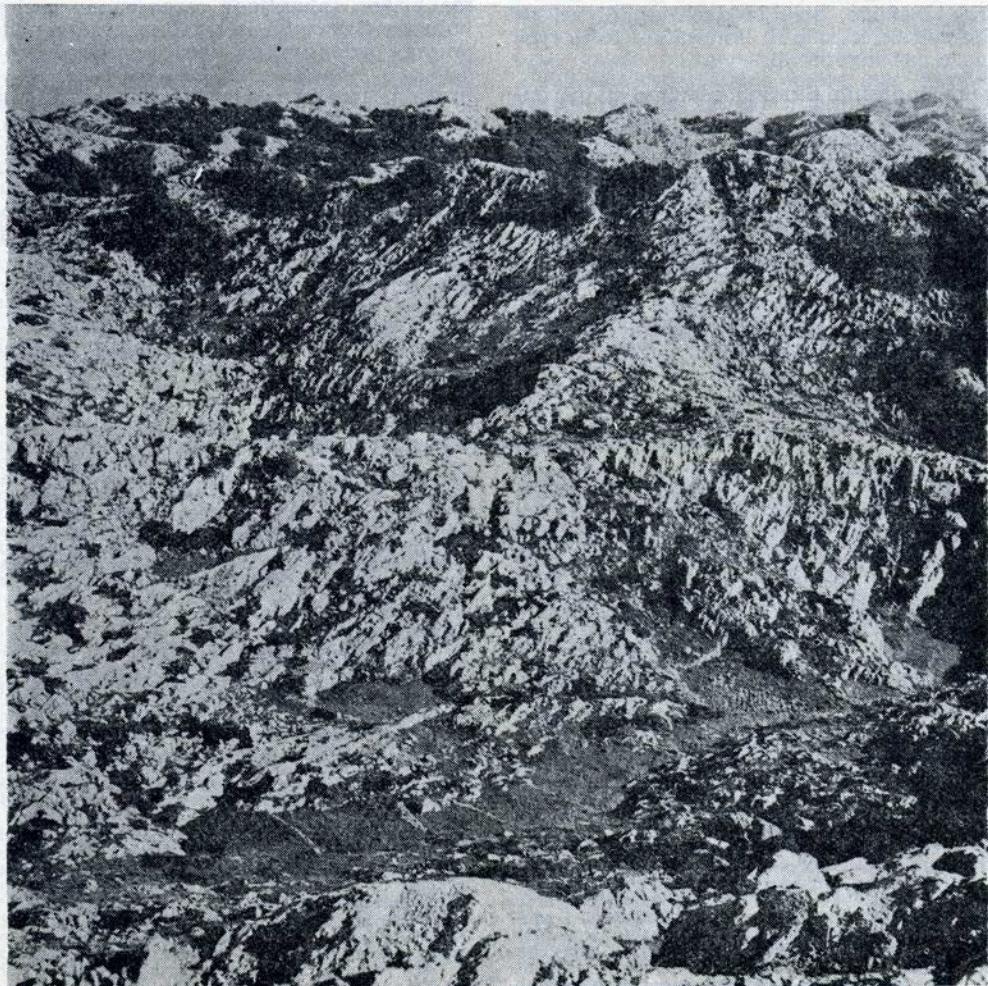
Dugo sam čekao priliku da s tim čovjekom, poznavaocem svakog kamena na Biokovu, pōđem u pohode planini i obiđem neka mjesta poznata mi još iz NOB-e.

27. srpnja 1978. Praznik je, Dan ustanka, pravi trenutak za obnavljanje uspomena iz NOB-e. Krenusmo »fićom« do Velikog Brda,

a zatim markiranim stazom (koju smo Drago Šefer, Milivoj Batinić i ja markirali prije tri godine) sve do Lokve. S nama je i belgijski turist, 21-godišnji student kemije Christian de Cok.

Vedar je i divan dan. Tek je 4 sata, a mi već gazimo žalom iznad Žliba promatrajući dvije kamene gromade koje su se oko 1936. godine skliznule s Biokova prijeteci uništenju sela, ali se srećom zaustavile koju stotinu metara prije.

S Tomislavom nema dosade, razgovorljiv je, pa je tim lakši i naš uspon. Priča on svoja

Reljef Biokova

Foto: Filip Sabić

sjećanja iz mladosti o Biokovu: »Borba za travu, e to je bilo nešto! Znali su se svacići mejaši, i di ko može žetii, a lugari, pojari, pa žandari nadgledali su. Pucanj bi označio početak žetve. A onda, brzo na posao. Vridne ruke srpske su blago našoj stoki, padale su »granice«, vriće i »šakuni«, znoj se slivao niz lica. Verao se čovik za šaku trave da ni divokoza ne bi. Uzlazio se i u tuđe toprike, pa bi i skandal bilo. Stariji su šećovali valjanost mlađih cura u žetvi, pa koja je bila brža, valjala, mogla više nositi i donit veće brime u selo, bila joj je najbolja priporuka za udaju. Uz najveće opasnosti se trava žela. (Pokazuje nam neke usjeke, rupe u samoj litici pri vrhu planine, kuda su se ljudi spuštali i uz pomoć konopa.) »Lako je bilo svrpati (smrtonosno pasti) — nastavlja Tomislav. Tako smo jedne godine, nakon tri dana traganja, našli mrtva našeg seljana Matu Vladića. A u Bastu je skoro svake godine neko zaglavio. Kako li je mučno živio naš čovik, posebno naš seljak prije rata! Dva-tri puta godišnje išao bi u grad. Za »Sv. Lovru«, i slično, otac bi dao koji dinar, pa kupim svirak, kikaču ili limunadu i to je sve — izlaze naš sugovornik.

Preko čudesnih Skalina ulazimo u još čudensku pećinu, skoro okruglu oblike, zvanu Voda u skalinama, kojoj je naš Tomislav ugradio racionalan smisao, pa se putnik-namjernik s užitkom osvježi hladnom bistrom vodom, što stalno sa svoda kaplje u posudu.

Susret sa suncem na Borovcu oko 6 sati. Prekrasni travnati tereni zasjenjeni velikim crnoborjem, s kojih pucaju veličanstveni vidići na obalu do Brela, a o Braču da i ne govorimo. Tomislav nam kazuje posljedice gromova koji strelovito udaraju u ove vrhove. Posljednji grom zdrobio je veliko kamenje

na vrhu, a munja ostavila brazgotinu stotnjak metara dugačku, da bi na kraju zgulila 4—5 metara kore s jednog crnobora. Pri počinku, Tomislav mi napominje da smo od Baškovića do vrha prošli Miletinu vodu, Na vrh strane, Sotorišće, Smrdivi račić, Veliko kame, Na dnu Nugla, Potok, Jelin dolac, Skaline, Mali Borovac i, evo nas na Vrh Borovca!

Za koji trenutak u staji smo našeg Tomislava. Ona je dobro uređena i snabdjevana svim potrepštinama, od dehidrirane juhe do medikamenta. Nakon kráceg zadržavanja krenusmo dalje stazama kojima sam krstario tokom rata. Prolazimo predjeli zvane Prašina, Miletina bukovina, Bunarić, pa preko Velike kose i Duse u jamu Dusu. Srce mi kuca. Ta kako i ne bi, 34 godine čekao sam priliku da me netko doveđe i da ponovo vidim ovo mjesto. Ovdje je bilo sjedište Mjesnog NOO-a Velikog Brda. Ovdje me je dobrí stari drug Marinko Gojak Baćulin, zvani »Dvice ti«, više puta dobro ugostio, jer je sa svojim aktivistima brižno sakupljao raznovrsnu prehranu koju su Saveznici, s ostalim ratnim materijalima, padobranima bacali partizanima na Bickovu. »Svega« je Marinko imao u ovim brojnim rupicama na liticama velike jame. Ovdje, u ovoj jami, tada (1944) imao sam i stanak s ovećom grupom SKOJ-evaca iz Velikog Brda: Ikić, Cele, Ante Sučev, Reza, Zvonko, Zlata, »Zela« i dr. Sada je ova jama prekrivena bujnim raslinjem »kupusnjače«, a voda u kamenu pruži nam izvanredan ugodač. O, Marinko moj, »divicem«, dobru si jamu odabrala za svoj punkt. I baš ovdje, u Dusi, dobro marendasmo. Tek sada vidim kako velik sud vina nosi naš Tomislav! Da spomenem da smo u jami našli i nekoliko važića od »korned-bifa«, kao pravi suvenir!

RAPORT IZ PD »BIOKOVO« U MAKARSKOJ

Susret s ing. Orašem

Prema odluci upravnog odbora PD »Biokovo« u Makarskoj, 16. i 17. kolovoza članovi su posjetili ing. Šumarstva Igu Oraša, osnivača i prvog predsjednika PD »Biokovo« 1929. godine, a u sadašnjem mjestu njegova boravka, u Mengšeu kod Ljubljane. Bilo je vrlo ugodno i zanimljivo razgovarati s čovjekom koji je dao nprocjenjiv doprinos planinarstvu i Šumarstvu za vrijeme svog boravka u Makarskoj od 1929. do 1939. godine. U njegovu domu, smještenom u bujnoj šumi, s pravim minijaturnim botaničkim vrtom, sobe i zidovi puni su diploma, plaketa i fotografija koje ga podsjećaju na velike uspjehe, kako u Makarskoj tako i drugdje. Među ostalim osobito se ističe velika diploma Hrvatskog planinarskog društva u kojoj stoji da se »za osobite zasluge stecene za razvoj društva imenuje P. N. Gospodin Igo Oraš, predsjednik Podružnice H. P. D. »Biokovo« u Makarskoj, začasnim članom, te mu se u haran dokaz tomu izdaje ova društvena povelja. Zagreb, 26. VI 1934. g.«

Tu se vidi i plaketa našeg Turističkog saveza u povodu 100. godišnjice turizma iz 1968. godine, itd. Prilikom posjeta dao nam je dragocjen intervju, a održavši ranije obećanje, predao nam je preko 150 fotografija iz perioda 1929—1939. i značajan dio njegove arhive planinarstva, kao poklon našem (svom) planinarskom društvu. Sve ove vrijedne materijale daje, kako kaže, »u dobre ruke... jer vidim da je posijano sjeme iz 1929. god. palo na plodno tlo«. Drugi Oraš bio je ganut viđevši tek izišli »Vodič Biokova. Pošto je već

dio darovanih fotografija bez legende, savjetuje nam da ih objasnišmo uz pomoć pionira planinarstva: Rine Mendeša, Andrije Sržića Brjina, Niku Sržića Rokova, Olimpije Jurčevića i dr. Rastanak je bio dirljiv, ali s dovidenja na našoj jubilarnoj proslavi 50-godišnjice društva. Budite zdravi i krepki poštovani druže Oraš i dodite nam u krilo svog Biokova!

»Biokovska transverzala«

Nakon duljih priprema, tjesno suradujući sa Općim odborima SUBNOR-a Makarska i Ploče, u subotu 19. kolovoza o. g. počela je postava »Biokovske partizanske staze« koja će ići cijelom dužinom biokovskog masiva, od Cetine do Neretve, možda i više od 80-tak kilometara. Ona će povezivati sve važnije točke iz NOB-e s izrazito prirodnim prirodo-planinarskim točkama (vrhovi, jame i sl.). Počeli smo iz Baćine, od Zadružnog doma preko Strizjeva na Bristove doce, pa dalje na Rudine i niz Ljubuću u Kolivret. Drugi put ići ćemo do Grnčenika i dalje prema Sošićima. Glavno da je počelo, nazad nema! Nailazit ćemo i na velike prepreke od šume i šikare, ali nadamo se uspjehu. Ovog puta, uz mlađog i agilnog Ivicu Mračevića, pridružio nam se i Ivan Giljević, nosilac Partizanske spomenice, vitalni 58-godišnjak i vrstan poznavalac ovog kraja. Velika ti hvala druze Ivane na tvom doprinosu.

Na Viteru

Zaostrog se može podižiti svojom predivnom plažom, svojim prekrasnim položajem na širokom

(Ondašnji aktivisti dobro znaju s kakvima smo apetitom jeli ove engleske konzerve!).

Kroz debelu bukovinu evo nas na »Ledenici«. Kolika li je ova gudura, eno i leda, snijega se vidi! Opažam ostatke primitivne drvenarije, koja je uz trostrukе skale, čiji se ostaci još naziru, služila ljudima u vađenju leda. Prava je vratolomija koju su odvažni seljani, tjerani borbom za samoodržanje, morali svladavati silazeći u ovu duboku i hladnu jamu. Tomislav kaže: »Za sve pare ovog svita ne bih sad u nju sišao. Pet godina sam iz nje izvlačio led, a, strašno je to bilo!«.

Preko nekih kosa evo nas na velikom planinskem platou zvanom Studenci. Ova skoro okrugla velika površina, oivičena brdima, bila je idealno mjesto i dobro je poslužila engleskim avijatičarima kod bacanja padobranima raznih potreština partizanima. Ugledasmo tri konja i mazge. »To su od Zagvoza« — ističe, sigurno, Tomislav. Podemo dalje do predjela Barišta torina, gdje je velika lokva vode, ali šteta je što je većim dijelom zasuta zemljom. Prilegnemo u debelom hladu bukovine, a oko nas cvrkut ptica.

Vraćamo se na Lokvu. Šumarska kućica je potpuno demolirana, pa je zaista vrijeme da se obnovi i da služi svrsi na ovom značajnom križanju planinskih puteva. Popeli smo se na obližnju zapadnu kosu, s koje promatramo najviše vrhove Biokova: Iliju na zapadu, pa Sv. Juru, te daleki Klinet na istoku i brojne druge, kao i daleka sela Imotske zagore. Naš mladi priatelj Christian odlično podnosi ovaj marš, a svojim okom sokolovim ne promašuje ništa od značenja. Već je našao nekoliko lijepih fosila, a evo baš i »drvenu zmiju«, pravo čudo prirode, svinuti zmijasti oblik suhe smrekove grane.

planinskom podnožju, ali i svojim čuvenim planinskim vrhom Viterom, pod kojim je znameniti »pučki pisnik« fra Andrija Kačić-Miošić pisao svoju čuvenu pjesmaricu »Razgovor ugodni naroda slovenskoga«.

U svojoj knjižici »Sedam poslanica u stihu«, naš pok. književnik dr. Ilija Despot, očaran Viterom, naziva sebe »Ile Viterksi«. Ta prekrasna biokovska gromada, koja s manjim pa većim vrhom natkriljuje Zaostrog, mamila je već dugo da se zaviri u njena njedra, da se popne na vrh.

Pošli smo jednog kolovožnog popodneva, i s obzirom na silnu zaraslost i isprepletenost žunjana, vrlo polako osvajali metre, tako da smo od magistrale do drugog najvišeg vrha utrošili tri sata. Vidici su prekrasni. Pogledi na Hvar, Pelješac, Korčulu, dok se zaostroška plaža bjelasa pod nama s hiljadama kupača. S ovih visina vidljiv je cijeli planinski lanac do Sv. Jurja, a brojni grebeni na istoku sve do Vrgorca, i dalje. Sišli smo s gornje strane ovog visa. Nailazile su prepreke koje smo teško svladavali. A od podnožja, umjetno olakšanja i radosti na sretan završetak, čeka nas neprohodno šiblje, dvometarska trava, kupine i drugo raslinje sve do prvih kuća. Zajsta, mislimo, ružno je vidjeti ovako široko podnožje skoro potpuno zapušteno. Možda je ovo najzapušteniji kraj u našoj općini.

Po stopama i nekim utabanim stazicama vidljivo je da turisti, ljubitelji planine i prirode, pohode ovaj vrh. Trebalo bi stoga utrti i označiti najprikladniji stazu uspona na vrh Vitera, te omogućiti većem broju ljubitelja da ga upoznaju.

Inače s ovog marša imamo tri pouke, važne u svim drugim prilikama: ne idi u nepoznato, ne idi

Ovdje na Lokvi, po prethodnom dogovoru čekamo skupinu planinara. Četrnaest je sati i evo ih. Planinari iz PTT Splita: Branko Roguljić, Tihana Mimica i Mate Rudić, koje vodi agilna planinarka Biserka Tolj, član našeg upravnog odbora. Oni su jutros od Staze prešli put do Doma, pa na Sv. Juru i evo ih tu. Utvrđuju trasu kojom će u rujnu proći oveća grupa planinara iz brojnih planinarskih društava PTT. Nek im je sretno! Obilato zamezismo. Zajedništvo, koje se osobito ispoljava u prirodi, i ovdje caruje. Svi imamo sve. Pričaju nam naši prijatelji o jutrošnjem maršu. Vidjeli su mnogo divokozu, i po dvadesetak u stadu. A u Domu sreli su se s ljubiteljima planina Davorom Viskovićem i Srđanom Jurišićem (koji su došli pješke), te Slavom Jakšom i Ivom Nikšom, pa cijelom obitelji S. Jurišića i drugim osobama, koje su stigle autom. Domar Mate Salinović to jutro je nešto zakasnio da otvoriti Dom, izgleda, spriječen velikom gužvom u Tučepima. Veseli i čili vraćamo se kućama. Silazak od Borovca je fascinant. Ova golema litica, koja od samog vrha seže do pećine »Voda u skalinama«, i niže, pravi je mamac alpinistima.

Već smo bili prilično nisko, kad ugledasmo oveću divokozu kako leži u siparu. Pomiclimo da joj nijesu »svi svati«, ali će naš Tomislav na to: »Vrag joj je. Klizajući se ovim siparom, životinja češe trbuhi i viđe, što joj godi. Očito uživa, sita u prirodi, jer je čitav naš »arsenal« vike nije uspio pokrenuti s mjesta.

Grabimo posljednje metre do Baškovića, noge nam ni malo ne podrhtavaju jer smo vični, kondicija je tu! Hvala ti, dragi Tomislave, što si nam pružio predivan dan u planini, pun nezaboravnih dojmova. Na rastanku on će: »Znaš, što prije opet gor!«

po velikom suncu, nosi neophodna pomagala u planinu.

Nedjeljni društveni izleti

U srpnju i kolovozu, svake nedjelje, s polaskom u 4 sata ujutro, organiziraju se izleti na Biokovo, do Doma i na Vošac. Grupe od 5 do 15 osoba, kako naših tako i stranih ljubitelja planina, vode izučeni vodiči PD »Biokovo«. Dom Vošac je otvoren od četvrtka do nedjelje, a u njemu se po pristupačnim cijenama mogu dobiti razne okrjepe, a i planinarska obilježja: značke, razglednice, Vodič i dr. Podaci o tome kad je dom na Vošcu otvoren nalaze se redovito u oglasnom ormariju društva, na rivi, kod galanterijske prodavaonice »Primorja«.

Asfalt na Biokovu!

Početkom kolovoza prvi pijuci udariše od »Jurja« na niže, sadašnjim kolskim putem, s ciljem da se postavi asfalt. To je velik dogadjaj za Biokovo, ono dobiva nove, za sada još nesagleđive sadržaje. Radove izvodi Građevinski poduzeće »Makarska« i, kako nam reče poslovoda Vlado Topić, uskoro se mogu očekivati prvi metri asfalta. Ide se od vrha Sv. Jure pa dalje preko Staze sve do spoja s današnjom asfaltnom cestom kod Tučepa, dakle u duljini od kojih 20 kilometara. Ova će asfaltna biokovska prometnica unijeti mnoge novine u korištenju Biokova, pa je nužno misliti na formiranje šireg društvenog tijela koje bi maksimalno zaštitalo ovu predivnu planinu od svakovrsnog mogućeg narušavanja.

Ivo Pušarić

Tragovima radosti

VILI FERLIN

ZAGREB

Kamen u kamenu živi živi tiho, potihi i bez rastajanja; to je ples planinskih vrhova s pahuljama oblaka a noć je svjetlost s lomače mraka...

U Počitelju sam izašao iz automobila i preko ramena prebacio mali torbak. Prijatelji su nastavili dalje, a ja sam ostao umorno i nesigurno stajati na asfaltu. Pogledao sam u čar polurazrušenog grada. Obavijala ga je blješteća nijemost i utrnulost. Ovdje se živi u nekom uvenulom vremenu. Troma koracima uspinjao sam se zapuštenim puteljcima prema počiteljskoj tvrđavi, a svaki korak nosio je bol iznemoglog tijela koje je upravo prošlo napore planinarskih lutanja po Prokletiju. Teško sam uskladivao svoj prokletijski korak s blagim puteljcima Počitelja. Zrak vrelog kamenjara nanosio je bol plućima još uvijek punima hladnoga plavetnog planinskog zraka s čeznutljivim i trulim mirisima visokogorskih ljetnih snijegova.

Sve me boljelo — i tijelo i duša — i bio sam izgubljen u vremenskom intervalu između dva zbivanja. Trebalo mi je vrijeme da zatomim nježnu čežnju za Prokletijem i da se priviknem na polagano približavanje Zagrebu. Ušao sam u tvrđavu i na terasi legnuo na travu. Pejsaž je bio lijep — zelen i magličast, tih a pun šumova koji su pratili Neretvu. Ali meni ipak u ovoj ljepoti nije bilo lijepo. Ležao sam i gledao u poligonalnu kulu i tamne otvore na njenom zidu. Na putovanju prate me uvijek prastare kule. Kao podsjetnik na sve što se umorilo i iznemognuto splasnulo kao brdska bujica.

Terasom je u međuvremenu prošlo dosta posjetilaca dok sam ja i dalje prividno odsutno ležao na travnjaku. Ipak sam dobro vidio svakoga i čuo sve, pa i ono što reče neki zadivljeni Nijemac: »Das ist die grüne, grüne Narenta! (Ovo je ta zelena, zelena Neretva). On obuhvati raširenim pogledom u sebe blistanje neretvanjskog smaragda i njegov sunčani bljesak. U sumrak pridode brojna obitelj na počinak. Oni razastru deku, prostru po njoj jela i odmaraju se. Gledaju tako oni mene a ja njih — oboje lješkarimo i gubimo obrise u sutonu. Tada mi njihov otac po svom sinčiću pošalje šaku oraha i jedući ih ja sam gledao u njihove oči a oni u moje. Nisu me oslovili, jer su možda

pretpostavljali da sam stranac i ne znam govoriti njihov jezik. Zatim su šutno otišli — u mraku su se zavijorile dimije žena, a muževa široka pleća na trenutak kao začepiše vrata tvrde. I nestade ih...

Sada sam se već osjećao kao u planini, sam i ležeći u vreći. Bespomoćno izložen nepoznanicama pustolovne noći. Ali ovdje u Počitelju nije bilo opasnosti od zvjeradi, hladnoće ili nevremena, ovdje su u najvećoj blizini ljudi, mnogo ljudi, strojevi njihova komfora i blago podneblje. Sjetio sam se svojih neizvjesnih noćivanja u bespućima Prokletija i u sablasnom užasu prenjskih noći. Naročito je na Prenju noć raskalašeno divlja kad rastočeni vrhovi Vjetrenih brda kao aveti plešu obredni ples visina: nepomican kamen, za danjeg svjetla nepokretan i lažno miran, sad poput leptira lagano uzlijijeći i odlazi da tumara planinom, da pleše, da se bjesomučno razgiba u sakrivenoj noći čekajući zoru.

Tako sam jednom promatrao Otiš kako tromo i tužno uzdiže svoju trupinu sa dna Tisovice i kako uspravljen, postajući mnogostruko višim, tih Šuljajući se odlaži u noćnu štenu prema bezdanima Idbara. Pitao sam se: »Koga traži Otiš u ovoj noći? Koga očekuje? Koga priželjkuje?« Gleda Otiš u dubine i upija u sebe sve prenjske prijeteće šutnje...

Vidio sam samotni ponoćni hod mnogih vrhova i planina i slušao sam njihov šapat u sumračnim virovima crnih pejzaža. Prisluškivao sam njihove osamljene oduljene napjeve i saznao sam zatajene povijesti planina. Vrhovi su hodali oko mene, uz mene i u meni u sanjalačkim, samotnim i nepodnošljivo hladnim, dugim noćima. Noći u planinskim bespućima, u brazdama vrleti: u koracima koji nikada ne odzvanjavaju — jer kamen u kamenu živi tiho, potihi i bez rastajanja...

Nisam mogao usnuti i uspeo sam se mračnom utrobom kule do kruništa. Noć bez mjesecine usisavala je svaki zvuk poput spužve. U toj potpunoj bezvručnosti titrala su svjetla gradića kao daleke zvjezde. Bre-

žuljast krajolik s urezanim plitkim kanjonom Neretve djelovao je kao prazan ekran — ništa u ničemu. Ova monotonija panorama u dubokoj noći natjerala me na kretanje. Nisam više mogao ostati ovdje i sam postati jednolično more tišine i bezvučnosti. Sputio sam se na cestu što vodi prema Mostaru i ustaljenim koracima slijedio zavoje ceste i rijeke. I da zaista nisam znao da se krećem, izgledalo bi kao da stojim. Jer ovaj put u noći nije pokazivao nikakve promjene u izgledu. Zrak je bio vlažan i nepokretan. Lišće je visilo bez trepeta. Umor je jačao i dostignuo kulminaciju kad je jedan autobus pun putnika projurio pokraj mene, ostavljajući me da udišem plin spaljene nafte. Buljio sam, gušći se, u snažnu mašinu što užarena bruji i nestaje u daljini a moji koraci su stali. Legnuo sam na istom mjestu uz cestu i osjetio kako mi po licu počinju padati sitne kapljice rose a zatim i kiše.

Netko se spotaknuo o mene i šibica plane. Mladi čovjek u radničkom odijelu zaprepašteno me gledao. Zapitao sam ga ravnodušno: »Gdje sam?« Mladić je šuteći stajao i kao da nije znao što da odgovori jer nije shvaćao što znači moje pitanje. Osjetio sam ipak po smirivanju njegova držanja da je shvatio da sam neki neobičan stranac i odgovorio mi je: »Ovo su Pijesci. Upitao sam ga: »Koliko je do Bune?« — »Ima i tri sata hoda«, odvrati on. Ja se okrenem na bok, promeškoljim se i reknem mu: »Laku noć!« Ali mladić je ostao uza me stojeći i zabrinuto. Pozva me: »Dodi kod mene da spavaš!« U baraci mladi radnik ugasi petrolejku i mi utonemo u snatrenja. Meki miris šljivovice rasplinjavao se oko nas...

U kišovito jutro iskrcao sam se iz autobusa, punog đaka, u Buni. Krenuo sam putem uz desnu obalu rijeke prema Blagaju. Crni niski oblaci povremeno su se drhtavo pomicali prema jugu i svaki puta prosuli kišu. Bio sam gladan i jed sam preostale kasno sazrele smokve što se sakriše među granama. Bile su jako slatke i ledene. Na cesti mi se pridruži čovjek, sišavši s bicikla. On počne pričati narodnu povijest blagajskog kraja. A Blagaj-grad ponad nas na klisuri stajao je kao starac ognut u sredi plasti od čoče. Njegove kule nisu više za me bile samo mrtvi svjedoci kao one u Počitelju. Kule ovog Stjepan-grada bile su kameni jablanovi žive tradicije. Ako u nama postoji sadašnjost, onda se i prošlost prenosi na predmete oko nas i oni oživljaju. Stjepan-grad živi u zajednicici s ovim ljudima ovdje, jer oni unose život u nešto što bi odavno bilo mrtvo.

U blagajskoj tekiji video sam još jedan dio odumrlig ali prisutnog života. Sa Hasom sam obišao prostorije. Išli smo plaho a Haso je znao ponešto o davnim vremenima i pričao i ispitivao u meni odjeke svojih osjećaja. Pitao me Haso: »A zašto je vrijeme? Zašto sve prolazi i zašto ćemo i mi proći?« Ne bi me to ni pitao svojim potihim pogledima da nije slutio da ovaj isto tako mlad i neobičan

putnik u meni postavlja sebi ista pitanja i možda zna i odgovor. Sjeli smo zajedno uz virove Bune i ja sam mu pokušao objasniti zašto je vrijeme, zašto ima ono što je prošlo i zašto ćemo i mi proći...

Haso je sjedio na drvenom balkonu tekije iznad samog izvora Bune, a u njegovim očima mreškala se plavičasta mreža izvora — i ne gledajući me znao je da odlazim...

U jednoj blagajskoj ulici neki me mladić zapitao što prodajem. Izgleda da putnici namernici mojega tipa do sada još nisu ovamo zalazili. Ovdje se rasprostire neki davnašnji mir poput snovištenja a vjekovi po kutovima sokaka još muziciraju pojmovima života. Prošao sam čaršijom i činilo se da me nitko ne vidi — a osjećao sam da su me svi jako dobro vidjeli. Znao sam da sam postao senzacija dana: zbog glomaznih planinarskih cipela, bohemskog zelenog torbaka i trošne crvene vreće za spavanje. Oni mi se nisu smijali niti se iščudavali jer su pojimili moje dostojanstvo i shvaćali su da sam u nečemu vrlo važan premda nisu točno znali u čemu. I ta nepoznanica zagonetnog mladog stranca još ih je više zadivila i još su se više pravili da me ne vide — da bi me mogli još bolje pogledati.

Nasred neke ulice iznenadi me žestok pljusak i ja se sklonim uz kamenu ogradu, ali sam već bio sasvim mokar. Iz dvorišta mi maše nepoznat čovjek. Gledam ga i pitam se što hoće. On me poče i dozivati i ja preskočim bujicu nasred puta, kaljužu i grabu, i udem u avliju. On me uhvati za ruku i uvezde stepenicama do kuhinje. Tamo je uz peć sjedila cijela obitelj. On me posjedne, ponudi vrućim mlijekom. Sušeći se uz vatru započne razgovor. Vrata sobe bila su otvorena i na podu sam vido rasprostre pokrivače — jer ovdje se ne spava u krevetu već po starom običaju na podu. Razgovor naš bio je ponešto filozofski, jer kad stranac zade u kuću onda se izmjenjuju misli. Kad je prestao pljusak domaćin sinčić od nekih pet godina bio mi je dodijeljen za vodiča do Blagaj-grada. Dječačić je uzeo pogolem očev kišobran s velikom ručkom i sa mnom pošao uzbrdo. Takve iste male dječačice i djevojčice video sam u Štirnom dolu na Bjelašnici kako čuvaju janjad i bacaju kamena s ramena.

Crvenjeli su se zreli divlji šipci na oniškim grmolikim stablima a dječačić je odvazno i spretno skakutao kao skakavac s kamenom na kamen po dobro poznatom putu. Od tvrdave ostadoše do danas vanjski bedemi u cijelosti a na vrhu njih i krunište. Unutar tog zida prazan je prostor obrastao travom. Naišli smo na krpetine ovčjeg krvnog i dječačić mi reče uzdrhtalim glasicom da je ovdje vuk poje ovcu! S jednog mjesta na zidu promatrali smo polja što se pružaju prema Mostaru — kraj koji je inače obavljen vrelom maglom kamenjarskog ljeta, sada se is-

krio u nijansama rane jeseni. Svaka kućica vidjela se jasno, a nježni sfumato planina kao girlanda opasao je nježno dolinu.

Kad sam odlazio iz Blagaja već sam iza sebe ostavljao nekoliko prijatelja. Znao sam da njihova tvrda lica i poseban način izgovora neće nikada više ni vidjeti ni čuti. Gledajući njih a oni mene mi smo stvarali trenutak sreće. Slučajni susreti i slučajna sreća — ali sudbonosna. Slučajno piće i slučajne riđeći — život kao valovi rijeke u stapanju. Bez puta. U pravom životu put ne postoji. Pravi život je spirala kristalnih kapljica što se salijeću, razarajući se — u elementu stvaranja.

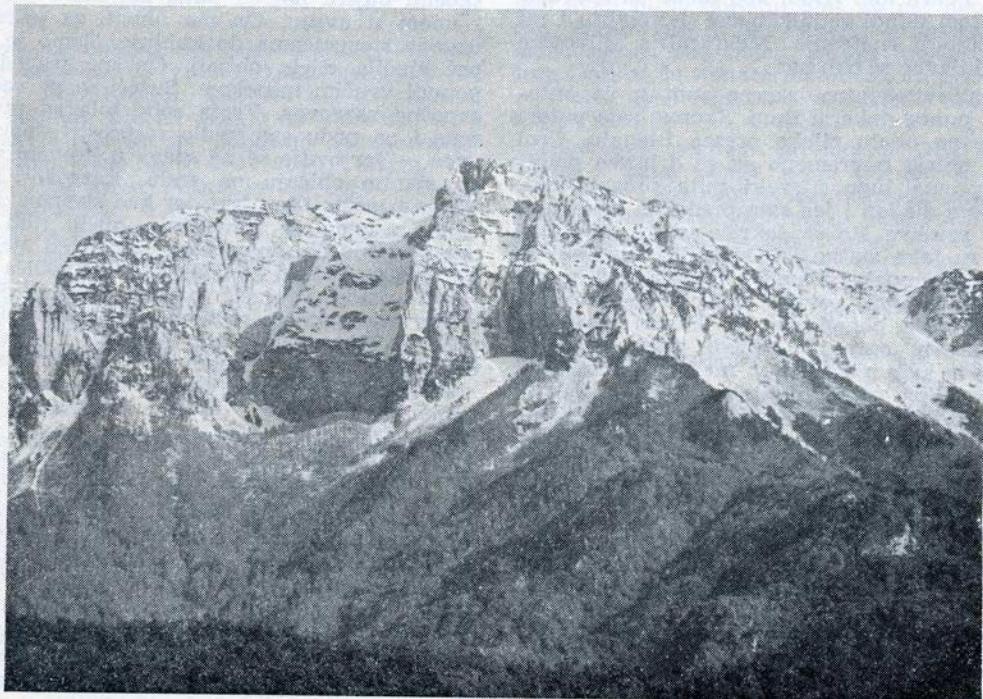
Došao sam u Blagaj nepoznat i sada sam u Blagaju nepoznat ali tada ja nisam bio neznanac jer smo mi nešto značili jedan drugome i ostavili smo jedan tren misli da putuje prostorima. Tako je uvijek sa mnom i tim ljudima u planinama i oko planina: što smo dalji tim smo bliži, što smo suprotniji to smo sličniji. Daleki planinski krajevi i njihovi ljudi otkrivaju nov karakter nas samih i mnogo velikog vremena.

Iz Blagaja sam krenuo u Mostar a odavde u Konjic. Opet me u hodanju pratila noć. Pješačio sam omiljenim kanjonom uz stope Prenja prema Konjičkoj Bijeli. Eto me u okrilju Prenja, dragog Prenja. Prošao sam Bijelom pred kraj noći. Nitko me nije video i nitko, pa ni Miralem, neće me sada zaustaviti da ne nastavim dalje. Zadnja je kuća

Save Janjić — one što me častila na Jezercu dobrom pitom krumpiračom.

Oštare brdske kose uzlijeću prema glavnom planinskom grebenu kao jata ptica. Poznata silhueta Osobca upija u sebe melodije šumskih mukova u Rakovom lazu. Ovo je već pravi Prenj: divni amfiteatar strmoglavih odsjeka Borašnice, Velike motike, Krune, Velike kape, Gradine, Kićinog kuka i Ploča. Ovo je ples planinskih vrhova s pahuljama oblaka, a noć je svjetlost s lomače mraka. Nad prestrnim Solilima naškrivio se Taraš i pao bi niz njih da ga za ruku ne drži njegov stariji brat Otiš što stoji iza njega. Od Otiša se vidi odavde iz dubokog grotla Bijele tek tjeme — posijedilo od prvog pršića ove godine. Gledajući ovu daleku svjetleću mrlju snijega osjetio sam tajanstveni šarm bliskih ali odavde nevidljivih unutrašnjih prenjskih visova: Vjetrenih brda.

Povukla me žudnja da budem odmah gore — u prostranim pustinjama prenjskih snijegova, još ne dubokih i zato prohodnih, i da s Taraša mašem Miralem u Konjicu ili da čak u ponoć zapalim lomaču na vrhu Otiša. Hoću sada da odmaknem zastor oko Prenja i da uđem u njega sada kad je napušten i prazan. Nesvjesnim koracima žurio sam putevima koje nisam ni video i mislim da niti nisam išao stazama pri ovom usponu. Ja sam lebdio s kamena na kamen kroz Pećine Velikog Samograda. Moj put bili su svjetleći tragovi radosti...

Zapadna stijena Izgorjele grude u Prenju (lijevo Burin Klis)

Foto: D. Bozja

Pelister – kako na njega i s njega

BRANKO ŠKROBONJA

RIJEKA

Nezgodna je Bitola ako vas u njoj uhvati ljetna sparina i ljetna vrućina, a nas je dočekala baš takva kada smo napustili autobus koji nas je dovezao iz Ohrida. Bitola je velik grad, 65 tisuća žitelja po popisu 1971, a ima se u njemu i što pogledati.

Prošetali smo se gradom, ali da bismo ga upoznali pre malo je jedno jutro, k tome još sporno. Bitolu su osnovali Slaveni u blizini manastira Bukova. Kako se u prošlosti mijenjao vladar, tako se i Bitoli mijenjao naziv. U XI vijeku spominje se ime Butelion, u XII Bitolj, Turci ga u XVI nazivaju Monastir, u XVII Toli-Monastir. Od samih početaka bio je trgovачki grad zahvaljujući životom prometu na rimskoj cesti i takav je ostao kroz cijeli srednji vijek. Turci su u njega ušli već 1382-83. godine i tursku je čizmu podnosio sve do Balkanskog rata 1912. kada pripada Srbiji. Početkom drugog svjetskog rata požurili su se odmah Bugari da ga zauzmu, a u toku rata haraćili su gradom i Nijemci.

No, kako je Bitola nama samo usputna stanica, trebalo je krenuti dalje. Raspitivali smo se, ali mo dobili različite informacije te smo se na kraju ipak morali poslužiti oskudnim podacima iz Dnevnika transverzale »Planine Jugoslavije«. Dugo bismo morali čekati na prigradski autobus za Trnovo ili Nižopole te smo krenuli gradskom linijom broj 2 prema Resenu. Na posljednjoj stanicici, kod benzinske pumpe, krenuli smo lijevo, asfaltnom cestom za Trnovo.

Naravno da je bilo podne i da je sunce peklo kao da smo na ražnju, no živ promet ulijevao nam je nadu za kakav auto-stop. A kako ja volim malo povući korak, to sam bio dvadesetak metara ispred Mladena i Marija, što je bilo dovoljno da se odjednom nadem sam na cesti dok su mi oni mahali iz odlazećeg »Stojadina«.

Možda tri ili četiri kilometra nakon pumpe nalazi se krčma »Crveni petli« gdje se razdvajaju putevi za Trnovo i Nižopole. Tu sam se malo odmorio i zatim nastavio sam cestom put Trnova. Onako usput dižem palac i stopiram — motorkotač.

— Kuda? — pita me vozač mlađih godina.
— Pelister, dom Kopanki!

— Može, penji se! — I tako je započeo »moto cross«.

Naime moj vozač se samo vozio iz zadovoljstva bez cilja, pa mu je bilo svejedno kuda ide. Već kod Trnova napustili smo asfalt i čekala nas je kamenita cesta do Ma-

gareva. Naime, strmina ceste omogućuje vodi da se slijeva noseći sa sobom i gornji sloj ceste te su se domaćini sjetili i cestu popločili, ali ne horizontalno, nego su kamene ploče stavili okomito. Tako je taj put izgledao poput bora na licu, nagrešpano i izbradano. Motorkotač je poskakivac, mi na njemu, moji bubrezi u meni. Čvrsto sam se držao. Srećom se više Magareva cesta popravila i pretvorila u dobar makadam. Čak smo sreli i cestare kako je popravljaju.

Mimo dječjeg odmarališta, nekadašnjeg sanatorija, stigli smo do kraja ceste. Mene je čekalo još 15 minuta lagano uspona kroz šumu, markiranom stazom do samog planinarskog doma Kopanki (1610 m). Dom se nalazi u velikoj borovoj šumi, na raskršću svih puteva Pelistera. Građen je 1947. godina s 35 ležajeva, ali je kasnije dogradivan te danas ima 80 ležajeva. Što u sobama, što skupnih. Ima struju, vodu, stalno je otvoren i opskrbljen te je tako ugodno izletište Bitolčana i ishodišna točka za Pelister. Saznali smo da se u blizini nalaze skijaški i alpinistički tereni.

U domu sam se našao sa »prethodnicom« koja se ugodno obradovala vidjevši me tako rano. Naime, očekivali su me tek za 3-4 sata koliko i ima pješice iz Trnova. I tako smo bili na Kopanki već u 14 sati, a planirali smo biti navečer. Dom je bio prazan, samo još jedna skupina Bitolčana, a među njima i jedan Splitčanin. Još kada smo ustanovili da igra briškulu i trešete (a nedostajao nam je četvrti), znali smo kako ćemo provesti popodne.

Nije bilo teško upoznati se s domarom Mirkom, mlađim čovjekom, planinarom. Saznавši otkuda smo, odmah nam se pohvalio svojim boravkom na sletu na Platku. Od njega smo saznali sve što nas je zanimalo o ovoj velikoj planini.

Rekao nam je da planinu nazivaju dvojako: Pelister i Perister, ali da je to isto. No o visini Pelistera nismo se mogli sloziti. Naime u literaturi se barata s dvije visine i to 2600 i 2601 metar. Dok Enciklopedija leksičkografskog zavoda, Dnevnik »Planine Jugoslavije« i većina geografskih karata Jugoslavije spominju visinu od 2600 m, to Vodič po planinarskim domovima Jugoslavije (Beograd 1957), i što je možda važnije, Statistički kalendar Jugoslavije u popisu najviših planinskih vrhova u našoj zemlji kao 11. po redu navodi Perister s visinom od 2601 me-

tar. Istina, u tom Statističkom kalendaru i Triglavu je pridodan 1 metar (2864 m), ali ostaje činjenica da ne znam na kojoj sam visini zapravo bio (ako zanemarimo penjanje na prvi kat releja). Tek toliko da se poveća zbrka na samom vrhu nalaze se dva žiga, svaki sa svojom visinom, pa odaberite sami što vam se više sviđa!

Pelister je ustvari najviši vrh masiva Babe koji se proteže u pravcu sjever-jug između Prespanskog jezera i Bitolsko-Lerinske kotline. Kao planinska masa pripada Rodopskom sistemu. Po geološkom sastavu prevladava paleozojsko i eruptivno kamenje, škriljac, granit i gnaajs. Rijetki su vrhovi od vapnenca, koji planini daju slikovit izgled. Svojim položajem predstavlja mjesto sudara mediteranske i kontinentalne klime.

Površina od 12000 hektara (u jednom časopisu sam našao podatak 10400ha) proglašena je 1948. zakonom Narodnog sobranja NR Makedonije nacionalnim parkom »Pelister«. Nema sumnje da je »Pelister« najzanimljiviji nacionalni park u Makedoniji (po red Mavrova, Galičice i Jasena), kako u biološkom smislu, tako i zbog prirodnih ljepota. No, glavni je razlog za proglašenje nacionalnim parkom tercijarni reliktni bor molika (*pinus peuce*) u svom prirodnom arealu, koji je proučavao 1839. g. njemачki botaničar A. Grisebach.

Florističke karakteristike su mnogobrojne. To je najjužnija naša planina do koje su dospjeli alpski biljni elementi. Prekrasne planinske livade, bogate raznobojnim cvijećem te molikove, jelove i druge šume čine jedinstvenu i neponovljivu ljepotu ovog parka. Medvjed, srna i ris glavna su faunistička obilježja Pelistema. Medvjed je brojan, no nema sumnje da je glavna faunistička karakteristika ris. Iako u veoma ograničenom broju, Pelister je rijetko utočište ovog tipičnog predstavnika porodice mačaka.

U razgovoru s domarom saznali smo da markiranog puta na vrh nema.

— Jeste li primijetili kantice s bojom pred ulazom? Eto vidite, čekam prijatelja iz Biatora pa da markiramo put na vrh. Pelister je postao kontrolna točka Planinarskog puta oslobođenja »Planine Jugoslavije« pa očekujemo mnogo veći posjet i zato smo odlučili sasvim obnoviti nestalu markaciju.

Iz toga se može zaključiti da je danas put vjerojatno već markiran. No domar nam je objasnio put: treba izaći iz šume i samo dalje grebenom. Dok smo iz svih vodiča saznali da je na vrh potrebno 5 sati hoda, Mirko nas je izvjestio da se komodno može stići i za 3 sata.

Smjestili smo se u trokrevventnoj sobi i za to platili po 7 dinara (srpanj 1976). S mukom sam se sjećao Alpi gdje se obično skupno ležište plaća i 4 puta više, dok sam na Kalniku za istu takvu uslugu platio i 7 puta više. Odista je Makedonija još planinarsko-turistički nepokvarena.

Dom smo napustili u tišini, negdje nakon 5 sati. Od samog početka pravo uz brdo i to kroz šumu, uz pomoć izbljedjelih markacija. No za četvrt sata izašli smo iz šume, da bismo dosegli nepreglednu barijeru žuto zelenog eruptivnog kamena kojim je bila prekrivena planina. Markacije je ponestalo ali smo vidjeli naš put: grebenom na sedlo. Bilo je lijepo vrijeme i sunčano. Po magli bi bilo vrlo nezgodno kretati se ovim područjem.

Trebalо je vještine, snalažljivosti, hrabrosti i još kojećega da bi se čovjek sigurno kretao ovim područjem. Kao da sam na Suhom vrhu iznad naše kuće na Hahlicima. Preskakali smo s kamena na kamen, zaobilazili rijetko i zakržljalo žbunje i bez tereta brzo smo dobivali na visini. Od obecanih medvjeda, srna i riveva nismo ništa vidjeli, ali su nas napale muhe da se nije moglo odmoriti od njih. Zujale su u tako gustim rojevima oko naših glava da se sve crnilo. Nisu pomagala ni mahanja ni puhanja. Spuštale su nam se na lice, ruke, odijelo.

Nakon sat i po neprekidnog penjanja dosegli smo prvo sedlo, koje smo promatrali od samog početka. S njega se ukazao pogled na drugu stranu, prema Grčkoj. Dočekalo nas je sunce i vjetar. Tek je on otjerao muhe. Odahnuli smo i u zavjetrini zastali da se odmorimo i nešto pojedemo. Vrh još nismo vidjeli.

Najgori dio puta bio je iza nas. Sada imamo blago penjanje. Zaobišli smo bezimeni vrh, koji nam je pružio malo zavjetrine, izbili na novo sedlo i s njega ugledali Pelister u magli, televizijski toranj se jedva nazirao. Čak je počelo i malo kišiti, ali svega nekoliko kapi. Prošavši padinom još jednog vrha izbili smo na sedlo pod samim vrhom i za 15 minuta bili kod releja. Na tom poslijednjem putu naišli smo na tragove mnogih vojnih objekata, rovova, što vjerojatno potječe iz prvog svjetskog rata od poznatog Solunskog fronta.

Bilo je prošlo 8 sati kada smo zakucali na vrata televizijskog odašiljača na samom vrhu Pelistema. Ni traga ogradi sa strujom ili ljutim psima kao kod releja na Učki, Psunj ili Sljemenu. To je kružna kamena građevina s metalnom konstrukcijom releja. Saznali smo da jedino u Španjolskoj postoji relej na višoj visini te da je ovo drugi u Evropi. Posada, sastavljena od tri tehničara, hvalila nam se da živi na najvišoj visini u zemlji, što je vjerojatno i točno, ali smo ih razočarali da to nije i najviši građevinski objekt u Jugoslaviji (viši su ruševni toranj na Tito-vom vrhu i Aljažev stolp). Pijući čaj, posebno skuhan za nas, saznali smo da se mijenjaju svakih sedam dana, da su sami sebi i gazde, i domaćice, i kuharice, i da ipak nekako prežive tih sedam dana. Pokazali su nam mjesto pokraj samog releja gdje će se graditi novi i još veći i tek tada smo sa čuđenjem primijetili cestu koja dolazi s južne

strane. Morali smo im priznati da je to sigurno najviša cesta u zemlji. Izgradila ju je 1975. g. RTV Skopje uz pomoć JNA uglavnom zbog gradnje novog odašiljača. Svakih sedam dana tom cestom dođu i terenska koča s novom posadom i kompletom opskrbom.

I tako je uz čaj i mineralnu vodu (obično uopće ne piju) prošao čitav sat. Morali smo otići. Imali smo dva puta za povratak: jedan preko bistroh gorskih očiju, Malog i Velikog jezera u selo Nižopole pa opet u Bitolu, a drugi za Prespansko jezero.

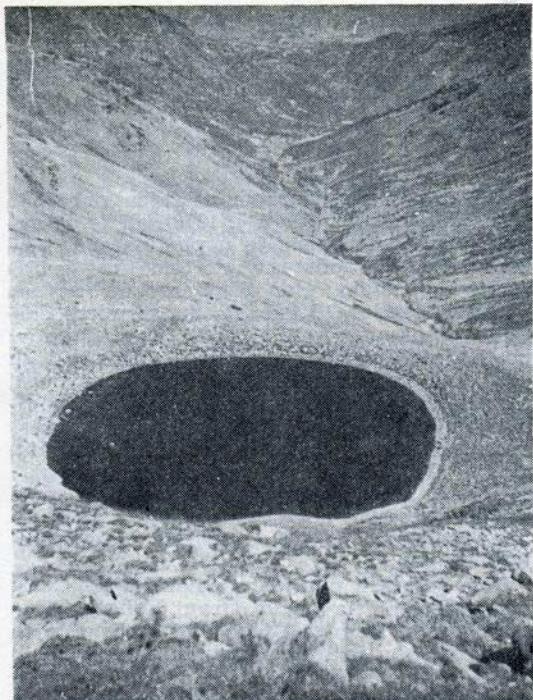
Veliko jezero (makedonski: Golemo Ezero) na visini od 2218 m (površine 4,5 ha) i Malo jezero (Malo Ezero) na 2300 m (manje od 1 ha) spomenici su još iz ledenog doba nazvani »Pelisterske oči«. S vrha Pelistera do Velikog jezera ima oko sat i po. Jezero je ljeti ugodno za kupanje, a zimi za klizanje. Na obali je planinarski dom »Golemo ezero« građen 1953. godine, s oko 60 ležajeva, vodom i strujom. U Kopanki smo saznali da je dom otvoren od četvrtka do nedjelje. Bio je utorak pa smo jezero samo gledali s visoka i nismo se spuštili. Od doma do selja Nižopole ima 3-4 sata hoda.

Mi smo se odlučili za spuštanje na Prespansko jezero. Relej smo napustili cestom i njome išli oko pola sata. Markacije nema, ali ako je lijep dan neće biti problema s orijentacijom. Ipak treba paziti gdje se napušta cesta kako se ne bi skrenulo u krivu kotlinu Staru čuku, koju čine kota 2415 i Visoka čuka (2182 m). Kotlinu izlazi na cestu Resen — Bitola.

Cestu treba napustiti ispod kote 2415 i prijeći po južnim obroncima ka koti 2421. Pod samim vrhom te kote, s njezine južne strane, izbili smo na divno travnat i cvjetno sedlo. Ukažala nam se sva ljepota Prespanskog jezera koje se kao na dlanu prostiralo duboko pod nama. Na sedlu smo našli i predivan izvorčić s hladnom vodom i neminovno smo morali tu stati i ručati. Izvor je vjerojatno jedan od mnogih koji čine reku Šaru (potok), čije nas je korito na kraju i dovelo do samog jezera. Ali to na sedlu nismo znali, te smo priječili travnatom kosinom, u pravcu zapada i jezera, jer smo se htjeli spustiti u Pretor. Tom strmom stranom s južne strane Visoke čuke (2182 m), držeći se visine od 1500 — 1600 metara, hodali smo više od jednog sata. Izmučili smo noge hodajući postrance.

A onda smo našli na prva stada ovaca. Puno ovaca i, naravno, pasa šarplaninaca. Iako smo nastojali naširoko zaobilaziti ovce, psi bi se odvajali od stada i žurno, s nimalo miroljubivim namjerama, krenuli k nama. Spasio nas je pastir podučivši nas da se pse rastjeruje podizanjem kamena i kretnjama bacanja. Iako je bio Albanac, nekako smo se sporazumijeli. Saznali smo da se pod nama nalazi selo Arvati, a da od njega nije daleko jezero ni cesta. Oprostili smo se od pastira zaželjevši mu manje samoće.

Počelo je naporno spuštanje, najprije travnatim kosinama, pa kroz paprat do pasa i onda smo ušli u šumu. Uskoro smo bili na pu-

Malo jezero na Pelisteru

Foto: Dr Z. Poljak

tu koji nas je doveo do Pliške reke. Idući dalje putem susreli smo i reku Šaru (nismo saznali što se u što ulijeva) i za desetak minuta bili smo kod prvih kuća sela Arvata. Selo izgleda vrlo bijedno, niske kućice od nežbukane cigle, uličice nabijene zemljom uz koje se slijevaju otpadne vode. Nismo skoro nikoga susreli, bilo je vrijeme ručku i podnevnom odmoru. No svega petnaestak minuta ispod Arvata nalazi se mnogo veće i urednije selo Krani. Tu smo primijetili nekoliko novih zgrada, a u jednom dvorištu i veliki »Opel« švedske registracije te nije bilo teško pogoditi porijeklo novaca za nove zgrade. Stanovništvo je uglavnom albansko, a usred sela nalazi se spomen-česma sa spomen-pločom ispisanim na albanskom, makedonskom i grčkom jeziku (grčka je granica udaljena 15—20 km). Do sela je sprovedena i asfaltna cesta i više puta dnevno postoji i autobus za Resen. Vidjeli smo i dosta mlađih osoba. Saznali smo da ima svega pola sata do glavne ceste uz jezero i da tamo češće voze autobusi.

Natjerali smo se i na taj posljednji napor. Iako nas je jezero izazivalo (bilo je daleko još samo kilometar) ostali smo na cesti i uskoro smo se vozili za Resen.

Iza nas je ostao i Pelister i nacionalni park. Odlazili smo puni dojmova. Mogli smo žaliti što Pelister nije mnogo bliže i Rijeci i Hrvatskoj, pa da ga češće obilazimo i posjećujemo.

Čusine i okolica

SAKIB KLIKO

JAJCE

O razvoju planinarstva u Jajcu dobro je pisao Janko Duić (NP 3-4, 1978), ali je uglavnom pisao o tome šta je u planinarstvu učinjeno do 1975. godine, tj. do onda kad je PD »Čusine« postalo član Planinarskog saveza Vlašićke regije. Od tada do danas mlađi članovi, potaknuti onim što su učinili njihovi prethodnici, mnogo su uradili. Održavali su svoj dom i pristupni put do njega, uspostavili transverzalu, sudjelovali na mnogim pohodima planinara, a dosta je učinjeno i u radu s podmlatkom kao i u organiziranju raznih akcija. Ovaj članak je napisan radi popularizacije i razvoja planinarstva u Jajcu kao i radi propagande nove transverzale »AVNOJ-ZAVNOBIH«, koja je otvorena septembra 1978. godine.

Dom jajačkih planinara nalazi se na Čusinama (485 m), na južnoj strani Velikog Plivskog jezera. Dom se lijepo vidi s ceste Jajce — Jezero. On je lijep kutak za planinare, s

prekrasnim pogledom na Veliko Plivsko jezero. Ispred doma je jarbol. Ako jarbol ima zastavu, dom je otvoren, a ako je nema, zatvoren je. To se vidi s druge strane Jezera.

Dom je sagraden 1966. godine. Ima vodu i struju. U prizemlju se nalazi kuhinja i trpezarija sa 40 sjedišta, soba za dežurnog, spremišta, WC i umivaonica. Na spratu su 3 sobe s 22 ležaja. Dom posjeduje radio i TV-aparat, a radi vikendom, praznicima i po dogovoru. Pod upravom je PD »Čusine« (poštanski fah 72).

Domu možemo prići od Muzeja II zasjedanja AVNOJ-a markiranim putem transverzale »AVNOJ-ZAVNOBIH« za jedan sat hoda, kao i sa Centrovog mosta preko kojega vodi makadamski put za selo, a potom i domu. Često se koristi prilaz od vodenica na Plivi uz cestu Jajce — Jezero. Vodi branom preko Plivskog jezera, a s druge strane se penje prema selu i za pola sata do doma.

IZLETI I TURE OD DOMA NA ČUSINAMA

Transverzala »Avnoj—Zavnobih«, 28 sati

Ideja o uspostavljanju transverzale (TAZ) stara je nekih 5–6 godina, međutim, na sazrijevanje ideje trebalo je čekati duže vrijeme. Mladi i vrijetni članovi PD »Čusine« strpljivo su i predano radili na njoj, osobito u posljednjih dvije godine.

TAZ obuhvata put kojim su učesnici II zasjedanja AVNOJA iz Mrkonjić Grada došli u Jajce, zatim jedan dio puta Vrhovnog štaba Jajce—Bihac, kao i niz historijskih, turističkih i planinskih lokaliteta Jajca, Mrkonjić Grada i Šipova. U redovima PD »Čusine« vladalo je veliko raspoloženje i radni duh u toku rada na trasi. Neka imena valjalo bi posebno spomenuti: Ivica Ladan, Mehmed Zlatarević, Davor Sojat, Sakib Kliko, Kasim Colpa, Mustafa Kilim i Nikola Zrile.

I Etapa: Jajce — Mrkonjić Grad — Balkana. Od muzeja AVNOJ-a, koji je ujedno i KT-1, krećemo desnom stranom rijeke Plive uzvodno kroz naselje Pijavice, gdje vodi marka prema bivšoj »Šipad-stanicu«, a dalje nastavlja trasom oparanje uskotračne pruge i prolazeći kroz dva manja tunela dolazi pred treći veliki tunel, gdje skreće udesno prelazeći i manju branu na kanalu, i izlazi na magistralni put Jajce — Mrkonjić Grad (kod mlinčića).

Marka nas dalje vodi cestom u pravcu autokampa. Od autokampa lijevo skrećemo kolskim putem prema selu Mile. Od sela Mile put se nastavlja djelomično kolskim putem da bi na raskrsnici produžili markom u pravcu Canina polja. Preko polja prelazi visokonaponski dalekovod i slijedimo ga preko livade i rubom šume do Vidikovca (KT-2), odakle se pruža lijep pogled na Veliko Plivsko jezero, mjesto Jezero i plivsku dolinu.

Od Vidikovca markacija skreće udesno grebenom kroz šikaru, a zatim kroz manje proplanke, gdje izlazimo na livade u pravcu sela Magandol i nailazimo na prve kuće zvane Cigojine kuće. Odavde vodi put na veliki proplanak, a potom uz blaži uspon šumom izlazimo na greben gdje se

smjenjuju proplanci i šuma sve do makadamskog puta Magandol—Previle kojim nastavljamo u pravcu Previla do spomenika Sime Solaje. Od spomenika marka nas vodi kolskim putem za Mrkonjić Grad — muzej ZAVNOBIH-a, koji je i KT-3. Od muzeja marka nas vodi do izlaska na magistralni put, gdje se nalazi partizansko groblje, a zatim nastavlja uporedno s magistralnim putem u pravcu Balkane. Na ovoj etapi pitke vode ima u selu Mile kao i na relaciji Magandol—Previle. Prenoćiće je moguće u ugostiteljskim objektima na Balkani, a snabdijevanje samo u Jajcu i Mrkonjić Gradu.

II Etapa: Balkana — Izvor Plive. Sa same ivice jezera Balkana markacija nas vodi kroz šumu gdje izlazimo na kolski put koji vodi u pravcu vrha Lisiće, gdje nakon izvjesnog vremena pješačenja skrećemo ulijivo i dobrom planinskom stazom uz stalni uspon izlazimo na veliku livadu — zaravan gdje se nalaze velike stijene. Na njima je KT-4: vrh Lisiće (1467 m).

Sa samog vrha vodi markacija u bukovu šumu, spuštajući se u pravcu sela Šibovi, a odatle kolskim putem do poljana zvanih Omar, gdje uz oskudnu markaciju nastavljamo poljanom prema selu Bogojevići. Pred selom markacija skreće ulijivo prema izvoru pitke vode zvanom Zmajevac, dalje vodi niz potok do šume, a zatim se odvaja prema selu Miletici u pravcu Trnova.

Od Trnova markacija nas vodi makadamskim putem do Gerzova gdje se nalazi KT-5, a to je spomen-ploča iz 1941. god. na Osnovnoj školi u Gerzovu. Od škole markacija vodi prema cesti Baraći — Šipovo, presjeca je i nastavlja prema Draganić podovima, gdje uz oskudnu markaciju preko platoa nastavljamo prema selu Potkraj. Od sela markacija vodi kroz uvale, gdje se u drugoj uvali, zvanoj Draganić podovi, nalazi KT-6. Dalje izlazimo na ivicu Draganić podova, odakle se pruža lijep vidik na Plivenu i dio puta koji nas očekuje. S ivice, od usamljene kuće, vodi konjski put koji presjeca makadamsku cestu i izlazi na prva dva izvora Plivena, a dalje markacija vodi na treći izvor

koji izvire iz špilje. To je ujedno i KT-7: izvor Plive.

Na ovoj etapi pitke vode ima počevši od Balkane pa preko sela Sipova te izvora Zmajevca do Gerzova. Relacija Gerzovo — Dragnjić podovi, do izvora Plive, nema pitke vode. Noćenje je moguće u selu Pljevi, a snabdijevanje u selu Trnovu i Gerzovu.

III Etapa: Izvor Plive — Dom Cusine, Markirana staza vodi nad desnom stranom rijeke Plive do rodne kuće Sime Šolaje. Odatle nastavljamо put za selo Oliće u kojem ima i Oličko jezero. Dalje put vodi u selo Mujdići, gdje postoji mogućnost snabdijevanja. Iz Mujdića, prelazeći rijeku Janj, izlazimo na cestu Sipovo — Strojice, koju također presjecamo, i markom kroz selo Mujdiće uz krčevine dolazimo u selo Iviće gdje je i KT-8. Iz sela Ivića markirani put vodi nas u pravcu sela Močioca, gdje u dolini spomenutog puta nalazimo na selo Muždeke, da bismo napokon stigli u selo Močioca. Iz sela Močioca put se nastavlja preko sela Donja i Gornja Gorica u pravcu sela Vujići. Pred sam ulazak u selo Vujiće put skreće desno u livade i vodi nas na vrh Gorice (1272 m) gdje je KT-9. S vrha Gorice se spuštamo do ruba šume, gdje nas dalje put vodi do prevoja Orahovice. S prevoja odvaja se staza desno i vodi za selo Sarice. Pred ulazak u selo Sarice lijevo se odvaja put preko livada i jednim dijelom bukove šume do planinarskog doma Cusine, gdje je i posljednja, KT-10. Na ovoj etapi snabdijevanje pitkom vodom je dobro, jer se nalazi na nekoliko mesta uzduž trase.

Vrh Gorice (1227 m), 3 sata

Desno od doma je trasa TAZ koja vodi u selo Sarice, a potom kroz bukovu šumu lijepom stazom na prevoj Orahovicu. S Orahovice se za jedan sat stalnog uspona stiže na vrh Gorice. Na Gorici su prostrani pašnjaci koji zimi služe kao dobrí tereni za skijanje. Sav ovaj predio Gorice je veoma bogat raznovrsnom divljači i lovci su tu vrlo česti gosti.

Otomalj (1052 m), 2 sata

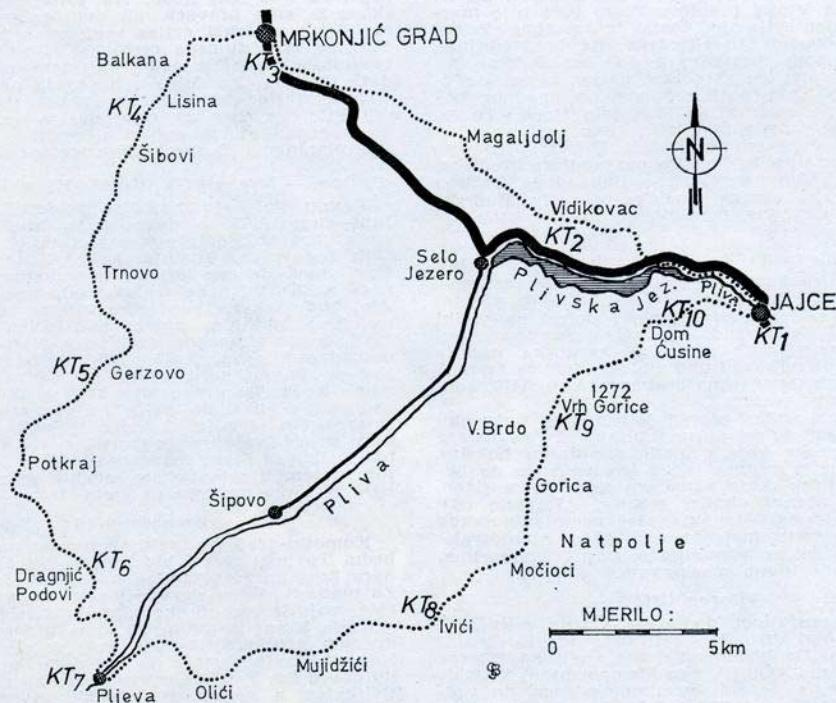
Po dolasku na prevoj Orahovica (vidi prethodni opis), desno niz padine spušta se staza do izvora. Od izvora se nastavlja također desno i ulazi u šumu. Po izlasku iz šume smo na sedlu ispod vrha Otomalja. Spustimo li se kojih 200 m niz padinu na istok doći ćemo do lovačke kuće u čijoj je blizini izvor. Od kuće vodi staza u selo Žaovine, te Brišiće, a potom do Planinarskog doma Cusine. S prevoja pravo uz greben vodi strma stazica koja se često prekida i nakon 20 minuta izvodi na sam vrh Otomalja. S vrha je lijep pogled te bih ga preporučio svakom posjetilocu doma, a naročito onima koji planiraju i druge ture od doma Cusine, jer se s njega mogu odlučiti za sljedeće.

Orlovača (1162 m), 2,5 sata

Za ovu turu potrebno je doći u grad na autobusku stanicu te preko mosta cestom za Banjaluku kojih 200 m. Tu je dobra vidljiva staza koja ulazi u Borove, na što nas i marka upozorava. Za 15 minuta dolazimo na Kraljev grob, mjesto pogibije posljednjeg bosanskohercegovačkog kralja Stjepana Tomaševića. S Kraljeva groba pod selo Podhum vodi koliski put. Iz Podhuma se uz strme padine Hum-planine za jedan ili po sata stiže na vrh Orlovače. Prvo dolazimo na Malu Orlovaču, te zatim na Veliku Orlovaču. U stijenama Orlovače neiscrpne su mogućnosti za bavljenje alpinizmom. S vrha Orlovače se na drugu stranu spušta markirana staza do pašnjaka i izvora zvanih Jarčišće (1 sat).

Jarčišće — Medvednjak — Vlašić (Babanovac), 8 sati

Jajački planinari često prave jednodnevne ture Jajce — Vlašić — Travnik. Postoji više mogućih pravaca. Po dolasku do izvora Jarčišće desno uz brdo tj. ka istoku odvaja se stočarska staza koja ulazi u šumu i za kraće vrijeme stiže na velik proplanak Javorak u čijem se donjem dijelu na-

Trasa transverzale »Avnoj—Zavnobih«

Planinarski dom Čusine iznad Plivskog jezera kod Jajca

lazi jači izvor koji tu formira malo jezerce. Javorak se nalazi u JZ dijelu Dnolučke planine zvanom Hristovac. Od izvora lijevo je uvala kroz koju vodi staza u pravcu Medvednjaka. Ova staza će nas izvesti na šumsku cestu gdje valja skrenuti lijevo i za kraće vrijeme smo na raskrsnicu šumske puteve. To je ustvari vrh zvanji Medvednjak (1094). S ovog mjeseta postoji više varijanti da se stigne na Vlašić planinu. Pošto tura nije markirana, orientacija je dosta teška zbog velike šume. Preporučio bih sljedeće: Sa Medvednjaka glavnom cestom (pravo) sve dok ne dodemo na novu raskrsnicu. Tu skrećemo desno, a na sljedeće tri lijevo. Tako poslijepodne dugog, ali ugodnog hodanja stižemo u prvo vlašičko selo Palež. Tu ispred nas se ispriječila Galica kao velik zid. Iz sela Paleža put vodi na Božića Brijeg, potom se spušta u Gostilj a iz Gostilja put vodi za Mudrike. Iz Mudrike vidimo svoj cilj — Babanovac. Vidimo kanjon Ugra i mnoga vlašička sela. Iz Mudrike se preko Šiševa za nepunih 40 minuta stiže na Babanovac.

Jarčiće — Međednjak — Suhi vrh (1430), 5–6 sati

Za ovu turu koristimo isti put sve do raskrsnice kad se put desno odvaja za Vlašić (prethodni opis). Put za Ranču ide lijevo i dolazi na veliki proplanak Biljevine gdje se nalazi šumska naselja. Od naselja vodi staza za katunska naselja Tornice i Bukovik. S Bukovika je moguće izvršiti uspon na Kik (1438) te na bezimenu kotu 1473, koja dominira ovim krajem.

Šumski put prolazi pored katuna na Bukoviku i za jedan sat dolazi se na Poljane. Tu se nalaze radničke barake koje pripadaju rudniku boksita. Odatle se za 20 minuta lakog uspona stiže do bentske piramide koja označava vrh Ranče (1430). O Ranći i njenoj okolini pisao je J. Duić (NP 3–4, 1978). Mnogi članovi jajačkog planinarskog društva ovu turu smatraju najljepšom i najatraktivnijom, te je preporučujemo svim planinarima. Priprema se i njenje markiranje.

Vitorog (1906)

Odvažni posjetiocu doma na Čusini odlučivali su se i za ovu turu. Među prvima je bio i autor ovog članka. Da bismo od doma stigli na Vitorog postoji više mogućnosti, ako idemo trasom TAZ do izvora Plive, a potom šumskom cestom do radničkih baraka ispod Duleta. Od baraka šumskom cestom do Crnih vrhova i Velikog Vitoroga (mogućnost noćenja u barakama).

Oni koji posjeti dom na Čusini i žele da posjeti vrh Vitoroga, najbolje je da rade ovako: ujutro u 7 sati iz Jajca kreće autobus za Strojice (stoji kod mlinčića na Plivi). Po dolasku u Strojice krećemo preko Kršljakovine, Lokve Rapušnjak, Đukića košare na greben između Malog i Velikog Vitoroga. Put Strojice — Vitorog se može proći za 5–6 sati hoda. Na Vitorog sam dolazio skoro iz svih pravaca, ali ovaj je najlakši. Kao najbliži i najlakši prilaz savjetovao bih ovaj: iz Strojice vodi šumska cesta za Vitorog. Na prvoj raskrsnici krećemo srednjim putem, a na sljedeće dvije lijevim. Po dolasku do kraja puta desno se odvaja stazica koja nas za pola sata izvodi na vrh Vitoroga (1906 m). Ovaj put je prikladniji nego li onaj koji je opisan u vodiču transverzale »Po planinama Bosne i Hercegovine« (strana 59).

Dom — Ravna gora (Kutaš 1349 m), 5–6 sati

Ravnu goru je najbolje posjetiti u periodu juni–august. U to doba na planini je bezbroj posjetilaca koji dolaze u najvećem broju radi sočenih borovnica, vršinja, kako ih tamošnji goračaci zovu. Za one koji se u periodu juni–august nadu na Čusini neka svakako odu na Ravnu goru. Ako bude takvih, evo opisanim putem za ovu planinu: Već opisanim putem za Goricu tj. trasom TAZ do partizanskog groblja u Natpolju. Tu je makadamski put, koji vodi za istoimeni selo. Put za Ravnu goru odvaja se lijevo kod Trkuljinih kuća. Tu preko kote 1298 do potoka Vrnjevac, od potoka do vrha Kutaša (1349 m) vodi staza nešto strmiye. S vrha je najbolje odrediti dalji smjer kretanja. Preporučam da putem posjetite Poljane i Staze (poznata ispasišta stoke), a potom putem u selo Selište, odakle se za pola sata stiže u Vinac, mjesto na putu Jajce — Sarajevo.

Komotin-grad

Komotin-grad je velika utvrda na Komotin-brdu. To je u stvari bio ljetnikovac jajačkih vladara koji im je pripadao kao i utvrđenje Bočać. Za ovu utvrdu su vezane mnoge legende, čak što više, najviše legendi koje kruže jajačkim brdima pripada Komotin-gradu. O tome bih pisao nekom drugom prilikom. Za one koji požele da posjeti Komotin najpodesnije je da dođu u Podmilatje do crkve Sv. IVE. Od crkve vodi kolski put u selo Cvitoviće, a potom u podnožje utvrde. Također pored crkve protiče Komotinski potok koji prolazi kroz ruševine grada. Put uz potok je atraktivan i lijep, a traje 50 do 60 minuta.

Kožnjarska Bistrica

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Zeleni gorostasi istočnih Prokletija skrivaju više kanjona i dubodolina, kojima vrtoglavu jure planinski potoci i rijeke.

Jedan od najljepših kanjona je gornji tok Kožnjarske Bistrice. Gledan s vrha Đerovice, Maja Rops ili Maja Kurvala, gornji tok Kožnjarske Bistrice, posebno onaj pješčani, nedodoljivo podsjeća na zaostali ili zaboravljeni predio pustinje. Okružuje ga mrka crnogorična šuma, pa sliči na svjetlu sliku s tamnim okvirom. Bijelom pješčanom površi, lijeno i sporo, teče voda. Ovdje je ta planinska rječica tiha. Umorna je od skakanja i pjenušanja niz zelene vrelti odozgor od Đerovičkih jezera, gdje se rada. Ovdje je u predahu. Pri-

jevajući ujavljuju očišćenje. Kao u očima mame, očišćeni, uspravljeni, nešto ješte se otvorili, zatočeni u očima — ali je oči su ne čitavim sumu slijeti, zatočuju se. Ali ovila su određenočito ne mogu iznenaditi, nego se očišću nešto i zatočuju se nešto.

kuplja novu snagu za vratolomije koje je čekaju nakon odmora na ovoj nevelikoj zaravni.

Na sjevernom dijelu zaravni, tamo gdje vodu vreba zasjeda od smrtonosnih padova, smještena je mala zelena ada, koju plahovita voda nemilosrdno potkopava. Ada liči na usidreni splav. Tu je smješten stočarski katun, nalik na razapeti šator. Sasvim mali katun srućuren je u visokoj travi kao preplaćen zec. Okolo polegla ovce, upotpunjaju ovu slikovnicu.

Neveliko kamenno bjelilo prekrivaju mali ansambl niske crnogorične šume. Visočija stabla su usamljena i nepravilno raspoređena,

pa ipak, uspješno odolijevaju surovim proletijskim vjetrovima. Nerijetko suho, staro stabo — umire uspravno. Sporo se raspada na pješčaru. Bijele grane nalik su na ogoljane kosti. Očiti su dokaz borbe za život. Istrajnost u vremenu i prostoru stalno su prisutni ovdje u ovoj jedinstvenoj kotlini. Krošnje zelenih gorostasa neprestano mašu svi me susjedu — kontrastnoj bijeloj dolini.

Ovuda prolaze koščati gorštaci. Na ljetnom danu pijesak ih prži kao u Sahari. Čobančići se bezbrižno igraju u toploj vodi i užarenom pijesku. Kao sva djeca ovog svijeta. Musava

su, zamršene kose, ovdje provode svoje bezbrižno djetinjstvo. Ovnomi predvodnici-zvonari ovamo dovode svoja stada na pojilo i osvježenje. Hitri planinski potoci strmoglavo jurek u ovoj pješčanoj zaravni. Ovdje se odmaraju momci u sivomaslinastim odijelima, graničari, i planinari. Ovo je stjecište svega živoga i svega što se kreće. Ova oaza nikada nije sama. Ovdje svraćaju putnici i namjernici, kao i nenamjernici. Ovaj predio je jedinstven. On ne liči ni jednom predjelu prostranih i raznolikih Prokletija. Ovo je alpski, a ne proletijski pejzaž.

Mali Edo obišao 13 transverzala

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Na prilazu Borisovom domu u Velikoj Paklenici, ugledali smo dječaka, koji je veselo skakutao, kao sva djeca ovoga svijeta. Našu pažnju privukao je njegov kriv i veliki šešir na glavi. S ovim šeširom i vragoljastim skakutanjem podsjećao nas je na Kekeca, toga dječijeg omiljenog junaka. Kada nas je ugledao, dotrčao je do nas. Prodornim dječnjim glasom pozdravio nas je riječima: »Zdravo planinar! Odakle ste? Ja sam iz Travnika, a vi?« Kada smo mu rekli da smo iz Bosne, naglo se okrenuo i otrčao prema domu. Čuli smo ga kako viče: »Tata, evo još planinara Bosanaca.«

Dok smo sjedali na besprijeckorno čiste drvene klupe ispred doma, ponovno je dotrčao dječak. Zagledao nas i koješta zapitkivao. Čuo je da govorimo o Sarajevu, a on je tada zapjevao »Vino piju age Sarajlije...« I ponovno je otrčao taj vragoljan »Kekec.«

Nešto kasnije, u društvu sa Mehmedom, ocem Edinovim, saznali smo i zabilježili ovo:

Edin-Edo Kolasević, rođen je 1971. godine, a od 1974. godine član je PSD »Vlašić« iz Travnika. Za protekle četiri godine planinarskog staža Edo je obišao sve planine u Bosni i Hercegovini (koje obuhvata republička transverzala) i osvojio je 13 transverzalnih značaka, nakon što je obišao planinarske transverzale: Vranica — Zec — Pogorjelica, Kozačaku, Tuzlansku, Našičku, Medvedničku 1. i 2., Kamniških partizana, Istarsku, Zagorsku, Grebengradsku, Fruškogorsku, Bosansko-hercegovačku i Velebitsku. Pored transverzalnih znački, Edo je dobio počasnu zlatnu značku PS Bosne i Hercegovine za osvojenih 400 transverzalnih bodova. On je ujedno najmlađi planinar koji je dobio ovu značku, a osobno mu ju je uručio drug Pero Simonetti, predsjednik PS BiH.

Edo je prošle jeseni pošao u osnovnu školu. Objećao nam je da će dobro učiti i da će jurišati na osvajanje još neosvojenih transverzala. Želimo mu mnogo uspjeha.

Edo je osvojio 13 transverzala
Foto: U. Beširović

Planinarski put »Dalmacija«

Prof. MILAN SUNKO
SPLIT

Nakon višegodišnjih priprema 26. studenog 1978. godine službeno i svečano je otvorena planinarska transverzala nazvana Planinarski put »Dalmacija«. Osnivač i organizator ove planinarske transverzale je Planinarski klub »Split« iz Splita.

Planinari Splita i Dalmacije okupili su se na vrhu Labištice (701 m), gdje se nalazi KT-1. Odavle je krenula kolona od stotinu planinara na prvu dionicu transverzalnog puta do planinarskog doma »Malačka« koji se nalazi na jugozapadnim padinama Kozjaka. Okupljeni planinari su neposredno prije otvorenja transverzale uputili pozdravni telegram Predsjedniku Republike Josipu Brozu.

Na planinarskom domu »Malačka« obilaznike transverzale je dočekalo preko 150 planinara, predstavnika planinarskih organizacija, uzvanika i građana Splita. Na prigodnoj svećanosti podijeljena su priznanja zaslužnim organizacijama i pojedincima za doprinos u ostvarivanju ove planinarske transverzale. Okupili su se planinari iz Zadra, Makarske, Zagreba, Drniša i Splita i na način svojstven planinarima proslavili još jedan uspjeh planinarske organizacije sa željama da planinarski putovi i staze još više ožive, a transverzalci da imaju još više sljedbenika.

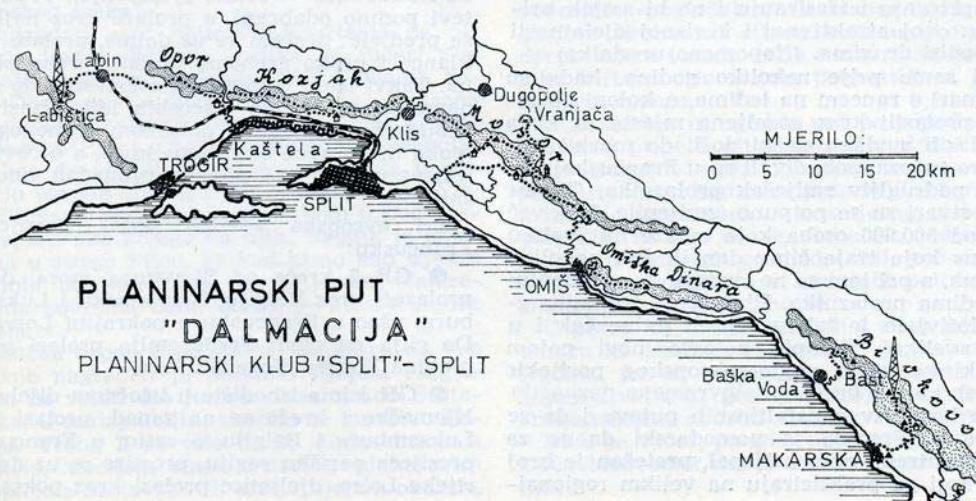
* * *

Planinarski put »Dalmacija« je posebno obilježena staza (označena kraticom »PPD«) dugačka oko 120 kilometara, koju je moguće prijeći za 7–8 dana hoda. Proteže se od vrha Labištice (701 m), pa zatim ide preko Opora (650 m), Kozjaka (780 m), Mosora (1339 m), Omiške Dinare (860 m), da bi završila na Biokovu (1762 m).

Planinari koji žele ostvariti ovu transverzalu moraju obići 20 kontrolnih točaka i obilazak

dokumentirati u posebnom dnevniku transverzale. Za razliku od mnogih drugih planinarskih transverzala Planinarski put »Dalmacija« ima specifičnost planinske konfiguracije uz neposrednu morsku obalu što je jedinstven slučaj u našoj zemlji. Za obilazak postoji više mogućnosti. U prvom redu postoji više polaznih mjesta odakle se može započeti put. Zatim, moguće je pažljivijim odabiranjem pojedinih dionica racionalnije koristiti vremenske i staze. Dobro isplanirane dionice planinarskog puta omogućavaju ostvarivanje transverzale u etapama vodeći računa o vremenskoj udaljenosti, mogućnostima noćenja i kondicijonoj spremi obilaznika.

U najkraćim crtama dajemo izvod iz informacije o transverzali Planinarski put »Dalmacija«. Od vrha Labištice markiranom stazom do Crnog kruga (650 m) na vrhu Opora. Zatim se put nastavlja prema zapadnim padinama Kozjaka do planinarskog doma »Malačka«. Odatle istočno grebenom do Kapelice sv. Ivana (Biranj 631 m) i dalje grebenom do planinarskog doma »Putalj«. Od doma nagnim usponom kroz prirodna vrata na visoravan Kozjaka do Kapelice sv. Luke (na vrh nije moguće – zabranjeno). Od Sv. Luke dalje istočno, također grebenom, do Kapelice sv. Jure (677 m), i dalje na tvrđavu Klis. Od Klisa preko sela Grlo usponom na Debelo brdo (Mosor) sve do planinarske kuće »Ljubo Uvdidić – Razin« (Lugarnica), zatim na vrh Ljubljan (1216 m) i hrptom Mosora do planinarskog skloništa »Vickov stup« (1325 m). Na tom je mjestu križanje: u sjevernom pravcu staza vodi do špilje Vranjače u blizini sela Kotlenice, a u južnom smjeru do planinarskog doma »Umberto Girometta« (900 m). Preporučamo silaz u planinarski dom, a obilazak špilje

Vranjače poduzeti iz Splita prigradskim autobusom za selo Kotlenice. Od doma »U. Girometta« staza nastavlja u pravcu istoka za Kozik (1318 m), tu su ostaci porušene Kapelice sv. Jure. Odatle dalje istočno, a zatim se silazi južno u selo Gata. Od sela Gata do Omiša ima 7 kilometara asfaltirane ceste (može se korištiti prečica od 1 sat hoda u Omiš). Iz Omiša staza vodi iznad mjesta na Kulu (Omiška Dinaru) i dalje istočno na sam vrh Borak (864 m), odakle natrag u Omiš.

Ovdje se završava markacija u kontinuitetu i transverzala se ponovno nastavlja tek u selu Basta u blizini Baške Vode. Od sela Basta vodi staza najprije zapadno, zatim sjeverno i naponjstvito istočno — grebenom do vrha Sv. Ilija (1640 m). Povratak istom stazom. Međutim, postoji staza koja vodi ispod Kuranika i nešto dalje staza koja vodi ispod Motike do sela Basta.

Za uspon na najviši vrh Biokova Sv. Jure (1762 m) i na Vošac (1421 m) potrebno je krenuti iz Makarske preko sela Makra uobičajenom stazom za Biokovo. U Makarskoj treba još posjetiti Malakološki muzej (muzej školjki) i time je PPD završen.

Moramo upozoriti obilaznike PPD da vode računa o vremenskim prilikama. U Dalmaciji se vrijeme veoma naglo mijenja, posebno na Biokovu. Najprikladnije razdoblje je kasno

proljeće i rana jesen. U planini su najugodniji ljetni mjeseci, ali uspon kroz stijene treba poduzimati u ranim jutarnjim satima. U ljetnim mjesecima je obavezna zaštita donjem dijelu tijela. Obilazak kontrolnih točaka na Biokovu ne preporuča se u vrijeme snježnog pokrivača.

* * *

Zainteresirani planinari i ostali ljubitelji prirode i planine za nabavku dnevnika transverzale PPD mogu se obratiti na Planinarski klub »Split« (58000 Split, Put graničara 5 — Dom Brodograđevne industrije »Split«) s naznakom: Komisija Planinarskog puta »Dalmacija«.

Obilazak transverzale se dokazuje fotografijama, kako je to navedeno u dnevniku transverzale. Uredno ispunjen dnevnik obilaznik dostavlja na naznačenu adresu. U roku od mjesec dana dnevnik se zajedno sa numeniranim spomen-značkom vraća vlasniku. Dnevnik PPD se izdaje na pismeni ili osobni zahtjev pojedinaca ili društava uz cijenu od 30 dinara.

Za proučavanje transverzalnog puta tj. pojedinih dionica dobro će poslužiti Grebenska karta »Kozjak—Mosor—Biokovo«, izdanje PD »Mosor« (Split 1969) i Planinarsko-turistički vodič »Planine Hrvatske« dra Željka Poljaka (Zagreb 1974).

»Velika pješačenja« u Francuskoj

Veliki evropski pješački putevi, donekle slični našim planinarskim transverzalam, naglo postaju u Evropi sve popularniji i samo je pitanje vremena kada će osvojiti i našu zemlju. Jedan od njih (E6—YU) stigao je već iz Austrije do Kastva kod Rijeke. Evo korisne novosti koju bi u nas trebala usvojiti planinarska društva iz ravnicaških krajeva, bez većih planina u blizini. Planinari imaju iskustva u markirajući i trasirajući i ne bi smjeli primat u ovoj atraktivnoj i korisnoj djelatnosti prepustiti drugima. (Napomena urednika)

Još samo prije nekoliko godina, kada su planinari s rancem na leđima, u koloni po jedan, prolazili kroz naseljena mjesta ili kada su silazili s vlaka da bi došli do markiranih puteva i staza, pobudivali su u Francuskoj malo podrugljiv smješak prolaznika. Godine 1978. stvari su se potpuno izmjenile. Ima već više od 500.000 osoba koje odlaze na »veliku šetnju« koja traje čitav dan ili čak nekoliko tjedana, a pri tom se ne susreću sa začuđenim pogledima prolaznika. Pješačenje i planinarenje doživjelo je takav uspjeh da se čak i u tzv. »velikoj štampi« pojavio novi pojam »trekking« (riječ anglo-saksonskog porijekla koja se koristi da bi se istovremeno naznačilo da se hoda izvan asfaltiranih puteva i da se logoruje). Premda je pomodarski da se za trekking treba otići u Nepal, pretežan je broj onih koji ga prakticiraju na velikim regional-

nim itinerarima u Francuskoj ili na drugim trasama koje sijeku i po nekoliko evropskih zemalja, SR Njemačku, Austriju ili Belgiju. Takve evropske transverzale prolaze zatim kroz Francusku da bi završile na obali Sredozemlja, u Pirinejima ili čak i dalje.

Francuska je ispresjecana s 22.000 kilometara puteva označenih kraticom »GR« (Grande Randonnée — veliko pješačenje). Ti su putevi pomno odabrani, a prolaze kroz najljepše predjele: protežu se uz doline, prolaze kroz klance i preko grebena, prolaze preko planina. Takvi izleti omogućuju otkrivanje do sada nepoznatoga svijeta i seoskih idila, izazivaju uzbudjenje nenadanim dolaskom do nekog zaseoka ili do neke osamljene kuće, a u čovjeku izazivaju šutnju i ponovo pronađen unutrašnji mir.

Tri evropska »velika puta« presijecaju Francusku:

● GR 2 kreće od Sjevernog mora, da bi prolazeći kroz Belgiju, Nizozemsku i Luksemburg, ušao u Francusku u pokrajini Lorraine. Do cilja na obali Sredozemlja prolazi preko planina Vosges (Vogezi) i Jura.

● GR 3 ima ishodište u istočnom dijelu SR Njemačke i kreće se na zapad, prolazi kroz Luksemburg i Belgiju, a zatim u Francuskoj presijeca parišku regiju, prostire se uz dolinu rijeke Loire, djelimice prolazi kroz pokrajinu

Auvergne i završava u gradu Royan, na obali Atlantskog oceana.

• GR 4 polazi iz Beča, prolazi Švicarskom, pa dolinom rijeke Rhone i nastavlja prema Spanjolskoj preko planina Mt-Aigoula i Montagne Noire u Centralnom masivu Francuske

Od svih markiranih puteva najčuveniji je i najfrekventiraniji GR 5 (zvan i »Veliki prije-laz preko francuskih Alpa«). Na dužini od 400 kilometara i širini od 50 kilometara ta se planinarska magistrala prostire od sjevera do juga Alpa, uzduž francusko-švicarske i francusko-talijanske granice, prolazi kroz pet francuskih departmana, tri planinska masiva i četiri nacionalna parka (Vanoise, Ecrins Queyras i Mercantour). Varijante koje su spojene na glavni pravac kretanja omogućuju da se posjeti još netaknuto, tj. prirodnu regiju, i da bi se došlo natrag do polazne točke. To su sporedne ture za Mont Blanc, Beaufortin, Vanoise, Ecrins, Queyras, Chambyron i Alpe »Vi-soke Provanse«. Uzduž tih puteva ima 98 ko-naka i skloništa, a opremljena su tako da se planinari mogu smjestiti i ljeti i zimi.

Trase su opisane u brošurama i lecima koje dijele Turistički uredi, Inicijativni sindikat

(lokalne organizacije za unapređenje turizma u Francuskoj), sportska udruženja i drugi. Najviše se koriste topografski vodići koje izdaje Državni komitet za puteve GR i mape Državnog geografskog instituta. Topografski vodići obuhvaćaju prihvatne mogućnosti za svaku pojedinu etapu planinarenja: seoski konaci, skloništa, noćenje kod seljaka, uvjeti smještaja.

Uzduž čitave trase, gdjegod postoje nacio-nalni parkovi i rezervati, plaćeni i dobrovoljni čuvari vode brigu o očuvanju okoline, o flori i o fauni.

Do 1980. godine bit će broj prirodnih rezer-vata — namijenjenih životinjama koje тамо prebivaju i pticama selicama koje se тамо samo odmaraju ili povremeno borave — povećan na oko stotinjak. U tim se rezervatima ču-vaju i primjerici flore koja je osjetljiva ili koja je ugrožena, pa većina od njih neće biti do-stupna građanima i planinarima, da čovjek ne bi poremetio prirodnu ravnotežu. Oprez je po-treban zbog toga što i u onim zonama koje su dostupne, šetači ne primjenjuju uvjek ele-mentarna pravila poštivanja prirode.

Preveo i pripremio A. Miler

Plitvice

Zapisci s planina, rijeka, jezera i mora (3)

Dr IVO VERONEK
SAMOBOR

Mrak se spustio, a naša mala đačka skupina promatra večernju panoramu. Jezerske vode sad izgledaju crne, a kasnije se mijestimice ljeskaju u punoj mjesecini. Još uvijek tu vladaju večernji mir i tišina, uz udaljene šumove i prigušenu buku plitvičkih vodopadâ. Možda je to jedan od najugodnijih časova poslije izobilja dnevnih užitaka i radosti — hladnoća ljetne noći sa svježinom gorskog, šumskog zraka!

Sutradan novi dojmovi. Spuštamo se niz donja jezera. Kakova razlika od jučer! Sve manje je pitomih, mirnih linija i zelenih boja. Obale su zaoštrenе, jezera su okružena masivnim, kamenitim ogradama. Voda — kristalne bistrine i u boji svjetlomodrih dragulja — kao da ponešto uz nemirena počiva u na-ručju visokih strmih stijena. Sasvim drukčije!

Vrijugava staza nas vodi časkom između jezera, čas oko kojega od njih. Negdje je usje-čena u strmu liticu, katkad samo kao tijesan hodnik, otvoren jedino prema jezeru. Namre-škana površina često odrazuje titrave figure obala.

Mučan uspon kroz spilju Šupljaru na vrh pećine nagrađen je posebno lijepim razgle-dom na veliki dio jezerâ. Silazimo do Sastavaka. U maloj kotlini skupilo se mnoštvo lje-pota. Treba li se više diviti silnim liticama uokolo, visokom slapu Plitvice, pjenušavim slapićima Sastavaka ili divljoj ljepoti okoline,

ljepoti krša što se oslikava u vodi, a sve oža-reno podnevnim sjajem sunca?! Bezbroj spektara u sitnim kapljicama pleše uz muziku slapova.

Poslije uživanja i zadovoljstva treba krenuti dalje. Opet dalje, jer kako reče pjesnik — »ljudskom srcu nikad dosta nije...« Raz-gledavamo spilju Golubnjaču i prve slapove Korane, a zatim slijedi uspon na jedno od visinskih »pogledala«, da bismo odozgo po-gledom obuhvatili čitavu kotlinu Sastavaka, donja jezera i malo dalje sunovratom pad potoka Plitvice. Ne želimo propustiti ni posjet njegovu izvoru.

Nije bio lak ni ugodan put po popodnevnoj sunčanoj pripeci, ali nismo uzalud došli. Slika je osebujna: odasvud unaokolo goleme stijene, urušeno i kao navaljano veliko kamenje, a ispod i usred toga — razmjerno malen izvor. Čini se kao da se, slabačak, jedva oteo zagrljavaju kamenih gromada! Ali, već se dos-kora veseo razlijeva i kao jači potočić hrli kamenitim koritom nanize.

U povratku smo razgledali i stari mljin-vodenici na jednom od slapova, pa s domaćim ljudima poveli razgovor o prilikama i sada-šnjem životu, uz gotovo neizbjeglan referen o »nekadašnjim dobrim starim vremenima«.

Bliži se večer, pa smo predviđeni uspon na Oštri Medvedak morali odložiti za drugu pri-liku!

Transverzale i njihova uloga u planinarstvu

Dr KUNO VIDRIĆ

BEOGRAD

Danas u našoj zemlji ima već preko 60 raznih planinarskih transverzala. To su, uglavnom, dobro trasirane planinske staze, koje su obilježene i opisane u dnevnicima. One vode kroz prirodno, historijski ili u nekom drugom smislu zanimljive krajeve, mjesta, vrhove i objekte, i na taj način omogućavaju planinaru da ih obide i da ih pobliže upozna. Transverzale se razlikuju po namjeni, dužini ili po vremenu koje je potrebno da ih se prode, po tome treba li ih proći povezano čitavom njihovom dužinom ili treba osvojiti samo određene vrhove odnosno doći do određenih mjesta, ili pak postignuti određeni zbir visina osvojenih vrhova. Ovim stazama zadužene su pojedine planinarske organizacije koje ih, uglavnom dobro održavaju, tako da ih većinu može planinar obići bez posebnih teškoća. Na taj način dobro služe svojoj svrsi i namjeni. Važno je i što se transverzale kao osloncem koriste planinarskim objektima, što planinaru također olakšava kretanje i povećava sigurnost.

Planinar koji želi da prođe neku od tih transverzala, može kod njenog matičnog društva nabaviti transverzalni dnevnik sa svim ostalim materijalima koji se na nju odnose. Cijena tih dnevnika obično je skromna, jer je u nju već uračunata i vrijednost trofejne znake, koju dobija svaki planinar na osnovi dokaza da je transverzalu prošao u smislu njenih propozicija. Dokazi o tome sastoje se u otiskivanju posebnih kontrolnih žigova na mjestima označenim u dnevniku kao obavezne kontrolne točke, dok se u posljednje doba obilazak kontrolnih točaka na nekim transverzalamama dokazuje i fotografijom ili pak alternativno na jedan ili drugi ovakav način.

PD »Željezničar« iz Zagreba uvelo je prije dvije godine zanimljivo takmičenje u obilježenju transverzala. Ono se sastoji u tome da svaki planinar, koji prođe saveznu ili jednu od republičkih i još devet drugih transverzala, stiče pravo na naslov »Planinar-transverzalac« i uz to dobija diplomu i trofejnu značku. Ovo takmičenje se proširuje i dalje, već prema broju pređenih transverzala.

Od postojećih transverzala jedna je savezna i nosi naziv »Planine Jugoslavije«; šest ih je republičkog, dok su ostale više lokalnog značenja. Cijeneći zdravstvenu ulogu kretanja i prirodi, posebno u planini, skopčanog k tome s upoznavanjem i drugih zemalja i naroda ustanovljeno je više transverzala međunarodnog značaja. Naša je zemlja nosilac pješačkog puta »Od Drave do Jadran« kao jugoslavenskog dijela Evropskog pješačkog puta »Baltik—Wachau—Jadran« koji nosi oznaku E6—YU te transverzale pod nazivom »Put prijateljstva« kao jugoslavenskog dijela uspona na

odredene vrhove u pograničnom području Furlanije, Julisce Krajine, Slovenije i Koruške.

Planinar ima veoma široke mogućnosti u izboru transverzala kojima želi da se uputi. Nekе odgovaraju iskusnjem i treniranom planinaru, dok je za druge dovoljno biti samo dobar pješak. Ima takvih kod kojih je potrebno savladati veće visinske razlike, ali ih ima i ravnicaških. Neke se prođu za nepuštan, ali ima i takvih za koje su potrebna tri do četiri tjedna. Uvjeti za njihovo obilaženje u pogledu načina, smjera kretanja i vremenskog roka za njihovu realizaciju, elastično su postavljeni, pa u tom pogledu ne postoje neke smetnje. Najveća je teškoća kod obilaženja transverzala zapravo u tome što se većina od njih nalazi u našim sjevernim republikama. Tako ih u Sloveniji ma 28, u Hrvatskoj 19, dok ih je u Bosni i Hercegovini svega 11 a u svim ostalim područjima samo 8, pa je i njihovo obilaženje odatle i prostorno i vremenski ograničeno.

Istina je da među ovim transverzalama ima i takvih o kojima bi trebalo npr. razmislitи jesu li više pješačke nego li planinarske, jesu li više planinarske ili turističke, ima li smisla tretirati kao planinarski put onaj koji velikim dijelom vodi cestom i gdje se do kontrolnih mesta može jednostavno doći prevozom, ima li transverzala koje bi trebalo dopuniti, izmijeniti ili čak i ukinuti. Ali, to je pitanje za koje se i tako predviđa da će ga razmatrati nadležni forumi a što će, jednoga dana, sigurno biti potrebno.

Ostaje, međutim, činjenica, da baš zbog transverzala znatan broj planinara kreće i planine, da su njima motivirani, da su zadovoljni što uspijevaju da putem transverzala ovladaju planinama i uz to osvajaju i trofeje i da se, zbog transverzala, upućuju i na ona područja kuda bi se inače teže odlučili. Znači da transverzale u mnogome doprinose onom bitnom, a to je da se ljudi kreću, da idu u prirodu, da obilaze planinska područja, osvajaju planinske vrhove i da navraćaju u većem broju u planinarske domove.

Prema tome, bez obzira na neke diskutabilne momente, pokazalo se da transverzale u sadašnjem našem planinarstvu igraju veoma pozitivnu, stimulativnu i animatorsku ulogu i da ih treba među planinarama propagirati. Kako je od velike važnosti i kvaliteta samih transverzala u planinarskom pogledu, trebalo bi uticati na matične organizacije, koje drže transverzale, da planinarske staze i njihove oznake redovno održavaju, obnavljaju i kompletiraju, kako bi kretanje transverzalamama bilo što sigurnije i ugodnije.

Samoborski »Mladi planinari«

RANKA NOVOSEL
SAMOBOR

Samobore, dični grade
volim tvoje rodne gore...
Tu je zipka planinarstva,
tu je kolijevka drugarstva.

Kad je školska reforma tjesnije povezala društvene organizacije sa školom, počela sam u Osnovnoj školi »Janko Mišić« voditi skupinu Mladih planinara, podmladak PD »Japetić«.

U tom razdoblju skupina još nije bila »priznata« od Financijske komisije pri Odjelu za prosvjetu, te nije mogla ući u otkupni plan koji je škola nudila društvu. Zahvaljujući razumijevanju upravitelja škole, koji je i sam profesor biologije, povajila se ipak i ta skupina u otkupljenim grupama slobodnih aktivnosti škole. Otada je orijentacijsko natjecanje planinara Memorijal »Janko Mišić« ušlo u svečane datume naše škole.

Kako sam ove godine sa svojom skupinom proslavila petnaestu obljetnicu, želim se osvrnuti na taj rad.

Svake godine dobivala je skupina nove snage okupljujući mahom nove članove iz V razreda, iako se događalo (što ovise o afinitetu razrednog nastavnika) da su učenici već u prvom razredu postali aktivni članovi planinarske grupe.

U VI razredu to je najbrojnija skupina. To su oduševljeni planinarići, točni u dužnosti, sastancima, predavanjima i drugim popularnjim oblicima rada.

U VII razredu taj broj naglo opada i pridjelost toj organizaciji osjeća se samo u velikim akcijama kao što su radne akcije oko planinarskih domova, uređenje parkova, marmakacije, jubilarni pohodi, proslave, natjecanja i memorijali. Omladinca je mnogo teže dobiti na predavanje, izložbu, na sastanak još manje, a o redovitom masovnom polasku planinarske škole nema ni govora. Ostaju vjerni samo već »pasionirani« planinari, zaljubljenici zelenih površina.

Istina je da se u posljednjim razredima srednjih škola jedan dio članova vraća, jedan dio tek onda kad se zaposli, a veliki dio, na žalost, nikada. Prateći te pojave pokušavala sam ove godine planinarsku školu nazvati »planinarskom abecedom«, međutim, čim se to uokviruje u redovno i točno dolaženje, odaživ je malen.

Osim planinarske škole slična je situacija i s predavanjima. Mlada generacija ne voli biti pasivan promatrač. Na predavanja se ide više zato jer to traži nastavnik nego iz želje da se nešto čuje. Iznimke su bila samo dva predavanja: »Samoborci na Mont Blancu« i »Ekspedicija na Kavkaz«.

Tako je popularnost naše skupine vezana samo na izlete i kretanja u prirodi. Budući da nam je to i najvažniji cilj, ovako sam planirala četiri godine planinarskog »staža« (boravak u višim razredima osnovne škole):

V razred: Samoborsko gorje, Žumberak, dio Hrvatskog zagorja;

VI razred: Klek, jedna slovenska planina ili Slavonija;

VII razred: Gorski kotar, Bijele stijene, Samarske stijene ili Snježnik i

VIII razred: dio Velebita.

Divna pomoć u izvršenju ovog plana bio mi je planinarski dom u Tuku i njegova lju-bezna domarka te planinarski dom u Jablancu. Uz planinarski zadatci vezala sam i druge, kao upoznavanje Zavratakice, otoka Raba, otoka Paga (Novalja), a uz ture u Gorskom kotaru posjet spilji Lokvarki, Omladinskom jezeru, Vražjem prolazu u Skradu, a obavezno Matić-poljani s onim divnim spomenicima dvadesetšestorici smrznutih partizana.

Bijele stijene bijahu i prvi susret »novopečenih« planinara s klinovima.

Pri dolasku na orijentacijsko natjecanje na Učki posjetili smo Rijeku i spomen-dom brigade »Vladimir Gortan« na Poklonu.

Samoborski »Mladi planinari« sa zastavom PD »Japetić« koju su sami izradili

U svakoj godini moja skupina obavezno sudjeluje na Sletu planinara Hrvatskog zagorja u rujnu, izvodimo jednodnevni izlet na snijeg, u travnju smo na Memorijalu »Janko Mišić«, a u svibnju na natjecanju za Trofej »Tuhobić«.

U toku ovog petnaestogodišnjeg rada sudjelovali smo u gradnji doma na Velikom dolu, proslavili ZPP-a, na Kleku smo sadili sadnice povodom godišnjice PSH, bili smo na stotoj obljetnici prvog planinarskog izleta, pedesetoj godišnjici PD »Japetić«, te dvadesetoj obljetnici »Samoborskog kružnog puta«.

Svoj rad je skupina Mladih planinara vezivala s radom izviđača, zemljopisaca, s biološkom grupom, od nedavna ekološkom, pa i likovnom grupom. Tako je osvojena i nagrada »Planina u očima djece« 1975. u nagradnom natječaju koji je organiziralo PD PTT »Sljeme«.

U školski program nastave tjelesnog odgoja uklapljeni su pohodi i obavezni izleti. Međutim, nastavnici tjelesnog odgoja rijetko organiziraju takve izlete, ne povezuju se s radom planinara, a karakteristično je i to da je među vođama skupina samo jedan nastavnik tjelesnog odgoja. Šteta je što nisu prošli jedan ovakav razvojni put od pionira-planinara do

pedagoga-planinara, jer bi tada osjećali prisutnost toj organizaciji.

U školi predajem hrvatski jezik, pa su mi emotivni i estetski doživljaji dali mnogo materijala za govorne i pismene vježbe. Taj doživljajni svijet osobito je iskoriten u radu literarne grupe, pa ču se jednom osvrnuti na taj rad. To dokazuje opravdanost reformirane škole, koja traži da se povezuju nastavna područja i predmeti, te da se praktično provode u život. Rad skupine zapazio je i PSH, pa su njezini članovi predstavljali SRH na susretima »Bratstvo-jedinstvo« u Prištini (1977) i na Šar-planini, Povova Šapka (1978).

Neki članovi (danas već radni ljudi), nosioci su diploma-zahvalnica za gradnju doma na Velikom dolu i spomen-diploma u povodu 100. obljetnice planinarstva u Hrvatskoj, neki su članovi upravnog odbora našeg društva, voditelji tečajeva, škola, a kao posebno zadovoljstvo ističem da sam »Nagradu fizičke kulture Samobora« dobila lanjske godine uz mlađića koji je izrastao iz naše skupine.

Nadam se da će još prije mirovine naići na razumijevanje Saveza školskih sportskih društava, jer on do danas nije prihvatio našu skupinu Mladih planinara.

Triglavskie magle

TATJANA FIGAĆ

ZAGREB

Izrovanom cestom dovezli smo se do proplanka prepunog automobila. Odavde se, dakle, kreće tom nekad nedokučivom vrhu. Još uvijek smo u nedoumici — krenuti ili ne, jer je hladno, maglovito, i puše jak vjetar.

Susrećemo planinare koji se upravo vraćaju s vrha. Kažu: »Biti će lijepo, magla će se dignuti.« Krećemo. Prvi uspon je neugledan, gotovo ružan. Blato, sklisko kamenje, a posvuda naoko drveće je gotovo do polovine ostruganih grana. Ne odustajemo. Dolazimo na kameniti dio — veoma sklizak i opasan. Nebo nam se još uvijek mršti. Očajna sam. Nakon tolikog odlučivanja dočeka nas takva magluština da bi je mogao žlicom grabiti.

Odnekud začujem zvuk klepke i glasne djeće glasove. Zastanemo i počinjemo osluškivati. Zvuk ne dopire sa staze, već odnekud iz dubine, ali nije dalek i nerazumljiv, već prilično jasan. Znači selo je nedaleko ispod nas, a mi vidimo tek prvu smreknu na tri koraka razdaljine, iza nje — ništa — osim magle koja se kovitla šumom. Kako je to tužno! Znam da sam na predivnom mjestu, punom cvijeća. Znam da s puta pogled puca na sve strane, a ja ne vidim dalje od nosa. Ni novi meteorološki izvještaj nije nas utjedio. Krećemo dalje k vrhu tužni, proključujući maglu. Put je težak i naporan, ali se nadamo suncu i svjetlu, vodi nas želja da osvojimo najviši vrh SFRJ.

Nakon napornih četiri sata hoda preko jednog ledjenjaka, stižemo do Vodnikovog doma. Ovdje je takva gužva kakvu još ni u jednom domu nisam vidjela. Susrećemo starog znanca, Martina. On je potvrdio naše pretpostavke. Razlog ovakvoj gužvi je proslava 200. godišnjice prvog uspona na Tri-

glav. Doznađemo da mjesa za spavanje ne možebiti dobiti ni u jednom domu — sve je već rezervirano. Ovo nas je veoma pogodilo.

Pijući topli čaj utorušili sam u razmišljanje. Kada ću vidjeti vrh, slikati se kod Aljaževog stolpa, udariti žig u knjižicu? Kada? Kada?

Ova gužva mi već ide na žive. Izlazim iz doma. Prvo što me toga dana obradovalo — magla je što se diže! Ispod nas je mala, vrlo simpatična udolina s nekoliko kućica. Ovdje borave pastiri. Kako bi bilo zgodno razgovarati s tim ljudima o njihovom životu, o kravama, popiti lončić toplog mljeka...

Dolazi nova velika skupina planinara. Stalno se izmjenjuju. Jedni odlaze — drugi dolaze. I mi se vratimo. Ništa mi više nije teško — ni napravljača, ni gojzicerje, jer priroda je razmaknula teške, sive maglene zastore i pokazala nam sve što ima. Travnjaci se presijavaju od rose što se u sitnim kapljicama poput bisera zadržala na raznobojnim laticama cvjetova i nježnim travkama. Pogledala sam svaki cvjetak — od najobičnije zlatice do zaštićenog runolistu. Dolazimo i do onog mesta gdje smo čuli klepke. Još jedno zgodno seoce od nekoliko kuća. Vidimo i ljudi oko njih. Tamo na jednom dijelu išeno su poljegali nosioci onih klepki — sarene krave. Radujem se suncu, ipak smo ga dočekali.

Stigli smo do auta. Put natrag bio je duži od uspona jer smo uživali na svakom koraku, često zastajivali, promatrati. Vidjeli smo i Bohinjsko jezero — kako je neobično izgledalo!

Sretna sam što nismo posustali na početku. Obećali smo — doći ćemo ponovo da vidimo i doživimo Triglav u cijelini.

O ljestvici ocjene teškoća penjačkih uspona

STANISLAV GILIĆ

RIJEKA

Sve se teškoće najgrublje mogu podijeliti na dvije osnovne: lako i teško; odnosno vrlo precizno na n-podjelu. Ni jedna ni druga krajnost nije prihvatljiva jer je ili previše neodređena ili pretjerano detaljizirana, pa nepraktična.

Da bi »ljestvica« bila ljestvica ona se nužno mora na nečemu (ili nečim) ograničiti. Ograničenje nije nužno vezivanje na kalupe u koje ne mogu stati (danasm) neočekivane ili nepredvidive teškoće. Objasnimo to malo podrobnije!

Svaka se ljestvica teškoća (stupnjevanje, graduacija) može prikazati u brojevima a brojevi se pak najzornije mogu grafički predložiti linijama. Tako se crta teškoće može najgrublje podijeliti na dva dijela (slika 1). Ovakva je podjela potpuno neograničena, bilo na strani »lako« ili na strani »teško«. Čak i dijelnica između takо definiranih teškoća nije prava granica i upravo se ona može povući »bliže« lijevoj ili »bliže« desnoj strani bez loših posljedica za njihovo određenje.

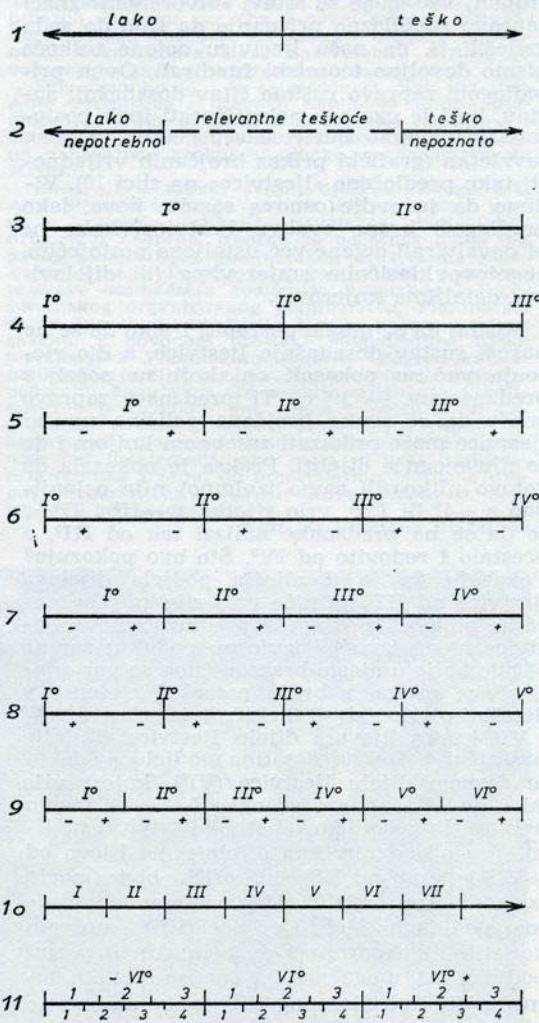
Malo je realnija i za životne situacije prihvatljivija podjela koja će bar približno odrediti »granicu« između te dvije krajnosti i predstavlja zapravo prelazni dio na crti teškoća. Dodirnu točku između »lakog« i »teškog« produžimo u crtlu i dobit ćemo novu veličinu, sada ograničenu s dvije dijelnice (slika 2).

Lijeva strana, tj. »lako« otpada kao nepotrebna a desna otpada kao nepoznata (pa prema tome i neprimjenjiva). Dionicu »relevantnih teškoća« prikazat ćemo jednom crtom, koja nužno mora biti »ograničena«. Stavljam navodne znakove jer se nadam protumačiti da to i nije ograničenje u praktičnom smislu rječi tj. u primjeni na životne situacije.

Liniju relevantnih teškoća možemo podijeliti ili na parne ili na neparne dijelove. Prikazimo jednu i drugu mogućnost! Podjela na parne dijelove pruža dvije mogućnosti: a) da se dijelovi crte obilježe s I^o odnosno II° (slika 3); b) da se dijelnice uzmu za početak odnosno završetak teškoća (slika 4). Alternativa b) je detaljnija, tj. pruža veću skalu primjene, ali je još uvijek za suvremene potrebe nepotpuna.

Pogledajmo kakav je rezultat podjela na neparne dijelove (slika 5). Ako ispred, odnosno iza svake brojke stavimo predznak — ili + ljestvica je već bolja ali još uvijek nedovoljno detaljna. Uzmemo li dijelnice ove podjele kao početak odnosno završetak numeracije dobije se slika 6. Ovakva je ljestvica samo malo bolja od prethodne jer se s predznacima dobiva tek jedno mjesto više. Idealna bi ljestvica bila kad bismo crtlu podijelili na parne

dijelove (slika 7). Njome bismo praktički mogli »pokriti« sve teškoće (12 mogućnosti) pri nekom penjačkom usponu. No, mi danas moramo nositi hipoteku koju nam je namrla povijest pa s našom podjelom moramo poći naprijed i slijedeću liniju ponovno podijeliti na parne dijelove, ali brojeve pomaknuti na dijeljnice (slika 8). Tako dolazimo do ljestvice koja je svojedobno bila u upotrebi s teoretski 13 različitih mogućnosti, ali su se praktički najčešće predznaci koristili tek od podjele

III° s time da se »izlazilo« iz sustava i ulazilo u »nepoznate teškoće« s jednim + iza brojke V^o. Takvo prekoračenje teoretski je bilo neopravdano jer se kritičnjom primjenom dijelova ljestvice od —IV° do V^o mogla ova podjela mnogo duže zadržati nego što se zadržala. Kad se već »zakoraknuo« preko V^o onda je bilo sasvim logično (ne s matematičkog, već s praktičnog gledišta) da se »praznina« iza V^o+ nastojala ograničiti s dodatkom novog stupnja (VI°). Tako se ponovno moralio pribjeći podjeli (zapravo uvijek jedne te iste linije) na neparnе dijelove (slika 9). Ovako podijeljena ljestvica, s 18 mogućnosti, bila je relativno dugo u upotrebi ali se ljudska nekritičnost ponovila. Ocjene VI° olako su se primjenjivale tako da su se uskoro pokazale iste posljedice kao i s ljestvicom od pet osnovnih stupnjeva. »Prekoračenje« na VI°+ izazvalo je (s ovog gledišta) sasvim opravdan zahtjev da se »praznina« iza VI°+ ograniči s podjelom VII°. Najnoviji prijedlog da se ljestvica ne ograniči na VII stupanj već da je se ostavi »otvorenom« znači zapravo zaobilazno priznanje da smo do sada griješili tj. da našu ljestvicu ocjene teškoće nismo dovoljno teoretski fundirali. Ovim prijedlogom zapravo rušimo čitav dosadašnji sustav, koji je uza sve nekritičnosti ipak postojao, te uvodimo ljestvicu s početkom ali bez završetka (grafički prikaz brojčanih vrijednosti tako predložene »ljestvice« na slici 10). Vidimo da je ovdje osnova sasvim nova, iako predlagajući brane ovakvu ljestvicu, kako ne bi devalvirali ocjene već ustaljene postojećim, pogotovo klasičnim smjerovima (ili dijelovima, detaljima smjerova).

Muslim da se moglo postupiti i tako da se ne naruši sustav dosadašnje ljestvice, a dio rješenja već su pokazali oni koji su počeli s predznacima — i +. Ti predznaci zapravo znače da se svaka brojčana veličina unutar ljestvice može prikazati zasebnom linijom i da je nju moguće dijeliti. Praksa je pokazala da gotovo nitko (ili samo iznimno) nije ocjenjivao s —I^o ili I^o+, vrlo rijetko s —II° ili II°+, te da se na predznake nailazi tek od III°, a učestalo i redovito od IV°. Što ovo pokazuje? Pokazuje da je detaljnija podjela dijelova ljestvice od III° na niže vrlo rijetka i beznačajna pojava. Iz ovoga bi predlagajući nove ljestvice mogu izvući i izvjesnu poduktu: zar ne bi bilo bolje umjesto bezgraničnog »otvaranja« ljestvice prema n-broju potražiti rješenje u detaljnijoj podjeli (i kritičnijoj primjeni) V^o i VI°?! Ako lijevom dijelu ljestvice (I^o) nije praktički potrebna detaljna podjela, onda bi se desnom dijelu ljestvice (VI°), kojem više nisu dovoljna dva predznaka (— i +), moglo pristupiti uvođenjem »posebne ljestvice« na liniji koja je ograničena dijelnicama lijevo od —VI° i desno od VI°+. Grafički bi to moglo izgledati kao na slici 11. Ovakvom detalnjicom podjelom dijela ljestvice (VI°) možemo koristiti ili neparnu (9 mogućnosti) ili parnu podjelu (12 mogućnosti). Zar su razlike između VI° i predloženog VII° tolike da one ne bi mogle stati unutar ovih 12 mogućnosti?!

Zemlja kao cjelina ima svoje dimenzije, ograničena je svojom veličinom koja je slična jedino samoj sebi. Nema na Zemlji ni manje ni veće planine od postojećih, nema ni manje ni veće stijene od postojećih (netko je izračunao da je najviša postojeća stijena na našem planetu, što ga zovemo Zemlja, visoka 4.500 m). Nema položenje ni strmije, razvedenijsi i glade, čvršće i kršljivije, toplijie i hladnije, suhlje i vlažnije, stjenovitije i ledeniye stijene od postojećih stijena. Zato nema ni teškoća na nekom hipotetičkom usponu većih od onih koje postoje. Drugi je problem što do »krajnjih« teškoća alpinisti još nisu stigli, odnosno što su se svojedobno samodopadno zavaravali da jesu. Problem ocjenjivanja koji iz toga proizlazi teško da će se riješiti »otvaranjem« ljestvice jer ona ide na mlin »inflacijskim« tendencijama pod isprikom da se sačuvaju klasične ocjene teškoća a pruži mogućnost ocjenjivanja uspona čije teškoće trenutno ne možemo sagledati.

Nema »težeg« od »najtežeg«, a teškoće nisu nešto objektivno dano — one proizlaze iz čovjekovog pristupa. Teškoće su plod recipročnog odnosa između čovjeka i planine i to je ono što je varijabilno, ne samo u povijesnom smislu već i unutar života jednog te istog čovjeka. Otkrivajući »teže« uspone od već postojećih, čovjek zapravo ne pronalazi teškoće koje još nisu postojale (i koje su samim tim već bile teoretski prepovrstljene na liniji ograničenoj od I^o do VI°) već otkriva svoje mogućnosti, svoju sposobnost prilagodljivosti »kontinuitetu teškoća kojima nije potreban »izlazak« iz postojeće ljestvice. Teoretski je liniju moguće podijeliti ne samo na šest već i na 10, 15 dijelova itd., ali kakve praktične koristi od toga? Čovjekove se sposobnosti razvijaju i povećavaju iz generacije u generaciju — ali planine ostaju iste! Iste ne u apsolutnom smislu riječi, jer je sve podložno promjenama, pa se i planine mijenjaju, ali su i najduži stropovi prepenjivi bez obzira što se u dogledno ili nedogledno vrijeme može dio stijene odlomiti i stvoriti još duže i brojnije stropove. Producuju se »samo« kontinuitet teškoća ali bez potrebe uvođenja novog stupnja. Budući da se dosadašnjom ljestvicom nismo dovoljno kritički koristili, malo je izgleda da će se kritičnost odjednom probuditi pri korištenju VII°. Novi je stupanj u suštini samo učestaliji i duži niz teškoća na krajnjem desnom dijelu ljestvice koja se tek bila stabilizirala na podjeli od I^o do VI° a mi je već želimo razgraditi.

Smatrajući sasvim razumljivim da se iz dijela ljestvice koji se odnosi na VI° mogu bezbroj puta dijeliti desni dijelovi kad god »nove« teškoće nadmaše »dosegnute« — nisam to posebno razradivao. Takva mogućnost proizlazi sama od sebe.

Ovih nekoliko misli nisu atak na novu podjelu (jer ona u suštini ostaje unutar postojeće) već žele potaknuti kritičnost pristupa onih koji budu o tome odlučivali.

Jubileji

90 GODINA ING. ANTE PREMUŽIĆA

Osobita pojava i časno ime u povijesti hrvatske kulture, napose u planinarskom životu Hrvatske, diplomirani inženjer šumarstva Ante Premužić navršio je osamnaest lustruma ili devedeset godina svog veoma plodonosnog i društveno korisnog rada. Uistinu časna starost i nesvakidašnji jubilej.

Roden 17. siječnja 1889. u Slavonskom Kobašu, Sumarski fakultet apsolviraо je i diplomirao u Zagrebu 1913. nakon čega je slijedio višedecenijski studijski i praktični šumarski rad na terenu. Posebno značajno razdoblje njegova rada bilo je od 1927. do 1934. kad je bio direktor Direkcije šuma na Sušaku. U to vrijeme bio je prisno povezan s Hrvatskim planinarskim društvom, kao što je i poslije rata bio i sve do danas ostao uglednim i sveopće poštovanim članom Planinarskog društva "Zagreb-Matica".

Slobodno je ustvrditi, da ing. Ante Premužić zauzima izuzetno i gotovo potpuno usamijeno mjesto u društvenom životu planinarstva i naše domovine. Osnova svih njegovih radova bilo je proučavanje teškoča seljačkoga života, napose u planinskim i primorskim regijama Krša. Svoj život posvetio je pronaalaženju mogućnosti za uspješno rješavanje i ublažavanje životnih nevolja i nedrača naših planinaca i primoraca. Uporno je nastojao, da u gotovo neprohodnom i teškom kamenitom bespuću izgradi dobre i svrshodne putove i staze, koje će stanovniku ličko-goranskoga krša i jadranskih otoka prvenstveno biti od neposredne životne koristi. Drugi ništa manje težak stručno-znanstveni i socijalno-akutni zadatak i mučan problem bilo mu je ukroćivanje bujica u Kršu. Napokon treći, osobiti i svojevrsno postavljeni zadatak i veličano ostvareno životno mu djelo, bila je izgradnja uzdužne staze hrptom Velebita, djelo ostvareno uz velike osobne napore, ali i uz vještost i značajno svladavanje prirodnih prepriča te mučno uklanjanje nepredviđenih teškoča isprepletenih ponekad s neprkrivenom ljudskom pakosti i zavišćem. Ali njegova je upornost pobijedila, jer je znao i bio duboko uvjeren da radi dobro i korisno djelo. Izvanredan uspjeh njegova rada i životnoga djela okruжен je sveopće izraženim najpothvalnjim priznanjem i poštovanjem.

Konkretnije izraženo, prema osnovi i nastojanjem ing. Premužića, na Plitvičkim jezerima je izgrađeno ili izvedeno ukupno 78 km staza i turističkih putova. Godine 1929. izradio je i projektirao osnovne smjernice za stručnu obradu regulacione osnove Plitvičkih jezera, koja je kasnije poslužila za rješavanje veoma složenih problema prostorne kompleksnosti Nacionalnog parka tog biseru našeg Krša. Premužićevim nastojanjem izve-

dena je uz potok Cabranku u Gorskom kotaru više kilometara dugačka turistička staza, koja je i danas još primjer i uzor svrshodnosti gradnje planinarsko-turističkih putova i staza u tom području višestruko opisane i opjevane naše Švice. Najlepši ukras otoka Raba, park-šumu i prirodnih rezervat Dundo, zasnovao je i oblikovao ing. Premužić izvešnji povrh toga na tom otoku još 42 km i danas korisno uporabivih staza i putova. I u rapskoj šumi Komrčar ima Premužićeva stručna udjela. Na otoku Krku također se manifestiralo značajno Premužićevu stručno djelo: 15 km putova i staza.

Ne zelići obesjetiti ni umanjiti bilo koje od značajnih Premužićevih djela, planinarima je ipak nekako najvećma priraslja srcu, dakle ponajdraža i najpoznatija 65 km dugačka longitudinalna Premužićeva staza na Velebitu s 12 km priključnih staza. Neosporno je to jedan od temeljaca planinarsko-turističkom otvaranju Velebita najširim slojevima poštovalača i prijatelja prirode i prirodnih osobitosti u jednom od najljepših kutaka Mediterrana i perimetderskih evropskih prostora. To Premužićevu djelo toliko je već poznato i popularno da nema potrebe u ovom sažetom prigodom prikazu posebno još iznositi njegove pojedinstvenosti. Premužićeva staza na Velebitu uistinu je već postala pojam svojevrstan i osebujan.

Pripomenimo još, da se stručnost dipl. ing. for. Ante Premužića i njegova naklonost prema planinskoj prirodi odrazila i u brojnim studijima i člancima o Kršu, a godine 1940. objavio je i posebno zanimljivu knjigu »Seljačko gospodarstvo na Kršu«.

Zbog tih i takvih svojih djela i zasluga ing. Ante Premužić bio je godine 1934. prigodom proslave šedesete godišnjice Hrvatskog planinarskog društva u Zagrebu, izabran za počasnog člana tog prvog i najstarijeg planinarskog društva na jugoistoku Evrope. Poslije rata, godine 1955., prigodom proslave osamdesete godišnjice hrvatskog i jugoslavenskog organiziranog planinarstva, Planinarski savez Jugoslavije podijelio mu je počasnu zlatnu značku, a povodom proslave stogodišnjice našeg planinarstva Planinarsko društvo »Zagreb-Matica« odlikovalo je dipl. ing. for. Antu Premužića svojim počasnim članstvom. To osobito priznanje i odlikovanje podjednako mu cijene i poštuju svi zarebački, hrvatski, srpski, slovenski i ostali jugoslavenski planinari. Vrlo me planinaru i uglednom devedesetogodišnjaku neka je naša najiskrenija čestitka i želja, da preostale mu još dane njegove nadasve časne starosti provede smireno, bezbržno i najugodnije.

Prof. dr Vladimir Blašković

Ing. Ante Premužić (desno) s planinarama seniorima na »svojoj« stazi u Velebitu 16. 9. 1962.

PROSLAVA 50. OBLJETNICE PD »Bilo«

U KOPRIVNICI

5. studenog 1978. u Koprivnici je održana proslava 50. obljetnice od osnivanja PD »Bilo« (osnovano 8. ožujka 1928). U dvorani Doma kulture održana je svečana akademija na kojoj su osim domaćina prisustvovali i mnogobrojni gosti i uzvanici, njih preko 600, ispunivši čitavu dvoranu. Među ostalima tu su bili: predsjednik PSH Božidar Škerl, potpredsjednik PSH dr Zeljko Poljak, zatim prof. dr Vladimir Blašković, ing. Šum, Ivo Savor, dipl. arhitekt Slavko Löwy (ova posljednja dvojica su rođeni Koprivničani i jedni od inicijatora društva 1928. godine), član Sabora Stjepan Kapusta, predstavnici društveno-političkih organizacija Koprivnice s predsjednikom Skupštine općine inž. Stjepanom Ivanišem, te predstavnici mnogih planinarskih društava iz SR Hrvatske i PD »Rogačka Slatina« iz Slovenije.

U prigodnom, vrlo uspјelom kulturno-zabavnom dijelu proslave, nastupio je dječji zbor Osnovne škole iz Hlebine pod vodstvom Ane Pleskalt, tamboraški orkestar KUD »Bratstvo« iz Koprivnice pod ravnateljem Ivana Vuklića, s duetom Sabolović-Belko, i folklorna grupa KUD »Bratstvo« iz Koprivnice koju uvježbava Josip Jalžabetić i koja je vrlo uspјelo izvela podravske plesove i kola. Prikaz društvene djelatnosti od osnivanja društva do danas dao je predsjednik dr Milivoj Kovačić, a pozdravni govor održao je predsjednik Skupštine općine Koprivnica inž. Stjepan Ivaniš. Poslije pozdravnih govora predstavnika pojedinih društava, predsjednik PSH Božidar Škerl predao je predsjedniku »Bila« Zlatni znak PSH za dosadašnje rezultate i uspјehe na polju planinarstva, a zatim zaslужnim članovima uručio priznanja: Vlko Igric, Stanko Safar i inž. Ante Kvaternik odlikovani su Zlatnim znakom, Rudolf Jurić i Vladimir Solar Srebrnim, a Brončanim znakom Josip Pandurić, Franjo Petričević, Vera Sonensajan, Ivo Sonensajan i Krešimir Kovačić. Tajnik SIZ-a za fizičku kulturu Skupštine općine Koprivnica Joško Gudić pre-

dao je vrlo ukusne planinarsko-sportske plakete 22 zaslужnim članovima i tom prilikom pohvalio uspješni rad društva. Predsjednik društva dr Kovačić predao je zatim više od 90 plaketa najzaslužnijim članovima, predratnim veteranim Koprivničkog planinarstva, sadašnjim najaktivnijim članovima kao i predstvincima društveno-političkih i radnih organizacija. Božidar Škerl u ime PSJ predao je četveročlanoj planinarskoj obitelji Kovačić osvojenu trofejnu značku »Jugoslavenske planinarske transverzale«. Predstavnik PD »Zelježničar« iz Zagreba i član Komisije »Planinar-transverzalac« Josip Sakoman uručio je Ljubici, Miliivoju, Antoniju i Krešimiru Kovačiću značku 2. stupnja za predene 20 planinarskih transverzala i pritom naglasio kako je to jedinstvena obitelj u našem planinarskom stvrtu.

Tom prilikom u predvorju Doma kulture otvorena je prigodna izložba planinarske fotografije o razvitku i djelatnosti PD »Bilo«. Na istaknutom mjestu bio je izložen prelazni pokal PSH koji je društvo dobilo za postignute uspjehe u 1977. godini. Planinari-filatelisti u predvorju koprivničke Pošte priredili su vrlo uspјelo izložbu pod nazivom »Priroda i planine« izloživši marke, filateličke koverte i razglednice na temu. PD »Bilo« je za ovu proslavu izdalo dvije jubilarne planinarske značke i spomen-kovertu (u zajednici s koprivničkim filateličkim društvom) s jubilarnim poštanskim žigom.

Nekoliko dana nakon proslave, na svečanoj sjednici općeg Sabora općine Koprivnica održanoj povodom 35.-dodišnjice oslobođenja općine i grada Koprivnice, dodijeljena je »Nagrada 7. studeni 1943. planinarskom društvu »Bilo« za postignute uspjehe u dosadašnjem radu. Ovo veliko društveno priznanje opet je jedan dokaz da planinari kad rade imaju u tome i viđnih uspjeha i priznanja.

Ing. Zlatko Smerke, Varaždin

Lijevo: Dječji zbor na proslavi 50. godišnjice PD »Bilo«
Desno: Jubilarni znak PD »Bilo«

Vareš je odavnina bio poznato rudarsko mjesto, pa nije čudno što je poslije aneksije Bosne i Hercegovine nova austrougarska vlast bila zainteresirana za eksploataciju rudnog blaga. U Varesu je dovela svoje činovništvo, a s njim su došli mnogi stručni radnici ne samo iz Austrije, nego i iz Češke i Hrvatske. U Varešu su zauvijek ostali i tu osnovali obitelji. Svi ovi doseljenici donijeli su dobrim dijelom i svoje navike, među njima i sklonost za odlazeњe u prirodu. A vareška okolica dala je obilje mogućnosti. U zapadnim zemljama već je bilo razvijeno organizirano planinarstvo, a dobar broj došljaka pripadao je tim organizacijama, pa se rodila zamisao da se i u Varešu osnuje jedno takvo društvo. Doduše, za vrijeme Austro-ugarske nje došlo do realizacije, ali je poslije prvog svjetskog rata ideja potpuno sazrela. U to vrijeme u Sarajevu je bilo nekoliko planinarskih društava, ali izgleda da je Društvo za čuvanje narodnog zdravlja i zaštitu prirode »Kosmos« uživalo simpatije tadašnjeg činovničkog kadra. Prema sačuvanim podacima ovaj je stalež osnovao 19. VII 1926. godine podružnicu Planinarskog društva »Kosmos«. Uprava podružnice zakupila je potkrovite stare željezničke stanice i adaptirala ga u solidne prostorije. Tu se nisu skupljali samo članovi uprave nego i ostalo članstvo. Mnogi članovi društva imali su smisla za glazbu i pjevanje, pa su osnovali tamburaški zbor, a imali su i dramsku grupu. Na ovaj način podružnica je u neku ruku bila središte i nosilac kulturnog i zabavnog života u Varešu. Održavanjem društvenih sijela privukla je i ostale mještane, te je za kratko vrijeme brojila oko 340 članova. U prvo vrijeme bavila se planinarskim izletništvom, najprije u blizu okolice Vareša, na Perun i Zvijezdu, a postepeno i u širi okolicu kao u Biambarsku špilju, na historijski Bobovac, a često i na Skakavac, gdje je bila kuća matičnog društva »Kosmos« iz Sarajeva, zatim na popularnu Romaniju i Bjelašnicu, a bilo je i turističkih ekskurzija u Jajce, pa i u Dubrovnik. Na ovim izletima sudjelovalo je od 20 do 50 članova, a često puta su bile i kompletne obitelji.

U podružnici se od prvih dana živo raspravljalo o izgradnji vlastitog planinarskog objekta. Za početak je zakupljena napuštena kuća Željezare na planini Zvijezdi u šumovitom predjelu zvanom Krečane, udaljena od željezničke stанице Vareš sat i po hoda. Bila je to ustvari brvnara, imala je četiri prostorije, jednu terasu i balkon u potkrovlju. Za kratko vrijeme obnovljena je, snabdjevana inventarom i prilagodena planinarskim potrebam. Podružnica je odlučila da započe s izgradnjom vlastitog planinarskog objekta na planini Perunu, na ivici šume u podružcu Javorje. Jedan od razloga za izbor ovoga kraja bio je što je teren na tom predjelu prikladan za planinarsko skijanje, koje je postepeno stalo simpatije članova. Zemljište je otkupljeno i upisano u katastar u vlasništvo podružnice. Pribavljen je projekt tipa brvnare 8x12 m sa šest soba i balkonom. Prišlo se i sakupljanju sredstava, a jedan od najuspješnijih oblika bio je prihod od pripredbi i sijela na kojima su sudjelovali članovi društva kao tamburaški zbor, pjevači i dramska grupa, pa prihod od tombola itd.

Iako je u osnivanju društva veliku ulogu odigrao činovničko-namještenički stalež, tokom vremena sve više su se učlanjavili napredniji radnici, koji su u ovoj sredini vidjeli mogućnost sastajanja istomišljenika, a planina im je to uveliko omogućavala. Zahvaljujući njima toliko se povećao broj radnika da su od 1933. u upravi podružnice u većini, a već 1936. uprava je potpuno sastavljena od radnika. Izgradnja planinarske kuće započeta je 1933., zgrada je dovedena pod krov 1935. a slijedeće godine dovršene su dvije sobe i osposobljene za prijem posjetilaca, a jedna soba i za noćenje. U to vrijeme razmisljalo se o promjeni naziva društva, što potvrđuje i članak Josipa Cupke objavljen 1936. u sarajevskom listu »Snaga« broj 7, u kome se među ostalim kaže: »Velika je šteta što društvo u Vareš-Majdanu nije podružnica Radničkog turističkog društva Prijatelj prirode, jer je sada u njemu samo 7% činovnika, a ostalo su radnici, koji će

u svom tempu rada imati za kratko vrijeme zavidne rezultate...« Međutim, to nije učinjeno iz razloga što je izgradnja kuće već bila registrovana pod nazivom »Kosmos«, pa su se članovi bojali da bi zbog promjene naziva kuća mogla biti otudena. Svečano otvorenje obavljeno je 1938. godine. Sudjelovalo je svo članstvo i dobar broj ostalih mještana Vareša i veće okolice, jer je otvaranje ovakvog objekta bilo značajan sportski i društveni događaj. Izgradnja je provedena isključivo dobrovoljnim radom radnika članova društva i njihovih prijatelja, novčanim sredstvima pribavljenim od priredbi i dobrovoljnim prilozima.

Cvom prilikom ne bi trebalo zaboraviti na mnoge entuzijaste u izgradnji, od kojih je danas malo živih. Treba dati priznanje za nesrećan rad planinara, kao što su bili: Ivan Kentrić, tadašnji predsjednik podružnice, zatim obitelj Bolder, Cupke, Dursun, Deletović, Filipović, Gavrić, Kličić, Knih, Selak, Sembjede, Šumanjski, Vojčuh, Zobkov i mnogi drugi znani i neznani. Izgradnjom kuće na Perunu stvoreni su uvjeti za zimski sport, koji je u to doba već bio dovoljno poznat. Terene na Perunu često su posjećivali ne samo planinari iz Vareša, nego i iz Sarajeva. Razvila se i izvjesna aktivnost u planinarskoj fotografiji osnivanjem foto-sekcije, ali nažalost dobar broj društvenih fotografija nestao je za vrijeme drugog svjetskog rata.

Planinarska kuća na Perunu ubrzo postaje središte okupljanja i međusobnog povezivanja naprednih radnika. Među članovima podružnice bilo je sedam članova KPJ iz Vareša, koji su najprije djelovali kao aktivni, a od 1939. kao partijska organizacija; članovi Zvonko Selak i Anto Vojčuh bili su zaduženi za ideo-čisto-politički rad u planinarskoj podružnici. Upravo na Perunu održavani su često partijski sastanci tadašnjeg jezgra čelije: Josip Cupka, Ante Filipović, Ivo Kličić, Pavle Mikešin, Zvonko Selak, Anto i August Vojčuh. U podružnici je formiran u decembru 1940. aktiv SKOJA-a. U vrijeme kapitulacije izvjesna količina oružja i municije bila je smještena u kuću na Perunu. Okupacijske i ustaške vlasti su u maju 1941. godine zabranile rad podružnici; kao radničko-sportsku organizaciju smatrali su je sjedištem komunista. Oduzeta je imovina i prostorije, a nješta je vojska pretresla kuću na Perunu tražeći skriveno oružje i municiju, ali bez uspjeha. Nepoznati ljudi zapalili su kuću na Perunu 4. jula 1942. godine i ona je do temelja izgorila. To se isto dogodilo i s planinarskom kućom na planini Zvijezdi na mjestu Krečane. Formirane ličnosti i grupe iz planinarske podružnice za vrijeme okupacije su aktivno sudjelovale u ilegalnom radu ili u narodnooslobodilačkom ratu. Veći broj članova izgubio je svoje živote i tako je prekinuta planinarska aktivnost u Varešu.

Po ugledu na ostala mjesta u Republici, u Varešu je poslije oslobođenja osnovano 1948. godine Fiskulturno društvo Metalac. Preživeli članovi planinari odmah pristupaju u planinarsko-smučarsku sekciju. U prvo vrijeme organizovali su izlete, a takoder se javlja želja da se što prije obnovi objekt na Perunu. Iste godine je snimljeno zemljište, u 1949. godini planinari su intenzivno prikupljali sredstva, a u 1950. otpočeli su radovi. Istočno dolazi do organizacijskih promjena. Naime, u prostorijama Fiskulturnog doma u Varešu 10. II 1951. održana je osnivačka skupština samostalnog planinarskog društva kome je dato ime Perun po planini iznad Vareša. U prisutnosti nekoliko hiljada građana ljeti 1953. godine obnovljen je i svečano otvoren dom Javorje, na istom mjestu gdje je i prije rata bila kuća, na visini od 1427 m. Bio je to tada jedan od najljepših planinarskih objekata u Bosni. U prizemlju je napravljena blagovaonica s kuhinjom i sanitarijama. Ispred ovih prostorija sagrađena je izvanredno lijepa fontana, kao spomenik planinarskog entuzijazma. Na spratu se nalaze spa-vonice, a na dvije strane balkoni. Kasnije je, opet dobrovoljnim radom, provedena elektrifikacija, a u kući se stalno nalazi domaćin. U jesen 1961. postavljena je spomen-ploča u znak zahvalnosti 26

Planinarski dom na Perunu nad Vareša

planinara koji su izgubili živote u NOB. Na ploči su imena planinara: Mirko Andrijević, Milan Čebić, Todor Curić, Nikola Cavić, Asim Cohadžić, Josip i Stjepan Čupka, Stevo Dursun, ing. Kosta Gavrić, Andrija Godier, Oskar Holaček, Mijo Kljetić, Ivan Knih, Drago Laštić, Alojz Mirčić, Borko Milanović, Franjo Mutnović, Salko Muminović, Slavko Popović, Mile Perišić, Jozo Selak, Franjo i Petar Sembjeda, Bogoljub Sikavica, Anton Vojčuh i Mićo Veletić.

Bez obzira na gradnju kuće, uprava i članovi nisu zaboravili da posjećuju bliže i dalje planine. Društvo se odaziva svim planinarskim akcijama, orientacijskim takmičenjima i drugim aktivnostima. Godine 1964. ima 1350 članova, pa iako iz maloga mesta, zauzima treće mjesto po masovnosti u Republici. Među članovima bilo je lovaca i ribolovaca, koji su iskustva stekena oko doma na Perunu, koristili kada su gradili svoje lovačke kuće. Iz solidarnosti uveli su međudruštvene olakšice planinarima za boravak i spavanje.

Posebna briga poklonjena je mlađem naraštaju, omladinici, koji u zajednici s aktivom SK treba da omogući omladinici neposrednije upravljanje i odlučivanje u radu društva. Društvo je u Varešu svojim radom steklo velik ugled i zbog toga uživa popularnu radnog kolektiva Rudnika i Željezare Vareš. Za postignute uspjehe dobilo je najprije zlatnu počasnu značku PS BiH, a 1955. i PSJ. Tom prilikom dobili su priznanja i mnogi istaknuti članovi društva.

Na dan Ustanka naroda BiH 27. jula 1976. godine članovi su organizirali planinarski slet i tako proslavili zlatni jubilej planinarstva u Varešu. U ovaj proslavljaju sudjelovali su brojni planinari iz vareškog regiona, delegati planinarskih društava, PS BiH, mnogi gosti i društveno-politički radnici. Tom su prilikom mnogim zaslужnim članovima i prijateljima društva podijeljene počasne jubilarne značke i druga priznanja.

Josip Bačić, Sarajevo

DOSTOJNA PROSLAVA ZNAČAJNOG JUBILEJA

Godina 1978. bila je za PD Zagreb-Maticu jubilarna, jer se 20. svibnja navršilo trideset godina postojanja i djelovanja tog prvog poslijeratnog planinarskog društva u Hrvatskoj. Taj jubilej bio je obilježen nizom akcija. Započelo se društvenim plenumom, 19. svibnja, kad je 78 članova primilo počasne diplome za neprekidni članski staž. Slijedio je jubilarni izlet 200 članova na Klek, 21. svibnja, zatim su slijedile brojne akcije društvenih sekcija, a završilo se dostojnom svečanost 25. studenoga i planinarskom izložbom u prostorijama Povijesnog muzeja Hrvatske. Proslavi su prisutstvovali potpredsjednik i tajnik PSJ, predsjednik Zagorskog planinarskog puta i predstavnici planinarskih društava Pobeda (Beograd), Zmajevac (Vrdnik), Bilo (Koprivnica), Ivančica (Ivanec), Lipa (Sesvete) te zagrebačkih društava Grafičar, Medvednica, Risnjak, Sljeme, Vihor, Zanatlija i Željezničar. Završnu jubilarnu svečanost otvorio je predsjednik PDZM Josip Ryslavý, koji je upoznao prisutne s radom i uspjesima društva ističući, da je taj rad bio prožet samoupravnim načelima i ostva-

rivan u šest samostalnih društvenih sekcija, a upravni odbor bio je koordinator rada. U društvenom je članstvu velik broj omladine, što je bitno važno za prosperitet društva i planinarsku organizaciju u cijelini. Nakon izvještaj predsjednika, pozdrava delegata i muzičkog programa, što su ga primjerno izvele operni umjetnici Đurđica Martinjak i dipl. ing. Milivoj Radović uz klavirsku pratnju ma. Ine Perišića, prisutni su razgledali jubilarnu izložbu, koju je otvorio njen iniciator prof. dr. Vladimir Blašković, suosnivač i počasni član društva. U tri dvorane bio je prikazan 30-godišnji rad PDZM dokumentiran arhivskom gradom, fotografijama, publikacijama, planinarskim odlikovanjima i brojnim trofejima. Učešnicima proslave uručena je jubilarna publikacija »Planinarsko društvo Zagreb-Matica 1948–1978«, koju su historiografskim prilozima ispunili Vladimir Blašković, Eugen Kumičić, Mirko Markulin, Đuro Filip, Zvjezdana Gregorina, Vilim Strašek, Ljerka Lapuch i Branko Puzak.

Mr. ing. Z. Gregorina

In memoriam

DR IVO LIPOVŠČAK
1889—1978

Nadao sam se, da će biti jedan od mnogih planinara Jugoslavije, Hrvatske i Zagreba, koji će 30. studenoga 1978. veteranu našeg planinarstva dru Ivi-Iceku Lipovščaku čestitati 89. rođendan i u njegovoj časnoj starosti poželjeti mu sve dobro i najbolje. Na žalost, umjesto sručne čestitke pišem ovaj nekrološki zapis. Zapravo, taj svršetak predosjećao sam rekoliko dana ranije. Očekujući 5. studenoga najavljeni dolazak dr. Lipovščaka u Koprivnicu na proslavu pedesete obljetnice osnivanja PD »Bilo« da primi dodijeljenu mu društvenu plaketu za planinarske zasluge, mjesto Icka njegove pozdrave i posljednje meni upućeno pismo donio mi je moj nekadašnji gimnazijalni profesor i planinarski učitelj dr. Vlado Blašković. I — moj lječnički predosjećaj nije me prevario.

Listajući kao obično planinarsku rubriku u »Vjesniku« potpisana uvijek istim poznatim inicijalima Dr I. L., u srijedu 22. studenoga našao sam drugi, žalostan naslov, kojim se sportski radnik i novinar Zarko Susić dostoјno zahvaljuje Icku Lipovščaku na 73-godišnjem sportskom i planinarskom radu, započetom godine 1905. u nogometnom dresu HASK-a i dovršenom kao predsjednik Skupine seniora PD »Zagreb-Matica«, koju je osnovao 12. ožujka 1954. Mnogocijenjeni dr Ivo Lipovščak preminuo je u ponodjeljak, 20. studenoga 1978.

Za pokojnog Icka Lipovščaka, diplomiranog pravnika i umirovljenog upravnog rukovodioca, rođenog 1889. u Karlovcu, potrebno je istaći, da je bio svestrani sportaš, kakvih danas ima sve manje ili ih gotovo uopće više nema. Sa 16 godina započeo je nogometom u HASK-u među juniorima, da bi već kao osamnaestogodišnjak bio srednji bračni u reprezentaciji Hrvatske u Pragu. Osim aktivnog igranja bio je nogometni funkcionar u raznim forumima i predsjednik Jugoslavenskog nogometnog saveza (1925—26). Bazio se lakom atletikom i bacivši kopljie 41,85 m postao je god. 1907. (za ono vrijeme izvanrednim rezultatom) rekorder Hrvatske. Godine 1913. postao je prvak Zagreba u mačevanju sabljom, bavio se i plivanjem postižući na raznim natjecanjima zapažene uspjehe. Ipak, najviše ima zasluga za populariziranje skijanja, a 1913. organizirao je prvi tečaj skijanja u Mrkoplju. Osnivač je Zagrebačkog zimsko-sportskog podsveta, suosnivač zagrebačkog Ski-kluba, inicijator osnivanja skijaških sekcija širom Hrvatske. Godine 1923. objavio je prvu našu instruktivnu knjigu »Ski«, a 1933. drugu knjigu »Bijeli sport«. Propagirajući skijanje objavio je više članaka u raznim novinama i časopisima, a posebno mu je zapažen historiografski prikaz »Prve skije na Vlašić-planini« (Naše planine, I, 43, Zagreb 1949).

Planinarstvom se počeo baviti već kao srednjoškolac, a član HPD-a postao je 1922. Osobitu planinarsku aktivnost razvio je tridesetih godina, a poslije rata — koga je nakon hapšenja 1941. i usisačkog zatvora sretno preživio — bio je organizator, propagator, kronicar i aktivni planinar do kraja života. Bio je predsjednik Planinarskog odabora Zagreba (1945—48), predsjednik PD Zagreb (1948—49), inicijator, osnivač i predsjednik Skupine seniora PD »Zagreb-Matica« (1954—78). Za dugogodišnji plodonosan rad i zasluge u planinarstvu, godine 1966. izabran je u PD »Zagreb-Matica« za svog prvog počasnog člana. O njegovu planinarskom i sportskom radu postoji obilna dokumentacija u mnogobrojnim napisima svih godina »Naših planina«, a iscrpan biografski prikaz objavljen je povodom njegove 70.-godišnjice života (Naše planine, XII, 193, Zagreb 1960; autor prikaza Vladimir Blašković). Njegov planinarsko-novinarski rad obuhvata mnogo stotina objavljenih vijesti i bilježaka u redovitoj rubrici »Vjesnika«, koju je vodio četvrt stoljeća, a povrh toga objavio je nekoliko desetaka članaka u raznim časopisima, pretežno u »Našim planinama«.

Prije svjetskog rata dr. Lipovščak je proveo kao artiljerac na ruskom ratisti, u Karpatima. Godine 1916. bio je Dobrovoljac u Dobrudži (gdje je teško ranjen u kičmu), u Rusiji je proživio februarsku revoluciju (1917), a preko Bijelog mora, Sje-

vernoga rta Evrope, Škotske, Engleske i Francuske stigao je na Mediteran, u Grčku, i 1918. bio dobровoljac na Solunskom frontu. Borio se na Kajmakčalanu, koga je — osvježavajući ratne uspomene — s dvojicom zagrebačkih planinara, kao 85-godišnjak posljednji puta posjetio 1975. Do kraja života bio je predsjednik Udrženja ratnih dobrotvora Hrvatske. Bio je poliglot (osim slavenskih jezika potpuno je vladao njemačkim, francuskim i engleskim jezikom), bavio se prevođilačkim radom, a kao poklonik glazbe bio je i vješt violinist. Uistini, svestrano obrazovan čovjek.

Za izvanredne zasluge primio je brojna priznanja i odlikovanja. Povodom stogodišnjice organiziranoga planinarstva u Hrvatskoj i Jugoslaviji, na prijedlog PSH predsjednik Republike drug Tito odlikovao ga je ordenom rada sa zlatnim vijencem. Godine 1962. i 1976. primio je zlatne plakete SFK Hrvatske, zatim trofej SFK Zagreba, zlatnu znaku Nogometnog saveza Jugoslavije, zlatne znakove PSJ i PSH, brojna počasna priznanja skijaških organizacija i ostala odlikovanja. Kao posljednje, dodijeljena mu je jubilarna plaketa PD »Bilo« u Koprivnici, a uručena mu je dan prije njegova odlaska u bolnicu, iz koje se nije više vratio.

Odjajući priznanje i poštovanje planinarskom i sportskom pregaocu aktivni planinari, napose mladina, trebali bi nastaviti putem u radom, koji je ukazao i kojim je započeo dr. Ivo Lipovščak. Taj rad izrazito je amaterski, nesebičan, impregniran upornom voljom i ljubavlju za preduzetou djelo vođeći domovinu, njezine planine i prirodne ljepote. Radeci tako odat čemo najveće priznanje i počast primjernom veteranu planinarstva dru Ivi Lipovščaku.

Dr Milivoj Kovačić

Vodiča i domara obično se kasno sjetimo, kada kad tek kad ih više nema. Tako isto sjetimo se i jednog uzornog domara, koji je nedavno preminuo u svojoj 69. godini. Bio je to Marin (Rino) Mendes iz Makra iznad Makarske koji je bio dugo godina u planinarskom domu pod Vošćem na Biokovu domar i opskrbnik. Znao je vrlo lijepo dočekati, pogostiti i ispratiti planinare, na način na koji bi mu mnogi planinarski i turistički opskrbnici mogao zavidjeti. Bilo je tužno iznenadenje što nam je »štor Rino« umro. Knjiga dojmova u domu na Vošću bila je puna hvale više o njemu nego o ljepotu prirode, ali ta se knjiga nažalost izgubila, a bilo je hvala o njemu na raznim jezicima.

Sjetih se njega kao i mnogih drugih, sjetih se što sve oni znaju za umornog planinara ili namjernika i kako domarov lijepe način pokriva loš rad mnogih nemarnih upravljača domova.

Nije dosta samo dom imati, nego ga valja i uređeno održavati, a teže je dom dobro održavati nego ga graditi.

Eto, tko ne pozna »tetu Anu« iz Samoborskog gorja, umirovljenu učiteljicu? Tko nju nije poхvalio? Željela je doći u neki dom na moru i nažalost, nije uspjela, nisu je razumijeli. Koliko bi ona situacija popravila i koliko ljudi privukla?

Nas četvrtica pravih planinara, željnih visokih planina, pošli od Zagvozda do sv. Jure, pa na dom i sa silazom u Makarsku. Bilo je to malo posljice rata, kada je bilo još mnogo teškoća i neimaštine.

Jutrom rano krenuli smo iz Zagvozda do vrha. Prijeđe. Tada na vrhu nije bila reljefna stanicu, tek pusta kamena crkvica s okrugnutim kipom sv. Jure od kojega je ostao konj i zmaj, a Jure odveo kneginju — u nepoznatom pravcu. Vrh kao vrh

vjetrovit, zrak pred ekvinokcij. Silazimo. Kućo gdje si? Napokon, eno je!

Pred kućom nas dočekuje opskrbnik, predstavlja se, uljedno pita šta želimo piti, šta jesti. »Daj šta imaš. Tad on poče nabrajati razna pića, juhe ovakve i onake, kokoši kuhanе ili pečene... Umornima, naše se oči šire od čuda »šta sve ovaj nabrava«. Ponavljamo: »Daj šta imaš.« Ali on ne popusta i napokon naručujemo od svega po malo, pića i cigareta, ne bismo li ga smeli. Ali Rino uspunjava sve želje i željice, ne predaje se!

Onda nam je objasnio. Na početku sezone on natovari mazge svacićim, a u sporazumu s trgovcima da im neprodano vratí. I tako nam je otkrio svoju »tajnu«.

»Stranci i namjernici se umore i traže, a i meni se isplati. Dodite da vidite kuhinju i smočnicu« Uzorno! Police su obrubljene šarenim papirom. U spavaonica krebeti poredani kao vojnici. Kao prava domaćica.

Ponosno je pričvrstio na zid naš dar, uokviren fotografiјu Stupa na Mosoru. Na koncu nas je ujutro pocastio te ispratio da ruba stijene odakle puca onaj nezaboravni pogled na Makar i Makarsku.

Eto, zato je knjiga dojmova bila puna o ovakovom domaćinu. Nádajmo se, da će se ipak jednog dana ona pronaći i uvrstiti u arhiv PD »Biokovo«.

Jedna mala spomen-ploča njemu u čast bila bi poželjna. Na vrhu Bjelašnice je grobni humak jednom opskrbniku. Oprostite mi ovih nekoliko riječi neobičnog nekrologa. Čovjek planinar, koji je u prvi plan stavljao zadovoljnog posjetioca, zavreduje ih.

Ante Grimani, Split

Pisma uredništvu

ŠUMSKA DIVLJAČ NA PLANINARSKOM JELOVNIKU?

Poštovani druže uredniče,

Nisam brundalo i ne želim iščicati u NP ono što smatram lošim, jer ima toliko toga dobrog pa i vrlo dobrog. Zato sam se sustegao i nisam reagirao na članak »Mogućnosti preživljavanja u oskudici hrane« u broju 3-4 1977. Članak kao cjelina ima svog opravdanja, vjerojatno je i preporučljiv kao dio korisnih uputa za »samoobranu i zaštitu«, ali ima i jedan, po meni, nedopustiv ton napada na život u prirodi. Posebno me smetao onaj da gdje se veli da »treba staviti začinske biljke: mrkvu, crni luk, celer, kelerabu (korabici valjda! — čemu germanizmi?), peršun, bobice, kleke, lovorov list...« To je već gurmanstvo a ne »preživljavanje« i može samo potaći nekoga da kuša jesti i nedužne vjeverice. Osim toga neobično me zanima u kojoj se to planini može naći usporedo i mrkva i luk i kleka i lovori? A »kuhanje, dinstanje i prelijevanje čorbom«, koje se spominje, nikako ne spadaju u »preživljavanje« nego u kuharske recepte. Ako se planinar tako uči da gleda ptice, vjeverice, tekunice i »ostalu šumsku divljač«, onda nazdravlje osnovna ideja planinarstva.

Ne zamjerite na ovim recima, nisu prigovor Vama; u članku ima i vrijednoga, a Vi, niti itko drugi u redakciji, ne možete »izluštivati«

i li prepravljati priloge. Ovo shvatite samo kao reagiranje jednog ljubitelja prirode u pravom smislu te riječi.

I. Slaviček

PRIZNANJA GORSKIM SPASAVAOCIMA

Ono, što je možda najteže — jeste biti pravi čovjek u pravom času i na pravom mjestu. Shvaćajući značenje takve vrline, naše društvo uvelo je razna priznanja za one koji su se posebno istakli svojim požrtvovanjem, hrabrošću, samoprijegorom i snalažljivošću u humanitarnom nastojanju da pomognu čovjeku u nevolji.

Među takve ljude, koji čak svjesno idu u opasnost da bi pomogli čovjeku u nevolji koji se za to i obučavaju, spadaju i planinari iz Gorske službe spasavanja. A imamo dovoljno primjera o tome kako su se oni znali žrtvovali i kakvi su u tome bili njihovi podvizi.

Koliko je meni poznato, do sada gore spomenutim društvenim priznanjima spasioci i planinari nisu bili obuhvaćeni. Bilo bi zbog toga uputno kada bi se naši planinarski forumi pozabavili ovim pitanjem i nastojali da u buduće — kada za to bude dovoljno razloga — budu i oni spomenuti.

Dr Kuno Vidrić

Speleologija

KARLOVAČKA SPELEOLOŠKA ŠKOLA

Održana je od 26. 10. do 30. 11. 1978. Prva Karlovačka speleološka škola sličnog karaktera bila je održana 1975. god. Sada smatramo da su stvorenii dobiti predviđeni da bi se i narednih godina održavale škole ovakvog tipa u Karlovcu, jer su one najbolji način na koji se speleologija može razvijati i u Karlovačkoj regiji. Voditelj škole bio je Mladen Kuka, a zamjenik Marijan Pavlović uz suradnju ostalih iškustvenih članova speleološkog odsjeka PD Dubovac. U školu se prijavilo 21 polaznik, a s uspjehom ju je završilo 15. Teoretski dio nastave organiziran je u 6 predavanja, a praktični dio se održavao u objektima: Gvozdenica, Vražić pećina, Barunova pećina, Budimka, Pavlovića, Pečenjevka i Jopićeva pećina. Za 5. izlazak na teren u objekt Pečenjevka (-55) m na Zumberku korišteno je vito SO Željezničar iz Zagreba. Cijena škole bila je simbolična (100 nd). U tu cijenu ulazila je jedna zamka od 5 m, te troškovi puta na teren. Prosječna starost polaznika škole bila je 17,9 godina. Za vrijeme održavanja škole nije se desila niti najmanja nezgoda, a korišten je isključivo javni prijevoz.

Mladen Kuka

NOVA OTKRIĆA U VETERNICI

O otkriću Željezničarskog kanala, tog nepoznatog dijela spilje Veternice, bilo je već riječi u speleološkim vijestima u NP. U to vrijeme dužina tog kanala iznosila je 190 m nakon čega je otkriveno manje etape u prednjem dijelu kanala njegova dužina povećana na 230 m. Napredovanje u samom kanalu bilo je sprječeno sigastim saljemom koji je suzio i onako uzak i nizak rov. Ovo se suženje pokušalo proširiti otklesavanjem, ali zbog teških uvjeta rada to nije uspjelo. Jedino je rješenje bila upotreba eksploziva. Dana 13. siječnja 1979. god. peteročlana ekipa: Z. Bolonić, S. Hudec, B. Jalžić, M. Kuhta i A. Miričanec, prenijela je do spomenutog suženja materijal i rekvizite potrebne za miniranje. Priprema eksploziva i njegovo postavljanje obavio je mr Srećko Božičević i to u teškim uvjetima što ih čine nizak i uzak rov koji je većim dijelom poplavljen, u du-

žini od četrdeset metara. Samo miniranje izvršeno je uspješno istoga dana u 18 sati. Tjedan dana kasnije Z. Bolonić i B. Jalžić, nakon kraćeg rada na odstranjivanju miniranih otrgnutih komada sigovine koji su zatrivali prolaz, ušli su u novi dio kanala i tom ga prilikom obišli u dužini od 600 metara. Zbog znatne udaljenosti i otežanog pristupa ovom novom dijelu, speleološka istraživanja potrajan će duže vrijeme pa za sada ostaje otvoreno pitanje konačnih dimenzija Željezničarskog kanala a s time i spilje Veternice.

B. Jalžić

NAS PRVI SPELEOLOŠKI KALENDAR

Krajem prošle godine u Zagrebu je odštampan prvi speleološki kalendar u Hrvatskoj. Štampanje kalendara omogućila je Sumarije iz Gračaca. Format kalendara je 51×35 cm. U središnjem dijelu je kolor snimka formata 17,5×27 cm jednog detajla iz Cerovačkih pećina sa potpisom: Sigasta nakupina »Djed Mraz« u kanalu Donje Cerovačke pećine. Fotografiju je snimio Srećko Božičević. U razini kolor snimke na bijeloj podlozi otisnute su u crnoj boji brojke 1979 izradene od snimljениh detalja stalaktita. Iznad snimke nalazi se dvojbojni tekst: Posjetite Cerovačke pećine, Gračac — Lika. Ispod ovog teksta navedeni su telefonski brojevi uprave Sumarije i Motela. Ispod snimaka odštampani su u dvije boje datumi, dani tjedna i nazivi svih dvanaest mjeseci. Naklada kalendara je 2000 komada.

Do realizacije kalendara došlo je prema ideji mr. Srećka Božičevića, koji je koristio kolor snimku »Djeda Mraza« objavljenu na naslovnoj strani časopisa »Priroda« broj 10 iz godine 1976. Tada je kolor snimka otisnuta na bijeli bezdrvni papir navedenog formata u tiraži od 5000 komada. Dizajn kalendara izradio je autor fotografije, a njegovo doštampanje izvršeno je u »Narodnim novinama« u Zagrebu.

Ideja za izradu ovakvog kalendara svakako je za pozdraviti i bilo bi poželjno da se na ovakav sličan način reklamiraju i ostale naše turističke pećine u Hrvatskoj. Steta da do sada neko naše štamparsko poduzeće nije štampalo poseban ka-

Voden rov u Željezničarskom kanalu blizu miniranog mesta Foto: B. Jalžić

lendar s isključivo speleološkim motivima iz našeg podzemja, jer interesantni motiva kolorističke i estetske vrijednosti ima vrlo mnogo u brojnim našim pećinama.

Svi zainteresirani mogu besplatno nabaviti štampani kalendar kod uprave Šumarije u Gračacu (48240, Ul. VI. proleterske divizije 79.)

Z. Poljak

POJEDINAČNO PENJANJE I SPUŠTANJE U SPELEOLOGIJI

Iako se kod nas, zasad, rijetko posjećuju već istražene jame (što bi moglo biti analogno ponavljanju penjačkih smjera u alpinizmu), u svijetu je to vrlo raširena pojava. Razlog je dvojak. Prvo, u nekim zemljama, gdje je speleologija jako razvijena, većina objekata je već istražena te je nužno ponavljati izlete u neke objekte. Kod nas ima nekoliko tisuća neistraženih objekata te je ovo objašnjenje riječko razlog za »ponavljanje« objekata. Drugi razlog je više subjektivan, kojim se ljudi žele dokazati i potvrditi sebi ili nekom drugom, želete provjeriti je li ekipa koja je prva istražila objekt dobro izmjerila njegove dimenzije: dubinu i dužinu. Takvih je »ponavljanja« speleoloških objekata u nas već bilo (Rašpor, Klanja, Podgracišće II, a tokom ove godine izvest će prvo ponavljanje Ponora na Bunovcu slovenski speleolozi). Bez obzira na razloge ponavljanja, ljudi želete pritom pokazati kako su brži i spremniji od prethodne ekipa. Je li to ispravno, ostavljamo za diskusiju. Postoji bojanec da bi prevelika žurba i želja za postizanjem vremenskih rekorda pri speleološkim pohvatima mogla prouzročiti nesreće. Citajući inozemnu literaturu možemo opaziti da pri ponavljanjima često ima i smrtnih nesreća.

Budući da speleologija ima dosta sličnosti s alpinizmom, neki je čak nazivaju »podzemni alpinizam«, često putu se, možda i pogrešno, prikazuju neke zrcalnosti između te dvije planinarske aktivnosti. Naime, radi se o »soliranju«, pojedinačnom penjanju u alpinizmu i speleologiji. Solo-penjanje (prvenstveno ili ponavljanje) u alpinizmu je već odavno poznato. I najteže stijene Alpa ispenjane su u »solo« tehnicu. Sada se, međutim, u Francuskoj i Italiji među speleoložima javljaju entuzijasti koji želete »solo« penjanje odnosno spuštanje i u speleologiji. »Ako mogu alpinisti, zašto ne i speleolozi?« Npr. Patric Penez iz Vedenja u Francuskoj je 5. kolovoza 1976. godine izveo solo spuštanje u jamu Gouffre Berger do dubine od oko 1000 metara (jama je dubine 1122 metra i treća je po dubini na svijetu). Kad je stigao do krajnje točke, tamo se fotografirao i zatim krenuo na površinu. Nosio je speleološku transportnu vreću tešku oko 17 kg. Financijski i reklamno potpomođnula ga je poznata firma speleološke opreme »Petzl« i iškoristila Patrica Peneza potvrat za pojavu svoje piezoelektrično-acetilenske rasvjete koju je on čitavo vrijeme koristio. Nosio je oko 50 metara speleološkog užeta marke »Beal« promjera 10 mm i oko 800 metara najlonске užice koja mu je služila za povlačenje užeta pri povratku. Takav se sistem naziva »Cordelettes«. Cijela akcija trajala je samo 19 sati! No, poslije ove i nekoliko sličnih akcija ostao je prigovor da je zanemareno jedno od osnovnih pravila sigurnosti u speleologiji, da speleološka ekipa mora brojati najmanje 3 člana. Hoće li se ovakav tip speleološke aktivnosti proširiti i u druge zemlje i stići do nas, ostavimo vremenu da pokaže.

Ing. Mladen Garašić

20 GODINA SO PD »DUBOVAC« IZ KARLOVCA

16. 12. sa zakašnjnjem od godinu dana održana je u prostorijama Centra za društvenu djelatnost omladine s početkom u 10 sati proglašava 20 god. djelovanja SO PD Dubovac. Proslavi su prisustvovali članovi različitih generacija ovog odsjeka, a kao gosti pozivu su se odazvali članovi komisije KS PSH, te predstavnici SO PDS Velebit i SO Željezničar iz Zagreba. Nakon radnog dijela proglašava se nastavila na planinarskom domu Kalvarija u blizini Karlovca.

Mladen Kuka

SPELEOLOŠKO VEĆE

Članovi speleoloških odsjeka zagrebačkih planinarskih društava povremeno se sastaju na zajedničkim speleološkim večerima na kojima izmjenjuju iskustva i održavaju predavanja uz projekcije dijapozičija i filmova. Tako je prvo ovo godišnje speleološko veče (jedanaesto po redu) održano u društvenom domu PSH 16. siječnja, a na programu je bilo predavanje uz projekciju dijapozičija trojice članova speleološkog odsjeka PD »Željezničar« o njihovom posjetu uređenim špiljama i paleontološkim lokalitetima u zapadnoj Francuskoj oko rijeke Dordogne i u Kneževini Monaco. Ukupno su posjetili 20 špilja od kojih su neke poznate po paleolitskim slikarijama i gravurama.

IV SPILJARSKO ORIJENTACIJSKO NATJECANJE

U nedjelju 26. studenog 1978. održano je IV špiljarsko orijentacijsko natjecanje u području Gornjeg Skrada, u blizini Jopićeve špilje (Kordun). Ovo, već tradicionalno natjecanje organizirao je Speleološki odsjek PD Sveučilišta »Velebit« u suradnji s Planinarskim savezom Zagreba. Stazu su postavili i neposredno organizirali natjecanje Marijan Čepelak i Damir Prelovec.

Natjecanje je pojedinačno, u muškoj i ženskoj konkurenциji, a od ostalih planinarskih natjecanja razlikuje se samo po tome što je smješteno na krškom terenu i što su kontrolne točke postavljene na speleološkim objektima ili drugim izrazitim krškim oblicima (vrtalice, ponori). Svrha natjecanja je osim sportskih motiva (proći stazu što brže i što točnije), razvijanje sposobnosti orijentacije, vježba rukovanja kartom i kompasom i prepoznavanje speleoloških i drugih krških objekata u prirodi. Područje Gornjeg Skrada idealno je mjesto za orijentacijska natjecanja. Teren je brežuljkast, s mnogo ponikava i glavica, a visinska razlika ne prelazi 100 metara. Vegetacija je raznolika – otvoreni tereni, livade i oranice, guste borove i arisove šume, visoka bukova šuma i uobičajena kordunska šikara. Unatoč poodmaklom dobu jeseni vidljivost je zbog gustog raslinja bila vrlo slaba. Tome je pridonijela i magla koja je čitav dan pokrivala područje. To je bio zadnji dan suhog vremena ove godine i posljednji čas za ovakvu planinarsku priredbu.

Na ovakvom terenu ne bi bilo moguće uspišno organizirati natjecanje bez vrlo precizne topografske karte. Za ovu svrhu poslužila je karta u mjerilu 1:5000 s ekvidistancom od 5 m. Staze su bile kratke, ali s mnogo kontrolnih točaka: muška 4100 m, 10 kontrola; ženska 2350 m, 7 kontrola. Unatoč tome najbolje postignuto vrijeme prelazi 2,5 sata u muškoj i 4 sata u ženskoj konkurenциji. Na točnost postavljenih kontrola nije bilo prigovora, ali se svaki natjecatelji služu u ocjeni staze kao orientacijski preteške za špiljarsko natjecanje. Greška organizatora je u tome što je utvrđio vrijeme povlačenja cilja, a kasnije ga produžio, pa je to navljeo neke natjecatelje da po isteku previdenog vremena odustanu od traženja kontrole. Ipak, većinu karakterizira upornost, osobito djevojke koje su provele i po 6 sati na terenu tražeći kontrolne točke. Svakako treba spomenuti da su mnogi bili prvi puta na orientacijskom natjecanju.

Za natjecanje se prijavilo 9 članova i 9 članica planinarskih društava »Velebit«, »Zagreb-matica« i PK »Split«. U ženskoj konkurenциji četiri su prošle čitavu stazu, a prva tri mjesta zauzele su:

1. Tatjana Bakran, PDS »Velebit«, 260 min
2. Vlatka Sakar, PD »Zagreb-matica«, 272 min i
3. Jadranka Stojanovski, PD »Velebit«, 284 min.

U muškoj konkurenциji plasman je ovaj:
1. Radovan Čepelak, PDS »Velebit«, 173 min
2. Darko Sakar, PD »Zagreb-matica«, 234 min i
3. Nikica Rendić, PDS »Velebit«, 198 min.

Prvoplasiranim su podijeljene diplome u znak priznanja i skromne nagrade praktične vrijednosti, kao što je običaj na špiljarskim natjecanjima. Zalimo samo što za ovo natjecanje nije bio veći odaziv, osobito iz redova speleologa-planinara jer je za organizaciju uloženo mnogo truda i novaca.

Marijan Čepelak

Prvenstveni usponi

BORISOV SMJER U STRMNIŠTU NA BUKOVIKU

Prvi penjali: Branimir Maltarić (26) i Branislav Pajkanović (23) (AS »Bukovik« i AS »Treskavica«) 2. 2. 1978. godine.

Pristup: Iz Sarajeva kombijem do Nahoreva, 400 m nazad, pa 1. stranom klanca koji tvore padine Borovca i Orlovače, pod najmarkantniju SZ stijenu u grebenu Strmništa 1,30 sati. Ulaz je na samom grebenu, gdje se sastaju čista stijena i obrasla padina.

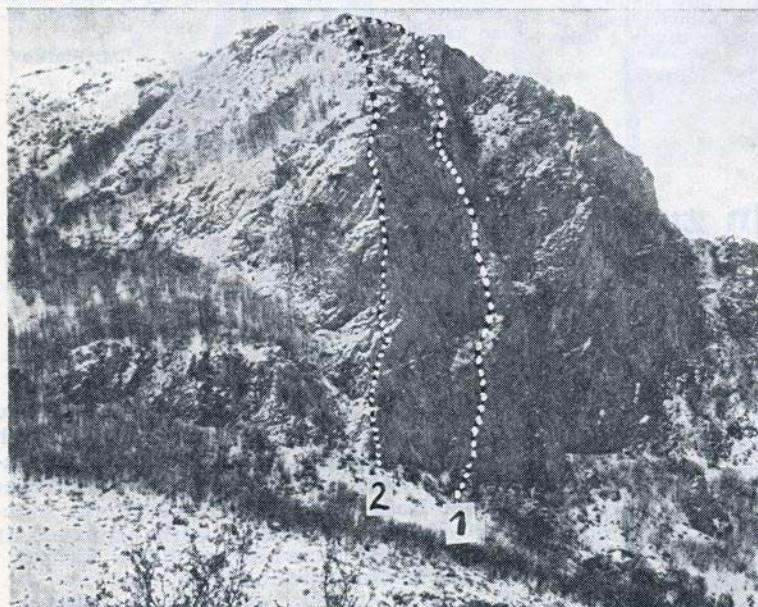
Opis: Malo 1. od samog grebena kroz vertikalnu razvedenu stijenu 10 m pravo gore (IV k), zatim preko strmih i klizavih travnatih polica 20 m do dobrog osig. iza visoke ljuške (IV k). Pravo gore kratkom zajedom, pa ukoso d. oko kamenog trbu-

ha 10 m (IV, k). Kratko priječiti 1., zatim pravo gore kroz vertikalnu stijenu do 6-metarskog prevjesa (A1, 3 bong k). Iznad prevjesa dobar štand. Dalje po vrlo eksponiranom dijelu, ali s dobrim oprincima 1D pravo po grebenu (—IV, opasna kru-pna kršljivost). Po travnatim policama grebenom lako na vrh (II).

Ocjena: Težina IV, A1. Visina 130 m. Vrijeme penjanja 7 sati. Silazak: S vrha d. gledajući prema Nahorevu, do položene žljebine, te njome pod stijenu i nazad istim putem kao u pristupu.

Ponavljačima preporučamo upotrebu čokova.

Branimir Maltarić

1. Nedin smjer, 2. Borisov smjer u Strmništu

Foto: B. Pajkanović

Alpinizam

SARAJEVSKA ŠKOLA ALPINIZMA 1978

U okviru ovogodišnje SSA održan je na Romaniji i Treskavici od 7. 10. do 8. 11. ljetni početnički tečaj u organizaciji Komisija za alpinizam Planinarskih saveza BiH i grada Sarajeva. Prijavilo se 43 kandidata iz 10 planinarskih društava iz cijele BiH. Teoretska nastava i praktičan rad održavani su subotom i nedjeljom u domovima »Slavlja Vajner Čića« na Romaniji i »Josip Sigmund« na Treskavici, te na stijenama u okolini tih domova.

Redovnim pohadanjem nastave i praktičnih vježbi većina tečajaca je stekla pravo na polaganje završnog ispita. Diploma alpinista pripravnika dobio je 31 tečajac: Jovanović Siniša, Skoro Danko, Skoro Ognjenka, Mehličević Vesna, Černak Goran, Sedak-Benčić Krešimir, Mandžić Asim (PD »Željezničar«, Sarajevo), Brlek Ivan, Mijatović Bora, Kahrović Fikret, Abaza Dženamir, Janjić Siniša, Miholjić Radovan, Ljuboje Miloš (PD »Treskavica«, Sarajevo), Marković Zoran, Ušćepić Goran, Buturović Ermin, Marković Predrag, Krstić Pavle, Ajancović Jasmin, Pires Fernando (PD »Bukovik«, Sarajevo), Bakočević Vladimir (PD »Bjelašnica«,

Sarajevo), Hadžiosmanović Jasenko (PD »Famos«, Hrastnica), Agić Emir (PD »Sjemeč«, Rogatica), Dragić Branka, Ivešić Ivanka, Vukančić Albina, Gvozderac Goran (PD »Tajan«, Zenica), Grabus Redžep (PD »Pazarčić«, Pazarić), Stević Svetozar (PD »Perun«, Vareš) i Sevelj Davor (PD »Prenj«, Mostar).

U toku tečaja penjali su Centralni brid, Kamin i Z. brid Zuba u Velikim stijenama na Romaniji. Ukupno je ispenjano 63 čovjek smjera. Istovremeno s početničkim tečajem održan je i logor-seminar za alpiniste pripravnike sa 17 seminaraca iz 7 društava iz BiH. Ispenjali su 83 čovjek smjera i napravili jednodnevnu turu na Treskavici s izlascima na Dokin toranj i Oblik.

Na ovogodišnjoj SSA instruktori su bili: Muhamed Rašid, Sišić Muhamed, Hilčić Petar, Mula- osmanović Mujo, Maltarić Branimir, Vatrencjak Alirizah, Žalica Sloboden, Rakić Miodrag, Colaković Erol, Bošnjak Zoran, Logić Naim, Gafic Mu-hamed; asistenti: Mulić Iismet i Čarapić Rado-min.

Branimir Maltarić

U subotu 13. siječnja u Zagrebu u društvenom domu PSH održan je sastanak Koordinacijske komisije za alpinizam PS Jugoslavije. Sastanku su prisustvovali predstavnici komisija za alpinizam planinarskih saveza Slovenije, Makedonije, BiH i Hrvatske. Na dnevnom redu nalazila su se pitanja od zajedničkog interesa za sve republike saveze od kojih navodimo najinteresantnije: suradnja između republičkih saveza, odgoj mladih alpinista, školovanje alpinističkih instruktora, kategorizacija alpinista, natjecanje u alpinizmu, osiguranje alpinista i dr. Posebno ozbiljan problem, koji do sada nije riješen, predstavlja osiguranje alpinista (a i ostalih planinara) za slučaj spašavanja u Centralnim Alpama. Naime, sve veći broj alpinista i planinara penje u stijenama i na vrhove Centralnih Alpi, pa je i mogućnost nesreća veća. Dok je u Jugoslaviji, Austriji i istočnim zemljama spasavanje besplatno, u Švicarskoj i Francuskoj cijene akcija spašavanja, pogotovo u slučaju upotrebe helikoptera ili aviona, dostižu za naše prilike enormne iznose, koje pojedinci i planinarska organizacija nisu u stanju platiti. Nazalost, osiguravajući zavodi nisu zainteresirani za takovu vrst osiguranja, pa problem ostaje i dalje neriješen.

Komisija za alpinizam PZ Slovenije organizirala je 11. i 12. XI 1978. g. u Kamniškoj Bistrici seminar za alpinističke instruktoare i gorske vođice. Seminaru je iz Hrvatske prisustvovalo devet alpinista, iz PDS »Velebit«, »Željezničar«, »Zagreb matica« i »Kamenjak«. Seminaru je ukupno prisustvovalo oko 50 alpinista. Predavalci su poznati alpinisti Slovenije. Teme su bile slijedeće: Osiguranje u stijeni (Stane Jurca), Novosti u penjačkoj tehnici (Zvone Korenčan), Osnove GRS i improvizacije (Marjan Salberger), Postanak GRS i nesreće (Uroš Župančič). Novosti iz ladinologije i analiza nesreća u ladinama (Pavle Segula), Novosti u ocjenjivanju teškoća — VII stupanj (Peter Ščetinin), Dinamičko penjanje (Iztok Tomazin), Organizacione upute za odgojni rad (Franci Savenc), Kategorizacija (Bojan Pollak) i Alpinistički trening i natjecanje u penjanju (Z. Perko). Program je bio obiman, i naporan, ali i vrlo interesantan. Neke poznate stvari su se ponavljale, ali budući da se je radilo o mladim alpinistima, to im je moglo samo koristiti.

M. Pleško

Spit – novi klin za stijenu

Ing. MLADEN GARAŠIĆ

ZAGREB

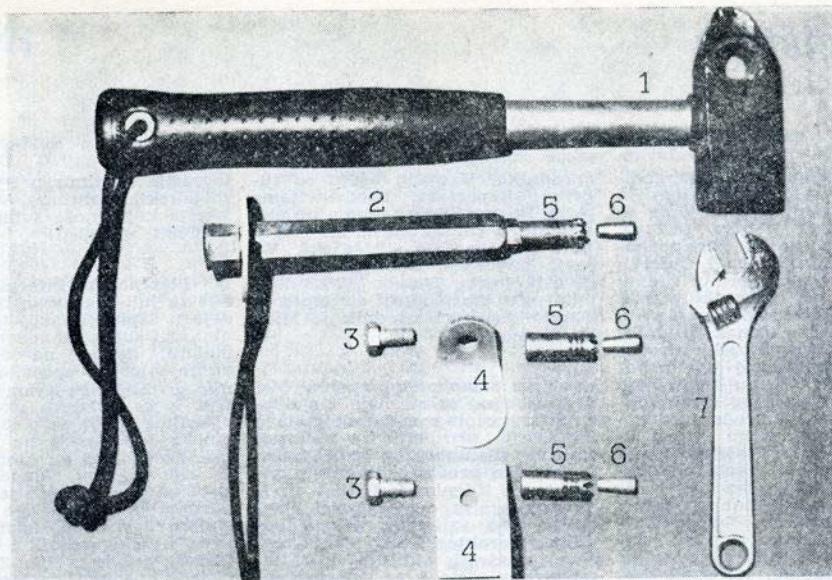
Prestavljajući novije brojeve planinarskih i speleoloških časopisa, primjetit ćemo da, posred ostalog, obiluju i prikazima nove speleološke opreme kao i njene primjene u tehnički istraživanja speleoloških objekata. Dobra oprema jedan je od bitnih uvjeta za uspješnu i sigurnu speleološku akciju. Speleolozi danas traže novu opremu i odbacuju staru. Mnogi od njih, osobito mlađi po speleološkom stažu, istražujući danas duboke speleološke objekte postavljaju pitanje, kako je moguće da takvi duboki objekti već prije nisu bili istraženi. Oni zaboravljaju da se tzv. »boom« speleološke opreme i tehnike dogodio tek prije desetak godina i da su sva prijašnja speleološka istraživanja izvedena uz pomoć opreme koja se nije bitno mijenjala pedesetak i više godina a niti nije bila prilagođena za dublja spuštanja. Citirat ću primjer iz kojeg se vidi kako su istraživani speleološki objekti kod nas prije šezdeset i više godina (napisao ga je jedan od roditelja speleologije u Hrvatskoj, prof. Uberto Girometta).

... Za pomoćne sprave, koje smo rabili pri svojim salazima izjavljujem, da su s početka bile vrlo skromne: samo konop i stearinске svijeće! No, uočivši pogibli, kojima se tako izlagasmo, nabavismo 70 m ljestava od čelične žice s čvrstim čeličnim priječkama u komadima od 10 m. te oko 200 m konopa (Mannila konop). Da očuvamo glavu od kamenja koje pri silaženju u vertikalnim ili kosim cijevima može da pada, opskrbismo se čeličnim

kacigama, a napravismo podjedno i zgodnu spravu, da drži ljestvu što dalje od jamnih stijena. Za rasvjetu upotrebljavamo uz stearinске svijeće također acetilenske i električne lampe. Naša se pak špiljarska oprema sastojala od vunene maje, kratkih nepromočivih hlača, debelih vunenih turističkih bječava i papuca sa džonovima od užeta ... «

Pročitamo li ove retke još ćemo više cijeniti aktivnost svojih prethodnika. Današnjí mlađi naši speleolozi naslijedili su veliko znanje i speleološku tehniku tako da spadaju među najbolje speleologe svijeta. Da tada nije bilo uporne speleološke aktivnosti, ne bi se danas speleološka oprema toliko razvila te tako osigurala lakši i brži prođor u podzemlje.

... Čim se stiglo do jame koju se imalo istraživati, bila je prva zadaća odstraniti kamjenje oko jaminog ruba, te u stanovitoj daljini zaokružiti jamin otvor, da ne pristupi k njemu tkog drugi osim onih, koji su zaposleni. Tad se izmjerila utegom (uze s olovnom kuglom) dubina jame barem do mjesta, gdje se može slobodno bez ljestava da stoji i onda se prema potrebi izabrala dužina ljestava... Nad samim pak jaminim rubom stajali su zavezani koji od jačih i iskusnijih učesnika. On je imao da ravna sa spuštanjem i dizanjem salaznika. Veza između njega i salaznika vršila se obično određenim zvižducima, a u veoma dubokim i zavojitim jamama poljskim telefonom ... «

I sada, nakon šezdeset i nešto godina, od kada je Umberto Girometta počeo istraživati spilje i jame po srednjoj Dalmaciji, možemo se diviti koliko je hrabrosti trebalo da se s tako oskudnom opremom istraži više stotina speleoloških objekata, od kojih su neki bili dublji od stotinu metara.

Da pokažem koliko je speleološka oprema i tehnika otišla naprijed, u ovom članku želim opisati i jednu novost speleološke tehnike, koja će se zbog svoje jednostavnosti sigurne upotrebljavati i u alpinizmu. Radi se o tzv spitu (po engl. nabostu, ubosti, op. a.). To je u stvari zamjena klasičnog bor-kлина. Prednost mu je da ga se sigurno može zabiti u sigaste tvorevine i stijene, da je manji i lakši po volumenu od klasičnog bor klinia, te da je siguran i čvrst. Upotrebljava se prilikom fiksiranja užeta i ljestvica (za sidrišta), za osiguravanija, za »gelendere« te prilikom penjanja. U mnogim slučajevima bit će to u speleološkim objektima jedini sigurni način učvršćenja užeta uz stijenu.

Budući da spit još nije dovoljno poznat i raširen među našim speleolozima, prilažem fotografiju, na kojoj se vidi kompletan pribor za učvršćenje spitova (1. kladivo, 2. držalo borera, 3. vijci, 4. dvije vrste pločica, 5. ulošci, 6. klinovi, 7. ključ za vijke). Princip rada: na pogodnom se mjestu, uz pomoć kladiva i okretanjem drške borera, napravi rupa u stijeni dubine 2—3 cm (koliko je dugačak uložak). To traje oko 10—12 min. Zatim se na vrh uloška stavi klin i sve se to, jakim udarcem kladiva, zabije u izbušenu rupu. Klin rasi uložak, te se on više ne može izvući iz stijene. Sada se ključem odvije držak borera od uloška. U stijeni je, dakle, ostao samo uglavljeni uložak koji na svom uštu ima izrezane navoje. Nakon toga se stavljaju u te navoje vijci, koji drže pločice (ima ih različitih obli-

ka i dimenzija), a učvrste se po mogućnosti s ključem (nije obavezno). U njih se stave karabineri i upotrijebi ih se prema želji. Za napredovanje, npr. u penjanju, trebamo nositi samo nekoliko pločica, jer se one skidaju, a ostaju samo ulošci i klinovi (cijena uloška je oko 6 dinara). Nakon završene akcije ostavljene spitove označimo fluorescentnim selotejpom, da bismo ih lakše pronašli i opazili u slijedećem istraživanju. Ovakvim načinom sviđani su i veliki vodenii slapovi prilikom nedavne speleološke ekspedicije »Rokina bezdana 78« (u organizaciji SO PD JNA »Sutješka« iz Zagreba).

Da je spit postojao prije šezdeset godina, sigurno bi ga upotrebljavala i grupa entuzijasta speleologa s prof. Girometтом na čelu, jer bi im on uveliko pomogao u speleološkim istraživanjima. Na današnjim speleolozima ostaje da usavršavaju, koriste i isprobavaju svu poznatu speleološku opremu. Možda će i za nju netko nakon šezdeset godina reći da je bila »primitivna i opasna«.

LITERATURA

- Bouillon, R. (1976): Remarque sur les plaquettes spit. Spelunca, serie 4, god. XVI, br. 1, str. 33. Paris.
- Courbis R. (1977): Cheville a expansion. Spelunca, serie 4, god. XVII, br. 1, str. 34. Paris.
- Courbis R. (1977): Etude des forces engendrées par une plaquette sur la vis de fixation. Spelunca, serie 4, god. XVII, br. 4, str. 182. Paris .
- Franchon J. (1975): Balisage des Spits d'amarage. Spelunca, serie 4, god. XV, br. 4, str. 34. Paris.
- Girometta U. (1925): Jame i pećine srednje Dalmacije. Glasnik geografskog društva tom 11, str. 95, Beograd.

Publicistika

● **Ivančki kalendar za 1979.** godina, iako je namijenjen užem čitalačkom krugu, spominjemo u našem časopisu iz dva razloga. Prvo, jer su njegovi autori poznavati planinari Edo Kušen i Cvjetko Soštaric, i drugo, jer u njemu ima priloga od općeg kulturnog interesa. Spomenimo opsežan i lijepo ilustriran članak o spilji Vindiji, o konzervatorskim rado-vima na lepotljavoj paviljskoj crkvi, o prof. Vilimu Leskošeku koji je 25 godina svog života posvetio spasavanju i uređenju dvorca Trakoščana, zatim vijest o novom hotelu u Trakoščanu i pri-log pod naslovom Neobična pre-zimena. Kalendar ima 100 strana, tiskan je na finom papiru, i bogato ilustriran. Ovogodišnji kalendar je već peti u nizu i za-pravo je zbornik radova s temama iz ivanečke općine, jer samo ne-znatan dio knjige zauzima kalendara. (Z. P.)

● **Poljaci na Karakorumu.** Pod naslovom »Gipfelsturm im Karakorum« objavila je izdavačka kuća Brockhaus u Leipzigu (DR Njemačka) 1977. godine njemački pre-vod poljske knjige »Ostatni atak na Kunyang Chhish«, zapravo izvještaj poljske ekspedicije u Karakorum 1971. godine koji je objavljen najprije u Varšavi 1973. godine. Tako je ova uspješna (uspon na vrh visok 7852 m) i ujedno tra-gična ekspedicija (u ledeničkoj pukotini poginuo je Jan Francuzek) dobila širok publicitet (njemačko izdanje ima nakladu od 20 000 pri-mjeraka). Autori knjige su Jozef Nyka, Andrzej Packowski i Andrzej Zawada. Knjiga ima 162 stranice, formata je 16×23 cm, tvrdi je ukoričena u platno, a posebna su joj odlika brojne foto-grafije na priložima: 16 u boji, 48 crnobijelih i dvije karte. Na ovitku su dvije izvanredno uspjele kolor snimke iz Karakoruma. Na kraju knjige je kronološki popis poljskih ekspedicija u najviša svjetska gorja 1933–1976. Cijena knjige je 15 mara. (Z. P.)

● **Planinar» broj 15.** Časopis za planinarska pitanja što ga izdaje PD »Zeleničar« iz Šida promje-nio je oblik po drugi put, prvi put prije nekoliko godina kad je prešao sa šapirografske tehnike na knjigotisk, a po drugi put ovim brojem kojim je prešao s novinskog formata na format našega časopisa. Ima ukupno 46 stranica s vrlo šarolikim sadržajem. Šteta što je počeo neredovito izlaziti jer su time mnogi planinari pisci-početnici izgubili mogućnost objavljivanja svojih napisa (»Na-še planine su pretjesne, a i zahtijevaju od pica veću vještinsku pisanja). Inače je »Planinar« širok i što se tiče tema i što se tiče

suradnika. U ovom broju su ru-brike: Reportaže, Predstavljamo Vam, Portreti, Markacijom po pla-ninama, S rukasom na ledima, Iz pera planinarskih stručnjaka, Vi-jesti, Izveštaji, Jubileji, Zanimljivosti, Pošta, Humor i Najmladi nam pišu. Najplodniji suradnik je Danilo Manić, a urednik je Mića M. Tumarić.

● **»Kroz samoborsko gorje.«** Ova brošurica od 28 stranica i s dvo-bojnom kartom samoborskog gorja ustvari je priručnik za obilazak kružnog planinarskog puta, Izašla je koncem prošle godine, a napisao ju je Zdenko Kristijan. Spominjemo je u ovoj rubrici zbog obilja vrlo vrijednog teksta vo-dičkog karaktera, tako da je mo-žemo smatrati vodičem kroz Sa-moborsko gorje a ne samo »trans-verzalnim« vodičem. Osim toga opremljena je sa šest fotografija svih planinarskih kuća u gorju. Tiskana je u samoborskoj tiskarni »A. G. Matoš«, a naručuje se kod PD »Japetić Samobor, Starograd-ska ul. 15. U cijenu brošure-dnevnika uključena je i značka koja se stiče obilaskom svih kon-trolnih točaka.

● **»Informator«,** šapirografirani bilten što ga izdaje Planinarski savez Jugoslavije i šalje svim re-publičkim savezima, u svom broju 3 za novembar 1978., objavljuje zaključke sjednice Predsjedništva, raspravu i zaključke o temi »Ne-ka aktuelna pitanja samouprav-nog preobražaja u fizičkoj kulturi« te vijesti o sletu planinara Jugoslavije, Omladinskom pohodu, proslavi 200. godišnjice prvog uspona na Triglav, orientacijskom prvenstvu Jugoslavije, susretu planinara balkanskih zemalja, organiziranju pojedinačnih orien-tacijskih natjecanja i o sastanku predstavnika gradova. Objavljen i u dopis NP »Sutjeska« o režimu u tom parku. Bilten ima 41 stranicu.

● **Program »PD »Japetić«.** Pod titom naslovom svaki član ovoga samoborskog društva dobio je putem pošte tiskani program rada u kojem se ističu programi izletničke, speleološke i omladinske sekcijske te akcije što ih organizira upravni odbor društva. U mate-rijalu je tiskan i izvještaj o radu pojedinih sekcija 1978. godine i informacije o društvenim domovi-ma i tradicionalnim akcijama (Memorijal Janko Mišić, Kružni put kroz Samoborsko gorje). Pro-gram je ilustriran s nekoliko fo-

tografija i animiran Pjesmom sa-moborskih planinara. Vrlo korisna akcija koja može svim društvima poslužiti za ugled!

● **»Planinarski informator«,** broj 3–4 za juli-decembar 1978., koji iz-daje u šapirografskoj tehniци Pla-ninarski savez Makedonije već 11. godinu, donosi na 61 stranicu obilje vijesti i uputa, među kojima se ističe Program Saveza za 1979. s kalendarom akcija. Među vijestima javlja se o 13. sletu planinara Jugoslavije na Prokletija-ma, akciji PSJ na Mount Everest u 1979. godini, orijentacijskom prvenstvu Makedonije 1978., sa-veznom prvenstvu iste godine na Malom Jastrepцу, izletu na Mu-salu u Bugarskoj i Olimp u Grčkoj, jubileju PD »Zlatovrv« u Prilepu, usponu na Bobotov kuk i o radu društava »Bistra«, »Vod-no«, »Metalurg«, »Skopje«, »Kaj-makčalan« i »Nova Makedonija« iz Skopja, »Kozjak« iz Prilepa i »Sveštarov« iz Strumice. Poučni su prilozi: Što treba da zna svaki planinar, Vaše srce, Prva pomoć, Upotreba užeta, a na kraju je i nekoliko putopisa.

● **Planinarski rječnik.** Koncem 1978. godine izdao je Općinski pla-ninarski savez Rijeka »Mali pla-ninarski terminološki rječnik«, knjižicu od 48 stranica, formata 11×17 cm, broširanu, u nakladi od 1000 primjeraka. Ovo je za-pravo već drugo izdanje Rječnika, jer je on najprije objavljen, u dva dijela, u zborniku radova Pe-dagoške akademije u Rijeci. Sada ga, eto, imamo u obliku knjizice. Ustvari to je petorojezični rječnik: hrvatski, engleski, francuski, nje-mački i talijanski. Na primjer: stijena, face, paroi, Wand, parete. Autor rječnika je Stanko Gilić, poznati planinarski publicist, koji je u našem časopisu prije desetak godina objavio sličan kratak rječnik, a sada je rezultat svog dugogodišnjeg iskustva i traganja sa-brao na jednom mjestu. Koristio se s oko 15 stručnih stranih knji-ja i s desetak domaćih terminoloških članaka, kao što je i naveo u literaturi. Tako je uspio obraditi 655 terminoloških pojmenova koji pokrivaju gotovo u cijelosti svu planinarsku djelatnost. Prema to-mu Rječnik će dobro doći sva-kom planinarskom piscu koji se želi ispravno izražavati, a i sva-kom planinaru koji svojem pla-ninarstvu nastoji dati kulturno obilježje. Cijena je Rječnika 25 dinara, a naručuje se kod izdavača na adresi: 51000 Rijeka, Korzo 40. Dodajmo da je naslovna strana ukršena vrlo zanimljivom fotografijom stijena iz Paklena pod Obručem, kojoj je autor ta-koder Stanislav Gilić.

• **Tradicionalna novogodišnja sjednica.** U Društvenom domu PSH 27. prosinca 1978. zajedničkom sjednicom, kojoj su prisustvovali članovi Izvršnih organa Planinarskih saveza Hrvatske i Zagreba, predsjednici regionalnih planinarskih saveza u SRH i predsjednici zagrebačkih planinarskih društava, zaključena je još jedna uspješna godina rada planinarske organizacije. Nakon što su podnesene informacije o radu Izvršnog odbora i komisija PSH te radu Planinarskog saveza Zagreba, Međudruštvenog savjetnika zagorskih planinarskih društava, Planinarskog odbora Slavonije i Planinarskog odbora Dalmacije, predsjednik PSH Božidar Škerl uručio je priznanja (Enciklopediju fizičke kulture s posvetom) dugogodišnjim planinarskim aktivistima: dru Željku Poljaku, potpredsjedniku PSH i uredniku časopisa »Naše planine«, Alfedru Hlebecu, predsjedniku Gospodarske komisije PSH, Zdravku Ceraju, predsjedniku Planinarskog saveza Zagreba, Dragutinu Karažincu, predsjedniku Međudruštvenog savjeta zagorskih planinarskih društava, i Stanku Vičiću, predsjedniku Općinskog planinarskog saveza Rijeka. Posebne čestitke prisutni su uputili dru Željku Poljaku povodom dodjele »Trofeja Saveza za fizičku kulturu Hrvatske«, najvišeg republičkog priznanja u oblasti fizičke kulture. Sjednici su prisustvovali i drugovi Darko Dujmović, tajnik Republičke samoupravne interesne zajednice za fizičku kulturu, i Aleksandar Kramarić, tajnik Saveza za fizičku kulturu Hrvatske.

• **Poruka članstvu.** Na tradicionalnoj Novogodišnjoj sjednici PSH i PSZ, predsjednik PSH Božidar Škerl izrazio je zahvalnost cijelokupnom članstvu planinarske organizacije SRH, a posebno rukovođećim aktivistima planinarskih društava, regionalnih, gradskih i općinskih planinarskih saveza, članovima Konferencije, Izvršnog i Nadzornog odbora, Suda časti i Komisija PSH, na njihovom nesobičnom radu i zalaganju u protekloj godini. Čestitajući svima Novu 1979. godinu, uputio je poziv za daljnje zajedničke napore na unapređenju planinarske organizacije SR Hrvatske.

• **Planinarski odbor Slavonije.** U nedjelju 10. prosinca u Strmcu kod Nove Gradiške održan je sastanak Planinarskog odbora Slavonije uz prisustvo velikog broja predstavnika planinarskih društava Slavonije i PSH. Na sastanku je razmatran prijedlog plana i programa suradnje planinarskih društava i Sekretarijata za Narodnu obranu Zajednice općina Osijek, problematika planinarskih domova Slavonije i propaganda turnog i alpskog skijanja u Slavoniji.

• **Susret predstavnika PS BiH i PSH.** Ovogodišnji redoviti susret predstavnika planinarskih saveza Bosne i Hercegovine i Hrvatske održan je u subotu i nedjelju 18. i 19. studenog u Hrvatskom zagoru. U razgovorima koji su tom prilikom vođeni razmotrena su pitanja od zajedničkog interesa s naglaskom na zajedničko izdavanje časopisa »Naše planine«, rad na zaštiti prirode, zajedničke akcije na nivou PSJ i problemi planinarskih objekata i domara. Domaćim susretom bilo je PD »Milegrad« Budinčina u svom domu »Ham-Pokoje«, a u toku susreta posjećena je Ivančica, Trakošćan, Kumrovec, spomenik Matiji Gupcu u Stubici i Medvednica.

• **19. sastanak planinara PTT.** Svoj 19. redoviti sastanak planinara PTT Hrvatske održali su u vrijeme praznika Dana republike u Varaždinu u organizaciji ogranka PD PTT »Sljeme« u Varaždinu. Osim planinara PD PTT »Učka« Rijeka i PD PTT »Sljeme« iz Zagreba s ograncima iz Bjelovara, Karlovca, Križevaca i Siska, sastanku su prisustvovali i predstavnici planinarskih PTT društava iz Beograda, Novog Sada, Zenice, Ljubljane, Maribora, te PD »Ravna gora« u Varaždinu, ukupno 300 sudionika, te predstavnici društveno-političkih organizacija Varaždina. Zbog izrazito lošeg vremena, svečano otvorenje održano je u velikoj dvorani hotela u Varaždinu, a nije održano ni planirano orientacijsko natjecanje i izleti. Na sastanku je donesen zaključak, da se idući 20. sastanak za 1979. g. povjeri PD PTT »Učka« iz Rijeke.

• **Odlikovano PD »Mosor«.** Predsjednik Republike odlikovao je PD »Mosor« Ordenom zasluga za narod sa srebrnim zrakama. Odlaganje je u ime Predsjednika Republike uručeno predsjedniku PD »Mosor«, Bogumiru Mediću, drug Ante Zekan, potpredsjedniku splitske Općinske skupštine. Tim povodom, 14. prosinca 1978., u Domu JNA u Splitu priredjena je svečana sjednica s veoma lijepim kulturno-zabavnim programom. Na svečanoj sjednici pročitan je telegram PSH, kojim je Savez čestitao Planinarskom društvu »Mosor«. Svi prisutni su čestitku pozdravili dugim aplauzom. Valja napisati i to da je bila kino-dvorana ispunjena do posljednjeg mjesta planinarama, ljubiteljima planina i prirode, učesnicima uspona »100 žena na vrh Mosora« i uzvanicima. Povodom 200. godišnjice prvog uspona na Triglav, PD »Mosor« organiziralo je predavanje o tom povjesnom događaju. Takoder su bili prikazani diapositivi u boji o cijelokupnoj proslavi u Ribčevom lazu u Bohinju, kada je otkiven spomenik »četvorići srčanih ljudi«, koji su se prvi popeli na Triglav.
(Bojan Tollazzi)

• **Knjižnica PSH.** U okviru redovne djelatnosti PSH ulazi i nabavka planinarske literature, te omogućavanje širem krugu planinara da se njom koristi. Knjižnica PSH smještena je u Društvenom domu PSH u Zagrebu, Kozarcova 22, i radi svaki ponedjeljak od 17 do 19 sati. Mogu je koristiti svi planinari uz predočenje planinarske legitimacije. Poslijednjih godina redovito se ponjuna novim knjigama i časopisima na našem i stranim jezicima, a raspolaže i velikim brojem raniјe izdanih knjiga i časopisa.

• **Slavonci u Gorskom kotaru.** Nastavljujući radno proglašljati 20. godišnjicu izgradnje Planinarskog doma »Lapjak« u Velikoj, trideset članova Planinarskog društva »Sokolovac« i Gorske službe spasavanja iz Slav. Požege i šest članova PD »Dilj« iz Slav. Broda posjetili su 14. i 15. listopada Gorski kotar. Prvog dana cilj pođa bilo su Bijele stijene. Prenoćivši u Planinarskom domu »Rade Končar«, rano ujutro krenuli su prema Samarskim stijenama, poznatim Vihoraškim putem. U povratku su se uspjeli na Ratkov vrh.
(Ivan Jakovina)

• **Priznanje općine Buzet planinarkama.** Svojim rješenjem od 22. lipnja 1978. Skupština općine Buzet dodijelila je priznanje PD »Željezničars« iz Zagreba za plodnu suradnju i obilježavanje Istarskog planinarskog puta »Labinski republika« kroz teritorij općine. Ovo je priznanje veoma obradovoalj članove koji su požrtvovnim radom trasirali put. Na proslavlj 50-godišnjice Labinske republike bili su i članovi ovoga društva, a za 60. obljetnicu članovi planiraju proženje puta preko Plominu do Labina. (Josip Sakoman)

• **Novi planinarski putevi na Velebitu.** Povodom proslave 80. obljetnice organiziranog planinarstva u Zadru, koja će se održati 1979. godine, PD »Paklenica« (Zadar) otvorilo je na Dan republike tri nova planinarska puta na području južnog Velebita. Putevi su prosegli, očišćeni i markirani, a polaze od »Borisovog doma« u Paklenici u tri različita pravca prema najvišim vrhovima Velebita, Vaganskom vrhu i Svetom brdu. Prvi, tzv. »Bukova staza«, prolazi ispod Crjenog kuka, preko Babinog doca i Babinog jezera, gdje se spaja s »Velebitskim planinarskim putem«. Drugi, tzv. »Lipa staza«, prolazi kroz Borovnik, zatim pored Babinog kuka, prema kojem je napravljen odvodjak, i izlazi na najviši vrh Velebita, Vaganski vrh. Treći ide lijevom obalom potoka Velika Paklenica i spaja se kod Samarduše s već postojećim planinarskim putem prema Ivinim vodicama i Sve-

tom brdu. Jedan odvojak vodi prema Velikim Močilima, Maloj Paklenici i Selinama, odnosno prema Grabovim dolinama i Starigradu.

● **Posjet planinara graničarima.** Na Dan armije 22. prosinca 1978. godine članovi planinarskih društava »Zeljezničar« iz Beograda i Zagreba, posjetili su granične jedinice JNA u mjestima Andrijevica i Plav, te karaulu »Meho Kamarić« kod Vusanja i »Gračar« kod Gusinja. Tom prilikom izmjenjeni su prigodni pokloni i zdravice, te iskustva o boravku i ponašanju u planini. Graničari su izrazili želju da ih planinari češće posjećuju, a ne samo na Dan armije.

● **Velebitski planinarski put.** Ove godine navršit će se 10 godina od otvorenja »Velebitskog planinarskog puta« koji započinje na Zavižanu i završava u Velikoj Paklenici. Ova obiljetnica bit će tokom godine obilježena prigodom akcijom. Put svake godine privlači veliki broj obilaznika, ne samo iz naše Republike već i iz ostalih, posebice iz Slovenije, Srbije i BiH, tako da je do konca 1978. izdano ukupno 2637 dnevnika te dodijeljeno 664 spomen značaka za prodeni cijeli put.

● **Seniorska skupina PD »Ravna gora«** u Varaždinu održala je 9. siječnja godišnji sastanak, na kojem su podneseni izvještaji o radu u 1978. g. Poslije izvještaja i razrješnice Upravnog odbora, izabran je novi Upravni odbor. Za pročelnika je izabran ing. Ivan Zukina. Skupina je u prošloj godini imala 49 članova i bila vrlo aktivna. Priedila je 5 skupnih izleta autobusom i to na Ravnu goru, kroz Hrvatsko zagorje, s posjetom Muzeju u Zlataru i Krapini, u Turopolje, na Moslavačku goru s posjetom spomeniku Žrtava NOB u Podgoriču, na Zumberačko gorje s posjetom planinarske kuće Vodice i vrha Pilješ 981 m, te na Pohorje. Na ovim izletima sudjelovalo je 214 članova. Priredeno je i više izleta u manjim grupama na blže i daljnje planine i to na Ivančicu, Ham — Pokoje — Čevo, Ostricgrad, Grebengrad, Strahinjčiću i Kuna-goru, gdje su sudjelovali na XXII Sletu planinara Hrvatske. Cetiri člana bila su na sjevernom Velebitu, prošli Planinarsku transverzalu »Put Kalničkih partizana«, a tri člana prošla su prugom Beograd — Bar s posjetom Cetinju i Njegoševom mauzoleju na Lovćenu. Skupina već više godina kroz zimske mjesecе priređuje u društvenim prostorijama planinarska predavanja za svoje članove uz prikazivanje kolor dijapositiva. U prošloj godini održana su tri predavanja, kojima je prisutstvovalo preko 100 članova. Poslije predavanja većina članova ostala je u društvenim prostorijama još koji sat i u sruđnom drugarskom raspoloženju provela tu večer. Uz dobro volju i drugarski rad mogu i starije osobe s uspjehom organizirati rekreaciju i društveni život.

(Matija Jaklin)

● **85. savjetovanje ZPP-a** održano je 15. listopada 1978. na Grebengradu, a organiziralo ga je PD »Grebengrad« iz Novog Marofa. Tom prilikom delegati su upoznati s radovima na izgradnji novog doma. Najviše je riječ bilo o planinarskim školama koje bi organizirale PD »Kalnik«, »Strahinjčića« i »Ravna gora« — društva koja su takve škole imala prošle zime. Nadalje je delegat PD »Bilo« iz Koprivnice predložio da se izradi značka Savjeta, s time da bi svu brigu oko izrade značke i njezine prodaje preuzeo PD »Bilo«. Zaključeno je da se do idućeg savjetovanja izradi idejno rješenje. Zatim je bilo govor o aktivnostima pojedinih društava do kraja godine. Tako 5. studenog PD »Bilo« iz Koprivnice slavi 50. obljetnicu, PD »Japetić« iz Samobora 22. studenog 20. godišnjicu Samoborskog planinarskog puta, a krajem studenog PD »Zagreb-Matica« 30. obljetnicu rada. Stubičanci su izvjestili da su prišli gradnji planinarskog skloništa »Ložekov izvor« na obroncima Medvednica. Bilo je riječ i o planinarskom tisku, o časopisima »Planinar« i »Naše planine« i prigovoreno je da se neki materijali u »Našim planinama« ne objavljuju ili se objavljuju s velikim zakašnjenjem. (C. S.)

● **86. savjetovanje ZPP-a** organiziralo je PD »Bilo-gora« iz Bjelovara 17. prosinca u planinarskom domu »Kamenitovac« (242 m). Ovo se društvo ponovno aktivno uključilo u rad Medudruštvenog savjeta ZPP-a. S obzirom da za mjesec dana trebaju početi radom planinarske škole, najviše riječ bilo je o njihovoj organizaciji. Dogovoren je da će biti organizirane na Kalniku i na Strahinjčiću, a PD »Ravna gora« na Varaždinu organizirat će skijaški tečaj na Pohorju. Također je dogovoren da se skica za značku Medudruštvenog savjeta izradi do idućeg savjetovanja. Delegat PD »Bedekovićina« izvjestio je o priprema za otvaranje transverzale »Tragom Prve čete zagorskog partizanskog odreda« od Bedekovčine u pravcu Strahinjčice do Jesenja, čije je otvaranje predviđeno u ožujku. Imala bi devet kontrolnih točaka, a moći će se proći za jedan dan. Stubičanci su izvjestili da se sada kontrolni žig ZPP-a s kojim su oni zaduženi nalazi na suvenirnicu u Muzeju seljačkebine, dok su delegati društava »Bilo«, »Japetić« i »Zagreb-Matica« izvjestili o svojim uspješnim prolazlavama. Zaduženi su Juraj Kantoci i Dragutin Karažinac da pregovaraju s predstavnicima PD »Bratstvo« iz Straže radi uključivanja u rad Savjeta. Predstavnik PD »Sljemec« upoznao je prisutne sa susretom planinara PTT-a. Na kraju je zaključeno da se iduće savjetovanje održi 25. ožujka na Kuna-goru u organizaciji PD »Kuna-gora« iz Pregrade. (C. S.)

● **Propaganda planinarstva.** Zagrebački dnevni list »Vjesnik« već dugi niz godina objavljuje srijedom na sportskoj stranici planinarsku rubriku pod nazivom »Pla-

ninarski izleti«. Rubriku je vodio i za nju prikupljao materijal sve do svoje smrti dr Ivo Lipovčak. Rubrika će izazvati i nadalje, pa molimo društva i regionalne odbore, da radi informiranja javnosti, redovno na PSH dostavljaju kraće informacije o aktivnostima koje imaju šire značenje kao npr. obiljetnica, masovne i regionalne akcije, susreti, transverzale, sletovi, natjecanja, kvalitetne akcije, bitne promjene u objektima, značajniji izleti i predavanja te drugo. Kod slanja viesti treba voditi računa, da je prostor u novinama ograničen i da je zbog toga potrebna selekcija materijala prema značaju za većinu čitalaca. Svi materijali trebaju biti pisani mašinom u prored i dostavljeni do petka do 14 sati (za objavu u idućem tjednu). Ako materijali neće biti objavljeni u »Vjesniku«, koristiti će se za objavljivanje u »Vijestima PSH« i časopisu »Naše planine«. Vrlo često smo skloni upućivanju kritika sredstvima javnog informiranja zbog neobjavljanja viesti iz naše organizacije, što je puno puta i neopravданo, jer im viesti ne dostavljamo, pa molimo društva za redovnu suradnju. (N. A.)

● **PD »Sokolovace u Požegi.** Na nedavno održanoj sjednici upravnog odbora, pored informacija o osnivanju aktiva Saveza komunitata u okviru društva, koji broji 52 člana, raspravljano je o izvještajima komisija, proslavljen 20. godišnje izgradnje planinarskog doma i dr. Sudionici sjednice su odlučili da se iz društvenih sredstava stimulira rad Izletničke sekcije s 22.500 dinara. Skijaške s 15.000, Propagandne i foto-sekcije s 10.000 i Markacijske sekcije s 2500 dinara. Upravo raspodijeljenih 50.000 dinara su jedina sredstva namijenjena za rad sekcija u ovoj godini. Takoder su donesene odluke o povećanju osobnih dohotaka domaru i radnicima u domu, kao i nagrade radnicima koji vode knjigovodstvo i blagajnu društva. Kako se za jesen planira svečano obilježiti 20 godina rada doma, u odbor za proslavu su izabrani Žarko Bačkić, Antun Petković, Franjo Grbac, Ivan Jakovina i Ruda Nedela. Uz raznolike manifestacije koja će tom prigodom biti održane, svakako je najzanimljivija masovni izlet gradana — ljubitelja prirode na jedan od vrhova Papuka. (I. J.)

● **Neke od aktivnosti GPS Sarajevo.** Krajam prošle 1978. godine Gradski planinarski savez Sarajevo brojao je 17 planinarskih društava s oko 10.000 članova. Na užem i širem ovom području ima 19 planinarskih objekata sa 126 soba ili 625 kreveta i 78 ležaja. Odmah je potrebno napomenuti da je prošlo vrijeme kada se rad ove organizacije mjerio samo brojem društava i njihovih članova. Ali, ipak, nije na odmet da ove podatke znamo, jer je 1977. godine Savez brojao dva društva i oko 500 članova manje. Ako ovome još dodamo da u cijeloj SR BiH ima 61 planinarsko društvo s oko 25.000 članova, onda nam je ovaj poda-

tak još potpuniji. Nedavno je održana Tematska konferencija GPS Sarajevo pod nazivom »Društvena funkcija i problematika planinarskih objekata (domova)«, a na osnovi Godišnjeg operativnog programa rada ovog Saveza. Opređeljenja za ovu temu bila su višestruka s obzirom da problemi vezani za planinarske objekte veoma mnogo apsorbuju vremena i sredstava u sklopu aktivnosti planinskih društava. Tako je na toj konferenciji raspravljano o široj društvenoj valorizaciji objekata, njihovom tretmanu od strane zajednice, težak materijalni položaj, način njihova poslovanja, mogućnosti za izgradnju novih objekata i slična druga pitanja. Predsjedništvo GFS Sarajevo primajući ovu konferenciju služilo se iskustvima i zaključcima Konferencije PS BiH koja je razmatrala sličnu problematiku još 1972. godine na Vlašiću. Održavanje planinarskih objekata ima veliku važnost i s gledišta narodne obrane. Zato je ova Konferencija u Sarajevu imala osobit značaj. Savez je vrlo aktivan na svim poljima planinarskih aktivnosti i jedan je od glavnih nosilaca svih planinarskih manifestacija u Bosni i Hercegovini. Svakako, za ovo su zaslужni svi sarajevski planinari na čelu sa svojim predsjednikom, profesorom Tomislavom Batinićem. (Stanoje Jovanović)

● PD »Grafičar« proslavilo je 7. i 8. listopada 1978. Dan planinara grafičara u svom domu na Malom Sljemenu. U subotu navečer na planinarskoj veselicu okupilo se četvrtdesetak članica i čanova, koji su radošno pozdravili dolazak šestonice delegata pobratimskog društva PD »Dela« iz Ljubljane. U veselom raspolaženju, uz ples i glazbu, ugodno je protekla večer. Kod logorske vatre goste iz Ljubljane pozdravili su drugovi Rodman i Luš, a drug Janez Porenta iz »Dela« zahvalio se na dobrodošći i drugarskom prijemu. U nedjelju kod doma se okupio lijep broj planinara, tako je od PD »Zeljezničar« bilo prisutno preko stotinu članica i čanova, koji su došli iz dva smjera na Medvednici i na našu proslavu u akciji »Ništa nas ne smije iznenaditi«. Istu akciju održali su i članovi PD »Grafičar« i gosti iz Ljubljane, koji su na kraju izletu do doma »Risnjak« upriličili vježbu gašenja šumskog požara. Lijepo vrijeme uz jesenski ugodaj uvjetovalo je dobro raspolaženje uz pjesmu i ples na terasi pred domom, a neumorni članovi PD »Grafičar« Zoran i Stjepan svojim koncertiranjem upotpunili su veselnicu. Danu planinaru grafičara prisustvovali su mnogi stari članovi društva, kao i predstavnici Gradske i Republičke odbora sindikata grafičara. (D. R.)

● PD »Dugi vrh« iz Varaždina predio je 18. lipnja izlet u Rakov Škocjan u Sloveniji. Putem su članovi posjetili i razgledali izvor rijeke Krke kod Ivančne Gorice, zatim Taborsku jamu kod Grošuplja i na kraju Rakov Škocjan

kod Rakeka. Sudjelovalo je 31 planinar i to 24 iz Varaždina i 8 iz Zagreba. (M. V.)

● PD »Zeljezničar« iz Zagreba izvelo je prošle godine niz dobro uspješnih priredbi. Tako je 10. i 11. lipnja skupina od 46 članova obišla u Sloveniji Kranjske vrhove kod Kranja, Lubnik kod Skofje Loke, Golicu kod Jesenica i vrhove oko Vršića. Od 15. do 18. rujna skupina od 53 člana posjetila je Lovćen, a usput je prošla prugom Beograd — Bar. Ovo je već drugi pohod društva na ovaj vrh. Članovi su posjetili tom prilikom i muzej u Cetinju. Povodom 200-godišnjice prvog uspona na Triglav uspela se skupina članova pod vodstvom Drage Erdelića i Josipa Sakomana na vrh Triglavu, a još jedna skupina u okviru uspona što su ga organizirali PSH i PSZ. Skupina od 40 članova posjetila je 2. siječnja ove godine dom na Oštarcu. Tom prilikom je dogovoren da se svake druge subote u domu održi drugarska planinarska večer. Prva je zakazana za 13. siječnja. Dobro su došli planinari i iz drugih društava. U povodu 30-godišnjice osnivanja PSH 5 članova društva je dobilo spomen-diplome jer su bili među osnivačima PSH ili u njegovim prvim organima: Drago Belačić, Branko Kiraly, Velimir Neferović i Pero Safarik, te po-kognji Stjepan Piljek.

(Josip Sakoman)

● Zadrani na Velebitu. 1. listopada posjetilo je 40 članova PD »Paklenica« iz Zadra sjeverni Velebit. Među njima bio je i Halan Šušak (7 godina) te Pavle Polak (70). Kolona je vrlo disciplinirano prošla stazu od Zavižana do Alana gdje ju je dočekao autobus zadarskog »Autotransporta«. Na putu je bilo primjerno drugarstvo. (D. P.)

● PD »Dugi vrh« Varaždin priredilo je 8. X. 1978 izlet u Hrvatsko zagorje u duhu akcije NNNI i to posjetom starom gradu Belli, Belskom dolu, Plan. domu Pokoje-Vodice, Margečanu, Radovanu, Dugom vrhu. Izletu je prisustvovalo 20 pionira i 14 starijih članova. Na putu kroz kanjon Seljanec organizirana je akcija NNNI sa ciljem upoznavanja terena bez markacije i orijentacijskom vježbom. Ovaj vrlo uspješni izlet oduševio je stare i mlađe planinare, jer su na tom putu naučili i vidjeli mnogo novoga i lijepoga. U domu Vodice prisutne je pozdravio predsjednik PD »Milengrad« Ljubo Herceg izrazivši svima dobrodošlicu, a zahvalio se predsjednik Dugog vrha V. Majnarić s obećanjem, da će u proljeće s članovima markirati put od Dugog vrha do Pokoja i od Belskog dola do starog grada Bele i tako povezati oba doma i Dugi vrh sa ZPP-om.

● Uređen Gojtanov dom. Od srpnja do listopada 1978. godine temeljito je uređen Gojtanov dom na Visočici. Izgrađen na ruševama prijeratnog doma (otvoreno 16. IX. 1962), pokazivao je veća oštećenja na fasadi i unutrašnjosti zgrade uslijed vlage, hladnoće i izloženosti vjetrovima. Uz obilnu pomoć SIZ za fizičku kulturu

općine Gospic, Drvne industrije Vrhovine i nekih drugih radnih organizacija iz Gospicu i Perušića, te dobrovoljnim radom članova PD »Visočica« iz Gospicu i Ižvidačkog odreda iz Gospicu dom je temeljito popravljen. Sve su prostorije iznutra obložene brodskim podom koji je odmah olijen, kuhinja je proširena, nabavljena je još jedna peć, tako da se sad mogu sve prostorije grijati, izmijenjeno je svih deset prozora, izvršeni su manji betonski radovi na stepenici, oko prozora, cisterne i u domu i, što je najvažnije, popravljena je fasada na južnoj i zapadnoj strani zgrade. U slijedećoj godini slijedi još detaljno dovršenje ostalih poslova, lakiranje podova, popuna inventara i uređenje okolice doma. Ostaje problem doma, jer u ovakvu domu, ospobljenom da primi nekoliko desetaka planinara, potrebno je da bude otvoren ljeti najmanje dva i pol mjeseca i na blagdan, a u ostalo vrijeme po dogovoru. Sadašnji domar ne može udovoljavati tim obvezama, jer i sadašnje ne-redovito ispunjava, što izaziva nedovoljstvo brojnih prolaznika. Nadamo se da će se postojeci problemi riješiti do početka slijedeće sezone. (Ante Rukavina)

● Osamdeset godina PD »Visočica« Gospic. U nedjelju 29. listopada 1978. održana je u Gojtanovu domu na Visočici proslava 80-godišnjice osnivanja planinarskog društva u Gospicu. U ugodnoj atmosferi, ove godine temeljito popravljenog doma (oko 150.000 din. investicija), skupilo se oko sedesetak planinara iz mnogih krajeva naše zemlje. Šteta što je dosta oblačno vrijeme onemogućilo izlete iz doma i inače lijepo vidike s Visočice. Prigodan referat održao je predsjednik društva Miloš Korica i podsjetio na važnije događaje iz povijesti ove najstarije i prve područne HPD. U ime Planinarskog saveza Hrvatske skup je pozdravio i čestitao jubilej Ante Rukavina, član Konferencije PSH. Predstavnici planinarskih društava iz Zagreba, Splita, Oguština i Sida lijepim riječima i prigodnim darovima začeljeli su društvo uspješ u budućnosti. Posebno je svima prisutnima bilo dragoo što je proslavili prisustvova sin Ivana Gojtana Sergej (rođen 1899. god.) i njegov unuk, to jest Gojtanov praučnik, i u kratkom govoru evocirao uspomene na svog oca i neke događaje iz povijesti društva i izgradnje doma. Na kraju su radnim organizacijama i pojedincima zaslужnim, za uređenje doma predane diplome. U ugodnoj atmosferi ugrilanog doma posjetioc su proveli proglašen jesenski dan. (Ante Rukavina)

● Nada Treppo-Vorkapić. U svoje rodnoj gradu na četiri rijeke umrla je ovoga ljeta (u srpnju) u 73. godini uvažena karlovačka planinarka Nada Treppo rod. Vorkapić. Osobito aktivna planinarka u međuratnom razdoblju, Nada je bila uvaženi član predstavnog HPD-a, podružnice »Martinščak« u Karlovcu. U njenom planinarskom djelovanju nalaze se usponi na sve značajnije planine i vrhove Gorskoga kotara

i sjeverozapadne Hrvatske, bila je na Velebitu i često je posjećivala Julijiske i Kamničke Alpe. Ipak najznačajniji njen alpinistički podvig bio je 14. kolovoza 1933. uspon na Grossglockner (378 m) u Visokim Turama. Uspon je izveden u navezu s vršnim alpinistom Jankom Kreljom (likvidiran u Jasenovcu). Kao prva Karlovačanka, koja je ostvarila taj značajan alpinistički uspon, Nada Treppone-Vorkapić ostat će u trajnom sjećanju i analima karlovačkoga planinarstva. Posljednjih godina živjela je tih i povučena u svom obiteljskom domu. Ispraćena od brojnih sugradana i planinara drugarica Nada sahranjena je na jenovitom groblju podno stare karlovačke gradine Dubovac.

Vl. Bl.

- Dva velika pohoda načinili su članovi PD »Jankovac« iz Osijeka: krajem lipnja i početkom srpnja u Prokletije, krajem kolovoza u Julijiske Alpe. Pohod na Prokletije bio je u sklopu Sleta planinara Jugoslavije. Osjećani su, osim sudjelovanja na sletu, dobro iškorištili boravak u okolini Dečanske Bistrice. Popeli su se na Đerovici, najviši vrh jugoslavenskog dijela Prokletija, na Maja Kurvalu (2303), Vasječevići Kom (2461) i Volušnicu (1795). Nadalje su posjetili Ridsko jezero. Na pohodu sudjelovalo je 13 članova. Na sletu bilo je još 8 članova drugog osječkog društva, PD »Zanatlija«. U tjednu pred proslavu 200. obljetnice prvog uspona na Triglav grupa članova PD »Jankovac« popela se na Triglav, da bi kasnije sudjelovala na svečanosti u Ribčevu Lazu. Poslije toga dio grupe vratio se u Osijek, dok je drugi dio još otišao u Savinjske Alpe i popeo se na Radušu, vrh poznat po jedinstvenu razgledu.

(Ivo Slavićek)

- Pohod u Papuk. Brižljivo pripremana akcija požeških planina-

ra »Pohod u Papuk« organizirana u nedjelju 17. rujna povodom 12. rujna — Dana komune i 20. obljetnice izgradnje Planinarskog doma u Velikoj, veoma je dobro uspjela. Više od 250 sudionika, među kojima najviše mlađih, poslije pozdravnih riječi prof. Antuna Petkovića, predsjednika PD »Sokolovac«, krenulo je od planinarskog doma na dvoiposatnu šetnju Papukom prema Dubokoj. Zajedno u koloni našli su se iškusi planinari iz Osijeka, Slavonije, Slavonske Požege, izviđaci odreda »Vlado Brkić-Spanac«, učenici požeških osnovnih i srednjih škola i gradani. Vesele kolone brzo su odmicali predvodenе vodicima i zastavniciima trima pravcima: preko Lapjaka, dolinom Dubočanke, preko Topličke glave, da bi u po-djednaku vrijeme pristigle u Duboku. Nedaleko kuce Sumarskog fakulteta u Dubokoj, kraj toplih izvora, sudionici pohoda su predanuli. Razglednica Planinarskog doma s prigodnim žigovima i okrepljujuća porcija graha bili su »nagrada« za njihov trud i dobur volju. Tu je bila organizirana prodaja jubilarne značke u povodu 20. obljetnice izgradnje doma, publikacije »Papuk-planinom«, u kojirane razglednice Veliike. Unatoč nekim organizacijskim pro-pustima, može se reći da je pohod uspio, a posebno priznanje zaslužuju pionirska i omladinska sekacija PD »Sokolovac«, te mala, ali uzorna grupa izviđača.

(Ivan Jakovina)

- Planinare ništa ne može iznenaditi. Kao i svake godine do sada, PD »Vihor« iz Zagreba uspješno je organiziralo i povelio akciju NNNI/78. Ovaj puta je akcija sprovedena pod motivom »u planini bez hrane«. Osim članova PD »Vihor« u akciji su sudjelovali i predstavnici PD »R. Končar« iz Zagreba i »Japetić« iz Samobora, 25 sudionika. Za mjesto odvijanja akcije određen je sred-

nji Velebit na potезу Gospić—Vi-sočica—Dalmatinska vrata—Simovića Stolina—Slatište i na-trag, u trajanju od petka do nedjelje. Svaki sudionik imao je samo jedan siguran obrok, dok je ostale valjalo osigurati osobnom snalažljivošću na licu mjesta. E-kipa je bila dobro organizirana, na čelu s vodom dipl. ing. Hrvojem Goldom, a činili su je mahom provjerjeni planinari, dobri pozna-vaci prirode i njenih produkata. Od prirodnih plodina bilo je u iz-obilju glijiva i radića, šipka i dre-ka. Zajednička kuhinja, koju je umjesešno vodila neumorna planinarka Anka Bedeniković, pružala je sudionicima akcije gurmansi-ke od glijiva, salatu od radića i odlične čajeve. Kako su planinari inače dobri poznavaci prirode, ni vode nije nedostajalo. Svakako jedna primjerna i dobro izvedena akcija. (Želimir Kantura)

- Susret PSZ i MDO PD Ljubljane. Četvrti po redu susret predstavnika Planinarskog saveza Zagreba i Meddrusvenog od-obra planinskih društava Ljubljana, održan je 7. i 8. X. 1978. g. na Blešču. Prvoga dana, u službenom dijelu susreta, raspravljaljao se o zagrebačko-ljubljanskoj transverzali, koja pored ostalog treba simbolizirati suradnju zagrebačkih i ljubljanskih planinara. Zaključeno je da slovenski dio transverzale ide od Ljubljane, spušta se u dolinu Krke, a kod Novog Me-sta se spaja sa Trdinovom planinskog poti. Nastavlja preko Gorjanaca—Spilerove špice (Pirčev vrh), i kod planinarskog doma na Vodicama spojiti će se s hrvatskim dijelom transverzale. Taj dio uklopiće se u već postojeće transverzale u Žumberačkom i Samoborskom gorju te na Medve-dnici. Otvorene transverzale je predviđeno u svibnju 1979. g., ko-jom bi se prilikom održao i masovni susret hrvatskih i sloven-skih planinara. (J. Kopić)

RESA Krško

OBRATNO NABAVNO PRODAJNA ZADRUGA

CESTA KRŠKIH ŽRTVE 67

TEL. 068-71-408   ŽIRO RAČUN 51600-601-10750 PRI SDK KRŠKO

Izrađujemo

KOVANE ZNAČKE

jednobojne ili u više boja
svih dimenzija i veličina
po najjeftinijim cijenama

Obratite se na nas s punim povjerenjem!

Naša adresa: ONPZ »RESA«, 68270 Krško, Cesta krških žrtve 67.

Telefon: 068-71-408

PISMO ČITAOCIMA I SURADNICIMA

Ispunjavajući često izražavanu želju većine čitalaca, uredništvo je odlučilo da ubuduće donekle izmijeni izgled i sadržaj »Naših planina« iako je časopis i dosadašnjim svojim izlaženjem zadovoljavao naše planinare. Osnovnu promjenu sadržavao pravilo — više slika, manje teksta! Ljudi imaju sve manje vremena za čitanje a suvremena sredstva informiranja stvorila su naviku vizualnog primanja obavijesti.

I nadalje ćemo donositi vrijedne i studiozne opsežne priloge, ali ne više od jednog ili dva u svakom broju. Prednost će imati kratki članci i putopisi ilustrirani lijepim slikama, crtežima i fotografijama. Osobito bi valjalo ilustrirati putopise, jer su ljepote planina nesiscrpno vrelo fotografskih motiva. Dakako, zasad dolaze u obzir samo crno bijele fotografije, za kolor još nismo dovoljno bogati. Slike autorima uvijek vraćamo!

Stručni članci trebaju također biti popraćeni sa što više slikovnih priloga, a putopisi s geografskim skicama da bi se po tim putopisima »moglo nekuda i stići«, kako često prigovaraju čitaoci. Valja ih pisati na žurnalistički a ne na dokumentarni način poput izvještaja s izleta: »Krenuli smo po divnom sunčanom danu u 8,30 sati i... vratili smo se umorni, ali zadovoljni, pa ćemo i opet doći!« Nikoga ne zanima u koliko sati je autor krenuo, je li bilo oblačno i što je na vrhu jeo, nego što je zanimljivo doživio, kako je doživljavao ono što je video i što je osjećao. To ne znači da stil mora biti znanstveno ozbiljan, planinari nisu turobni ljudi, humor im je drag i blizak.

Dakle, kraći prilozi i što više lijepih slika

Često primamo pisma čitalaca u kojima se pita tko može suradivati u časopisu i treba li za to talenta ili posebne naobrazbe. Da ne odgovaramo svakome pojedinačno, evo javne poruke! Svatko tko ima što zanimljivo da kaže neka nam se javi sa svojim prilogom. Ako je početnik, neka mu rukopis najprije pregleda netko tko je vješt jeziku, npr. nastavnik hrvatskog ili srpskog jezika. Pisati valja strojem, s velikim razmakom među recima, sarmo na jednoj strani papira (nemojte štedjeti papir), rečenice da su kratke i jasne. Početnik može pokušati najprije s rubrikom vijest (opis nekog dogodaja na pola stranice). Broj redaka valja odmjeriti prema važnosti dogodaja. Svi smo bili početnici, a mnogi su postali s vremenom afirmirani pisci i izvan planinarske sredine.

Početnicima naše uredništvo čak daje prednost: rukopis dotjeruje i vraća autoru na odobrenje. Uredništvo ne postoji samo zato da rukopise dijeli na one za tiskaru i one za koš, nego suradnicima pomaže — na dobrobit našeg časopisa i našeg planinarstva. Sažetost članaka potrebna je i zbog toga da bismo svim suradnicima mogli osigurati prostora u časopisu. Bolje je da posao sažimanja obavi sam autor nego uredništvo jer će to on bolje učiniti, i drugo, jer će time uštedjeti posao uredništva. Usporedite opseg svog rukopisa s nekim objavljenim člankom o sličnoj temi!

Pisanje je kreativan posao i objavljeni napis autoru donosi radost, ali valja stalno misliti na to da je pisana riječ trajan dokument i zato svaka riječ mora biti dobro promišljena — ona postaje dio povijesti!

Još dvije-tri riječi o »tehničkim« pitanjima. Suradnički honorari su relativno skromni, kao što i dolikuje amaterima, ali autore nastojimo razveseliti s desetak otisaka njihova članka (to se ne odnosi na priloge koji su manji od jedne tiskane stranice). Molimo autore da ne urgiraju ako članak nije izašao u prvom idućem broju jer je taj broj možda već bio u to doba u izradi ili u njemu više nije bilo slobodnog mesta ili je članak zbog velikog broja grešaka morao ići na prepisivanje. I na kraju, uz članak pošaljite svoju točnu adresu, broj svojeg žiro-računa i točan broj i naziv žiro-računa svoje općine na koji moramo poslati porez na Vaš autorski honorar, ili pošaljite izjavu da niste u toj godini dužni otvoriti žiro-račun. Neki se autori odriču honorara u korist fonda »Naših planina«, a drugi traže da se upotrijebi kao pretplata za časopis.

I na kraju još odgovor na često pitanje dobronjamjernih planinara, kako i čime pomoći časopisu. Svatko tko želi pomoći najbolje će to učiniti ako nade novih pretplatnika. To nam vrijedi dvostrukog: pretplata je glavna materijalna osnova, a širenje kruga čitalaca donosi časopisu afirmaciju. Žalosno je u tom pogledu da su mnogi »veliki« i »uvaženi« planinari uspjeli doći do zlatnih ili srebrnih značkova planinarske organizacije, a pritom ne samo da nisu ništa učinili za širenje jedinog našeg glasila, koje je eto, upravo proslavilo 80. godinu od početka izlaženja — nego čak ni sami nisu pretplatnici. Jednom smo — prije desetak godina — bili primorani da u časopisu objavimo popis upornih dužnika koji su bili dužni više od jedne godine, i gotovo svi među njima bili su »poznata« planinarska imena.

Zahvaljujemo se svim planinarama koji nas podržavaju bilo kao suradnici, bilo kao redovni pretplatnici, bilo tihom i upornom propagandom u svojoj životnoj sredini.

Urednik

PO JEZERU BLIZ' TRIGLAVA

• Marcia

Tekst i muzika: MIROSLAV VILHAR

The musical score consists of six staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (G major), and a 2/4 time signature. The lyrics are: Po je- ze- ru — bliz Tri- gla- va — čol-nič. The second staff continues with the same key and time signature, with lyrics: pla- va sem ter tje. — Čol-nič gla- sno —. The third staff also uses the same key and time signature, with lyrics: se pre- pe- va — in od- me- va od go-. The fourth staff begins with a treble clef, a key signature of one sharp (G major), and a 2/4 time signature. The lyrics are: nježnije Mi- le pti- ce po do- li- nah —. This staff includes a rallentando (rall.) instruction and ends with a tempo change instruction: a tempo. The fifth staff continues with the same key and time signature, with lyrics: in pla- ni- nah se bu- de. — Kjer so. The sixth staff concludes the piece with a treble clef, a key signature of one sharp (G major), and a 2/4 time signature, with lyrics: ču- le pe- sem mo- jo sva- ka. The final staff ends with lyrics: svo- jo žvr- go- ie.